

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Syndrom CAN – psychické formy týrání

Magdalena Ptaková

Praha 2010

Vedoucí práce: PhDr. Jana Procházková

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Syndrom CAN – psychické formy týrání“ vypracovala samostatně a pouze s využitím literatury, kterou cituji a uvádím v seznamu literatury.

V Praze, 30.6.2010

Podpis:.....

NÁZEV:

Syndrom CAN – Psychické formy týrání

ABSTRAKT:

Jako téma diplomové práce jsem si zvolila Syndrom CAN – psychické formy týrání. Problematika psychického týrání je velmi obtížná a složitá, přesto se nedostatky objevují již v teoretických východiscích a literatura týkající se tématu je neucelená. Z tohoto důvodu se ve své práci zabývám vymezením a klasifikováním psychického týrání. Nejprve se věnuji definicím a klasifikacím autorů v zahraniční a české literatuře. Následně se zaměřuji na uchopení pojmu psychické týrání učiteli, sociální pracovníky a psychology. Současně zjišťuji jaké mají učitelé, psychologové a sociální pracovníci s psychickým týráním zkušenosti a jak se staví k jeho řešení. Poté srovnávám pojetí psychického týrání u autorů v literatuře a pojetí psychického týrání u dotazovaných skupin. Jako doplnění stručně analyzuji několik kasuistik psychického týrání, které mi poskytli soudní znalci z oboru psychologie. V analýze kasuistik se zaměřuji pouze na uchopení pojmu psychické týrání ve znaleckých posudcích.

Ke zjištění, jak učitelé, sociální pracovníci a psychologové chápou a přistupují k psychickému týráním, jsem využila dotazník s otevřenými otázkami. Dotazník jsem zadala 34 učitelům základních škol, 12 sociálním pracovníkům a 9 psychologům. Dále jsem analyzovala šest kasuistik psychického týrání.

Při rozboru literatury vyplynulo, že autoři v zahraniční literatuře téma psychické týrání zpracovávají kvalitněji a obsáhleji než autoři v české literatuře. Rozdíly jsou především v zaměření definicí na aktuální a potencionální škodlivost psychického týrání a na vymezení četnosti psychického týrání. V klasifikacích se objevují nedostatky ve formě vynechání kategorií a forem psychického týrání.

Ukázalo se, že z dotazovaných skupin mají největší zkušenost s psychickým týráním sociální pracovníci. Učitelé a psychologové se však s psychickým týráním setkávají také často. Odborným definicím se nejvíce přibližují definice skupiny psychologů. V definicích sociálních pracovníků a učitelů chybí vymezení některých důležitých aspektů psychického týrání, proto jsou nedostatečné. Při řešení případů psychického týrání spolupracují s jinými odborníky nejvíce sociální pracovníci. Dotazované skupiny neznají klasifikace psychického týrání. Učitelé, sociální pracovníci a psychologové uvádějí převážně případy psychického týrání odehrávající se v rodině.

Psychické týrání v celé jeho šíři nejlépe pojmají soudní znalci z oboru psychologie. U jednotlivých případů popisují všechny aspekty psychického týrání a vystihují je lépe než odborná literatura.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Definice psychického týrání, klasifikace psychického týrání.

TITLE:

Syndrome CAN – psychological maltreatment

ABSTRACT:

The topic of my diploma thesis is the Syndrome CAN – psychological maltreatment. The issue of psychological maltreatment is a very difficult and complex, yet there are embarrassment in the theoretical background and its concept is relatively rambling in literature. Therefore I am dealing with the definition and classification of psychological maltreatment. At first, I am applying myself to the definitions and classifications by authors of foreign and Czech literature. Then I am focusing on the concept of psychological maltreatment perceived by teachers, social workers and psychologists. At the same time I am trying to reveal the teachers', social workers' and psychologists' experience in the psychological maltreatment and their attitude to its solution. Afterwards, I am comparing the concept of psychological maltreatment perceived by authors in the literature and concept of psychological maltreatment perceived by the questioned ones. Moreover, I am shortly analyzing a few case reports of psychological maltreatment which I was able to obtain from the authorized experts in the field of psychology. In those case reports, I am focusing only on the concept of psychological maltreatment in the expert opinions.

In order to find out how the teachers, social workers and psychologists understand and take their views towards the psychological maltreatment I used a questionnaire with the open questions. I presented the questionnaire to 34 teachers at elementary schools, 12 social workers and 9 psychologists. Furthermore, I was analyzing six case reports of psychological maltreatment.

The analysis of the literature has revealed that the topic processing by the authors of foreign literature is better quality and more extensive than topic processing by the authors of Czech literature. Differences are mainly in definitions focusing on current and potential harmfulness and defining the frequency of psychological maltreatment. Some of the categories and forms of psychological maltreatment are missing in the classification.

The data analysis has revealed that the highest experience in psychological maltreatment can be found among social workers. Teachers and psychologists are often confronted with psychological maltreatment. Definitions of psychologists are most similar to the definitions of professionals. In the definitions of social workers and teachers are missing some important aspects of psychological maltreatment. The results have shown that when dealing with the psychological maltreatment, most of the time the social workers are the ones

who cooperate with the other specialists. The questioned ones are not aware of the classification of the psychological maltreatment. The teachers, social workers and psychologists indicate predominantly cases the psychological maltreatment that takes place in the family.

Authorizes experts in the field of psychology conceive psychological maltreatment best. They describe all aspects of the psychological maltreatment in each case and describe it better than the literature.

KEY WORDS:

Definition of psychological maltreatment, classification of psychological maltreatment

OBSAH:

1. ÚVOD	9
2. CÍLE PRÁCE	9
3. VYMEZENÍ SYNDROMU CAN V LITERATUŘE	9
3.1 DEFINICE SYNDROMU CAN V LITERATUŘE	10
3.2 KLASIFIKACE SYNDROMU CAN V LITERATUŘE	11
4. VYMEZENÍ PSYCHICKÉHO TÝRÁNÍ V LITERATUŘE	12
4.1 VYMEZENÍ PSYCHICKÉHO TÝRÁNÍ V ČESKÉ LITERATUŘE	13
4.1.1 Definice psychického týrání v české literatuře	13
4.1.2 Klasifikace psychického týrání v české literatuře	17
4.2. VYMEZENÍ PSYCHICKÉHO TÝRÁNÍ V ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE	21
4.2.1 Definice psychického týrání v zahraniční literatuře	21
4.2.2 Klasifikace psychického týrání v zahraniční literatuře	24
4.3 SROVNÁNÍ ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATURY	28
4.3.1 Srovnání definic psychického týrání v české a zahraniční literatuře	28
4.3.2 Srovnání klasifikací psychického týrání v české a zahraniční literatuře	30
5. ANALÝZA DAT	31
5.1 METODY A POPIS SKUPIN DOTAZOVANÝCH	31
5.2 ANALÝZA ODPOVĚDÍ UČITELŮ ZŠ	32
5.2.1 Podskupiny učitelů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí	32
5.2.2 Podskupina učitelů, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním u dětí	43
5.2.3 Porovnání odpovědí učitelů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí a učitelů, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním u dětí	46
5.3 ANALÝZA ODPOVĚDÍ SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ	46
5.3.1 Podskupina sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním	47
5.3.2 Podskupina sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nesetkali	57
5.3.3 Porovnání odpovědí sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí a sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním u dětí	58
5.4 ANALÝZA ODPOVĚDÍ PSYCHOLOGŮ	58
5.4.1 Podskupina psychologů, kteří se během své praxe setkali s psychickým týráním u dětí	58
5.4.2 Podskupina psychologů, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním u dětí	65
5.4.3 Porovnání odpovědí psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním setkali a psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním u dětí nesetkali	67
5.5 POROVNÁNÍ ODPOVĚDÍ VŠECH DOTAZOVANÝCH SKUPIN	68
5.5.1 Porovnání odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním	69
5.5.2 Porovnání odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nesetkali	74
5.5.3 Porovnání odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí a odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním u dětí nesetkali	77
6. SROVNÁNÍ POJETÍ PSYCHICKÉHO TÝRÁNÍ V LITERATUŘE A POJETÍ PSYCHICKÉHO TÝRÁNÍ U DOTAZOVANÝCH SKUPIN	78
6.1 SROVNÁNÍ DEFINICÍ AUTORŮ V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE A DEFINICÍ U DOTAZOVANÝCH SKUPIN	78
6.1.1 Srovnání definic autorů v české literatuře a definic u dotazovaných skupin	78
6.1.2 Srovnání definic autorů v zahraniční literatuře a definic u dotazovaných skupin	79
6.2 SROVNÁNÍ KLASIFIKACÍ V ČESKÉ A ZAHRANIČNÍ LITERATUŘE A KLASIFIKACÍ VYPLÝVAJÍCÍCH Z DAT	80
6.2.1 Srovnání klasifikací podle autorů v české literatuře a klasifikací vyplývajících z dat	81
6.2.2 Srovnání klasifikací podle autorů v zahraniční literatuře a klasifikací vyplývajících z dat	83
7. KASUISTIKY	86
7.1 STRUČNÁ ANALÝZA KASUISTIK	86
7.2 POROVNÁNÍ KASUISTIK S LITERATUROU	90

7.3 POROVNÁNÍ KASUISTIK S ODPOVĚĐMI SKUPIN DOTAZOVANÝCH.....	91
8. ZÁVĚR.....	92
9. LITERATURA	93
10. PŘÍLOHY	95
PŘÍLOHA 1: DEFINICE A KLASIFIKACE SYNDROMU CAN V LITERATUŘE	95
PŘÍLOHA 2: ODPOVĚDI UČITELŮ NA OTÁZKU Č.1	102
PŘÍLOHA 3: ODPOVĚDI UČITELŮ NA OTÁZKU Č.7.....	106
PŘÍLOHA 4: ODPOVĚDI UČITELŮ NA DODATKOVOU VÝZVU V DOTAZNÍKU.....	108
PŘÍLOHA 5: ODPOVĚDI SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ NA OTÁZKU Č.1.....	110
PŘÍLOHA 6: ODPOVĚDI SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ NA OTÁZKU Č.7.....	112
PŘÍLOHA 7: ODPOVĚDI SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ NA DODATKOVOU VÝZVU V DOTAZNÍKU	113
PŘÍLOHA 8: ODPOVĚDI PSYCHOLOGŮ NA OTÁZKU Č.1	114
PŘÍLOHA 9: ODPOVĚDI PSYCHOLOGŮ NA OTÁZKU Č. 7	116

1. ÚVOD

Přestože je psychické týrání rozsáhlou a složitou problematikou, nedostatky se objevují již v teoretických východiscích, tedy v samém základu celé problematiky. Těmi nedostatky jsou vymezení a klasifikace psychického týrání. Proto jsem se rozhodla zaměřit svou diplomovou práci právě na definice a kategorizace psychického týrání. Zabývám se pojetím psychického týrání autorů v české a zahraniční literatuře. Snažím se nalézt společné a odlišné rysy jejich definic, klasifikací a porozumět jejich uchopení pojmu psychické týrání. V praktické části práce mne zajímá chápání pojmu psychické týrání učitelů, sociálních pracovníků a psychologů. Pokouším se také zachytit jejich zkušenost s psychickým týráním. Tyto skupiny jsem zvolila především z toho důvodu, že se ve své praxi s velkou pravděpodobností s psychickým týráním u dětí setkají nebo setkaly. Jako doplnění uvádím stručnou analýzu kasuistik psychického týrání, které mi poskytli soudní znalci z oboru psychologie, ze kterých vyvozují jejich pojetí a přístup k pojmu psychické týrání.

2. CÍLE PRÁCE

Má diplomová práce je kvalitativního charakteru, proto jsou její cíle spíše obecné a nekonkrétně vymezené. Prvním cílem práce je analýza definic a klasifikací autorů v české a zahraniční literatuře a z toho vyplývající poznání uchopení pojmu psychické týrání autorů v české a zahraniční literatuře. Druhým cílem práce je seznámení s přístupy a zkušenostmi s psychickým týráním učitelů, sociálních pracovníků a psychologů.

3. VYMEZENÍ SYNDROMU CAN V LITERATUŘE

Jelikož je tématem mé práce Syndrom CAN – psychické formy týrání, cítila jsem potřebu se alespoň zmínit o vymezeních Syndromu CAN. Z důvodu rozsáhlosti práce jsem se rozhodla uvést pouze pro práci nejpodstatnější aspekty – definice a klasifikace Syndromu CAN.

Syndrom CAN je termín, který se u nás běžně užívá. V názvu je využita anglická zkratka CAN, která se skládá ze slov Child (C), Abuse (A) a Neglect (N). Doslovný překlad Syndromu CAN by tedy zněl Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Jak si můžeme

všimnout, není zde zmínka o týrání. V zahraničních textech se vyskytují častěji slova abuse – zneužívání a neglect – zanedbávání než slovo maltreatment – týrání. V české literatuře je však slovo týrání zakořeněno, proto byl Syndrom CAN přeložen jako Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. V literatuře i v praxi se můžeme setkat s oběma pojmy.

3.1 Definice Syndromu CAN v literatuře

Definicí Syndromu CAN je mnoho. Přestože by měly být shodné, nalezneme v nich mnoho odlišností. Některé z těchto odlišností jsou významné, protože mohou změnit chápání pojmu Syndrom CAN a ovlivňují také jeho klasifikaci.

Definice Syndromu CAN různých autorů jsem prostudovala a analyzovala (viz Příloha 1) a zjistila, že obsahují 5 základních charakteristik, které se u jednotlivých autorů liší nebo jsou naopak shodné:

1. Definice se zaměřují na týrající, zneužívající a zanedbávající jednání x definice se zaměřují na důsledky týrání, zneužívání a zanedbávání u dětí

Většina definic se zaměřuje na týrající, zneužívající a zanedbávající jednání spíše než na důsledky, které má toto jednání pro dítě. Důsledky pro dítě jsou zmíněny, avšak v kontextu popisu týrajícího, zneužívajícího a zanedbávajícího jednání. Hanušová (2006), Mufsonová a Kranzová (1996) se dokonce zmiňují pouze o týrajícím, zneužívajícím a zanedbávajícím jednání.

2. Definice Syndromu CAN zasazují do rodinného prostředí x definice Syndromu CAN nezasazují do specifického prostředí

Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008), Světová Zdravotnická Organizace (in Hubáčková, 2008), Mufsonová a Kranzová (1996), Dunovský (1995) a Dušková (2004) Syndromu CAN nezasazují do rodinného prostředí. Naopak Vágnerová (2008) a Hanušová (2006) Syndromu CAN do rodinného prostředí zasazují.

Tento bod je významný pro klasifikaci Syndromu CAN. Pokud by Syndromu CAN spadal pouze do rodinného prostředí, okruh jednání pod něj spadajícího by byl mnohem užší a vymezenější.

3. Definice Syndromu CAN vymezují jako aktuálně poškozující jednání x definice Syndromu CAN vymezují jako aktuálně a potencionálně poškozující jednání

Pouze Světová Zdravotnická Organizace (in Hubáčková, 2008) popisuje jednání spadající pod Syndromu CAN nejen jako aktuálně škodlivé, ale také jako potencionálně škodlivé. Všechny ostatní definice uvádí pouze aktuální škodlivost.

Vynechání vymezení potencionální škodlivosti týrajícího, zneužívajícího a zanedbávajícího jednání je hrubým nedostatkem většiny definic. Potencionální škodlivost je stejně nebezpečná jako aktuální škodlivost a měla by být brána v potaz.

4. Týrajícím, zneužívajícím, zanedbávajícím je dospělá osoba x týrajícím, zneužívajícím, zanedbávajícím může být kdokoli

I v tomto bodě se definice odlišují. Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008), Mufsonová a Kranzová (1996) vymezují týrající, zneužívající a zanedbávající osobu jako dospělou. Tím mohou opět vznikat rozpory v klasifikaci Syndromu CAN (zvláště v klasifikaci Zdravotní Komise Rady Evropy).

Vágnerová (2008) a Hanušová (2006) stanovují jako týrající, zneužívající a zanedbávající osobu rodiče dítěte, vychovatele či jiné členy rodiny. Dunovský (1995), Dušková (2004) a Světová Zdravotnická Organizace (in Hubáčková, 2008) uvádějí, že týrajícím, zneužívajícím a zanedbávajícím může být kdokoli. Dunovský (1995) ještě dodává, že to bývá často nejbližší vychovatel a rodič. Světová Zdravotnická Organizace (in Hubáčková, 2008) definuje týrající, zneužívající a zanedbávající osobu jako někoho, kdo je vůči dítěti ve vztahu zodpovědnosti, důvěry a moci. Také Mufsonová a Kranzová (1996) vztah moci zdůrazňují.

5. Definice se liší v charakteristice týrajícího, zneužívajícího a zanedbávajícího jednání

Týrající, zneužívající a zanedbávající jednání v rámci Syndromu CAN je:

- podle Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) poškozující, nenáhodné, společensky nepřijatelné
- podle Vágnerové (2008) aktivně ubližující nebo nedostatečně pečující
- podle Dunovského (1995) poškozující, úmyslné, nenáhodné, preventabilní, společensky nepřijatelné nebo společensky odmítané, vědomé (případně nevědomé)
- podle Hanušové (2006) úmyslné

3.2 Klasifikace Syndromu CAN v literatuře

Klasifikace stejně jako definice Syndromu CAN se liší u každého z autorů. Všimla jsem si mnoha nejasností, které vyplývají z definic a do klasifikací se promítají. Zaměřila jsem se především na to, zda všichni autoři zařazují pod Syndrom CAN také psychické týrání. Konkrétní analýzu klasifikací Syndromu CAN uvádím v Příloze 1.

Významný je nesoulad definice a klasifikace Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008). Ta uvádí, že týrající, zneužívající či zanedbávající osobou je rodič či jiná dospělá osoba. Vymezuje tedy týrající, zneužívající a zanedbávající osobu věkem. Přesto jako jednu z kategorií Syndromu CAN uvádí šikanu, která často probíhá mezi dětmi či adolescenty.

Klasifikace se liší v tom, zda jsou uvedeny pouze základní kategorie Syndromu CAN nebo základní kategorie a jiné (zvláštní) formy Syndromu CAN. Ve své klasifikaci základní kategorie uvádějí Vágnerová (2008), Mufsonová a Kranzová (1996), Lucká a Koblíček (2002; cit. in Vodáčková, 2002). Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008), Dunovský (1995), Dušková (2004) a Krejčířová (2007) ve svých klasifikacích uvádějí základní kategorie a jiné (zvláštní) formy Syndromu CAN. Dunovský (1995) jako jediný z nich vynechává šikanu. Dušková (2004) navíc zařazuje pod Syndrom CAN rozvodové spory o dítě a ohrožující prostředí.

Na uvedení zvláštních forem v klasifikaci Syndromu CAN můžeme pohlížet různě. Pokud chtějí autoři zdůraznit pouze základní kategorie, uvedení jiných forem není nutné. Měly by však být uvedeny v jejich textech později nebo jinde. Rozhodně (u mnoha autorů se tak stalo) by jiné formy Syndromu CAN neměly být vynechány. Pokud však autor Syndromu CAN zasazuje pouze do rodinného prostředí (jako Vágnerová), jiné formy Syndromu CAN neuvádí, protože je pod Syndromu CAN nezařazuje. Pokud do klasifikace Syndromu CAN jiné formy zahrneme, znamená to, že týrající, zneužívající a zanedbávající osobou může být jakákoli osoba bez ohledu na věk a nezasazujeme Syndromu CAN pouze do rodinného prostředí.

Ve všech klasifikacích je jednou z kategorií Syndromu CAN psychické týrání (liší se pouze názvosloví psychického týrání u jednotlivých autorů).

4. VYMEZENÍ PSYCHICKÉHO TÝRÁNÍ V LITERATUŘE

Téma mé práce je Psychické týrání jako jedna z forem Syndromu CAN. Proto po analýze definic a klasifikací Syndromu CAN, cítím potřebu ujasnit si pojmy týkající se psychického týrání.

4.1 Vymezení psychického týrání v české literatuře

V kapitole neuvádím pouze literaturu českých autorů, ale literaturu dostupnou v češtině. Přes obsáhlost a složitost tématu, je literatury týkající se psychického týrání dostupné v češtině velmi málo.

4.1.1 Definice psychického týrání v české literatuře

Definice psychického týrání se u jednotlivých autorů liší. Na rozdíl od definicí Syndromu CAN je to pochopitelné, jelikož psychické týrání je obtížné definovat a zahrnuje širokou škálu odlišného týrajícího jednání. Pokusím se shrnout definice jednotlivých autorů a vystihnout podstatné body, které by měly pomoci orientovat se v pojmu psychické týrání.

Při studování literatury mne zarazilo, že se podstatně liší definice Syndromu CAN a definice psychického týrání jako jedné z forem Syndromu CAN u stejných autorů. Pokud autor definuje Syndrom CAN jako týrající, zneužívající a zanedbávající chování dospělého či rodiče, neměl by pak v definici psychického týrání uvádět, že psychicky týrajícím může být kdokoli bez ohledu na věk. Psychické týrání je jednou z forem Syndromu CAN a mělo by tedy splňovat základní charakteristiky Syndromu CAN. Přesto mnoho autorů uvádí rozporuplné definice obou pojmů. U definice psychického týrání vždy uvádím, zda je v souladu s definicí Syndromu CAN stejného autora.

Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) popisuje psychické týrání, zneužívání a zanedbávání jako chování vůči dítěti, které má negativní dopad na citový vývoj dítěte, vývoj jeho chování, osobnosti a sebehodnocení či negativně ovlivňuje rozvoj mezilidských vztahů v životě dítěte.

Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) definuje psychické týrání, zneužívání a zanedbávání, přestože ve své klasifikaci jako kategorie Syndromu CAN uvádí pouze psychické týrání a zanedbávání. Výhodou definice je, že neobsahuje pouze aktuální negativní dopad týrajícího chování na dítě, ale uvádí celkový negativní dopad, který v sobě nese také potencionální negativní dopad na dítě.

Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) Syndrom CAN nezasazuje pouze do rodinného prostředí a týrajícím, zneužívajícím a zanedbávajícím způsobem podle ní jedná rodič nebo jiná dospělá osoba. Definice psychického týrání je v

souladu pouze z půlky. Nezasazuje psychické týrání do rodinného prostředí, ale zároveň neuvádí, že psychicky týrá pouze dospělá osoba.

Procházková a Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995) neuvádějí konkrétní definici psychického týrání. Hovoří však o tom, že psychické týrání obsahuje nejen složku aktivní, tj. že se nějaká činnost nepříznivá dítěti děje, ale zahrnuje i to, že se neděje něco, co má správně být. Stejně tak Dunovský (1995) při klasifikaci Syndromu CAN uvádí aktivní a pasivní psychické týrání. Autoři zahrnují pod pojem psychické týrání pasivní psychické týrání, což může vyvolávat neshody, protože o pasivním psychickém týrání můžeme hovořit jako o psychickém zanedbávání.

Procházková a Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995) zdůrazňují, že psychické týrání není doménou pouze rodiny a že se s ním setkáváme i v širším okolí dítěte – ve škole i mezi vrstevníky. Psychicky týrá podle autorek nejen rodič a nejen dospělý. Toto tvrzení se shoduje s definicí Syndromu CAN podle Dunovského (1995), ten nezasazuje Syndrom CAN do rodinného prostředí a nevidí ho jen jako problém rodiny.

Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková (1995) říkají, že citové týrání zahrnuje takové chování dospělé osoby, které má vážný negativní vliv na citový vývoj dítěte a vývoj jeho chování.

Autorky nezasazují psychické týrání pouze do rodinného prostředí. Obecně určují věk osoby, která psychicky týrá – dospělá osoba.

Téměř totožnou definicí uvádí Kocourková (2000; cit. in Gjuričová, Kocourková, Koutek, 2000), která říká, že citové týrání zahrnuje chování, které má závažný negativní vliv na citový vývoj dítěte a vývoj jeho chování. Jediné čím se tato definice odlišuje od té předchozí je to, že nestanoví, že psychicky týrajícím je pouze dospělá osoba, týrající osobu nijak nevymezuje.

Mufsonová a Kranzová (1996) ve své knize uvádějí definici emocionálního týrání podle Kongresu USA: „...jakékoli duševní příkoří...nedbalost nebo špatné jednání s dítětem mladším osmnácti let ze strany osoby, která je odpovědná za blaho dítěte, za podmínky, které znamenají, že tímto nakládáním je poškozováno nebo ohrožováno zdraví nebo blaho dítěte.“ (Mufsonová, Kranzová, 1996, s.40,41).

Definováno je nejen psychické týrání, ale také psychické zanedbávání a zneužívání. Definice nezasazuje psychické týrání pouze do rodinného prostředí, protože uvádí, že špatné

jednání s dítětem je ze strany osoby, která je odpovědná za blaho dítěte. To znamená, že to může být jakákoli osoba, která za dítě odpovídá. Definice počítá také s tím, že dítě může být nejen aktuálně poškozováno, ale i potencionálně ohroženo.

Definice Syndromu CAN je u autorek v souladu s definicí psychického týrání.

Lucká a Koblle (2002; cit. in Vodáčková, 2002) využívají k popisu psychického týrání formy psychického týrání. Uvádí, že psychické týrání označuje chování, kdy je někdo ponižován, nedostává se mu pochvaly, přijetí a ocenění.

Tato definice se plně soustředí na jednání psychicky týrajícího a důsledky pro dítě nepopisuje. Definice neuvádí, kdo psychicky týrá (není zde věk ani role) a kdo je psychicky týrán (souvisí to s tím, že autoři hovoří o psychickém týrání obecně, ne jako o formě Syndromu CAN).

Lucká s Kobllem (2002; cit. in Vodáčková, 2002) netypicky oddělují psychické týrání a emoční zanedbávání a zneužívání. Psychické týrání uvádějí jako samostatnou kategorii a emoční zanedbávání a zneužívání řadí do jiné. Většina autorů pod psychické týrání řadí psychické zneužívání, emoční zanedbávání označují jako citovou deprivaci. Lucká a Koblle (2002; cit. in Vodáčková, 2002) hovoří o emočním zanedbávání a zneužívání jako o odepření naplnění potřeby něžného kontaktu, mazlení a potřeby být milováni a emočním vydírání a zneužívání emočních potřeb dítěte k manipulaci.

Definice emočního zanedbávání je sporná. Emoční zanedbávání není pouze odepření naplnění psychické potřeby, ale také neposkytnutí naplnění psychické potřeby, což autoři nezmiňují.

Podle Duškové (2004) představuje psychické týrání takové způsoby přístupu k dítěti a zacházení s ním, které vedou k narušení jeho zdravého vývoje a všestranného rozvoje osobnosti a ke snižování sebehodnocení dítěte.

V definici není stanoveno, kdo se týrajícího jednání dopouští. K psychickému týrání může tedy docházet kdekoli, nejen v rodině.

Krejčířová (2007) mluví o psychickém týrání formou příkladů: nadměrná a často hrubá kritika, ponižování, posměch, apod. Uvádí pět subtypů psychického týrání (viz Kapitola Klasifikace psychického týrání v české literatuře). Krejčířová (2007) také neuvádí psychické zneužívání jako součást psychického týrání, ale uvádí ho jako samostatnou kategorii. Popisuje ho pomocí příkladů, zmiňuje manipulaci po rozvodu rodičů a přenášení rodičovských

povinností na dítě. Psychické zanedbávání – psychická deprivace - je popsáno jako dlouhodobé neuspokojování emočních potřeb dítěte (náklonnosti i pocitu, že někam patří). Zmiňuje také psychickou subdeprivaci, o které hovoří u méně závažných případů.

Definice pomocí příkladů jsou názorné, ale nedostačující. V mnohých knihách jsem bohužel jiné, obecnější, definice psychického týrání vůbec nenalezla.

Vágnerová (2008) definuje týrání jako takový projev chování rodičů či jiných osob, které dítě tělesně či duševně poškozuje a ohrožuje tak i jeho další vývoj.

Vágnerová (2008) používá pojem psychické týrání a hovoří o něm společně s fyzickým týráním. Na rozdíl od jiných autorů tedy staví závažnost psychického a fyzického týrání na stejnou úroveň. Důsledky a příčiny obojího uvádí společně, což společný základ ještě zdůrazňuje. V definici uvádí, že týrá rodič či jiná osoba.

Na rozdíl od své definice Syndromu CAN, který zasazuje do rodinného prostředí, Vágnerová (2008) psychické a fyzické týrání nevidí pouze jako problém rodiny. Přesto o psychickém týráním hovoří v kapitole Problémy spojené s nevhodným působením rodiny. V tomto ohledu jsou obě definice Vágnerové (2008) neucelené.

Dále ve své knize Vágnerová (2008) uvádí, že týrání nepřináší dítěti jenom aktuální trýzeň, ale ovlivní i jeho očekávání do budoucnosti. Bere tedy v potaz také potencionální škodlivost psychického týrání. Ve své definici Syndromu CAN tento ohled na potencionální škodlivost neuvádí.

4.1.1.1 Srovnání definic psychického týrání v české literatuře

Většina autorů tvrdí, že psychickým týráním jako formou Syndromu CAN je postiženo dítě. Tento prvek je logický, protože Syndrom CAN je Syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Pouze Lucká s Kobrlem (2002; cit. in Vodáčková, 2002) neuvádějí, že psychicky týráno je dítě, protože se týráním zabývají obecně a ne jako formou Syndromu CAN.

Stejně jako u definic Syndromu CAN se liší autoři ve vymezení osoby, která psychicky týrá. Tato neshoda je závažná, protože je velký rozdíl v tom, zda zařazujeme psychické týrání jako formu Syndromu CAN pouze do rodinného prostředí nebo do širšího okolí dítěte. Významným rozdílem je i to, zda se za psychické týrání v rámci Syndromu CAN považuje jen týrání dospělou osobou nebo kýmkoli bez ohledu na věk.

Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008), Vágnerová (2008), Procházková a Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995), Kocourková (2000; cit. in Gjuričová, Kocourková, Koutek, 2000) a Dušková (2004) nijak nevymezují osobu, která psychicky týrá. U Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) je toto tvrzení v rozporu s definicí Syndromu CAN, kde se podle ní týrajícím, zneužívajícím a zanedbávajícím způsobem chová rodič nebo dospělá osoba. Stejně tak Vágnerová (2008) uvádí při definici Syndromu CAN, že spadá pod problémy rodiny, kdežto psychické týrání jako formu Syndromu CAN do rodinného prostředí nezasazuje.

Mufsonová a Kranzová (1996) nevymezují u definice psychického týrání věk týrajícího ani spojitost s rodinným prostředím. Uvádějí, že psychicky týrající jednání vychází ze strany osoby zodpovědné za blaho dítěte. Zdůrazňují tak vztah odpovědnosti mezi týrajícím a dítětem.

Krejčířová (2007) neuvádí klasickou definici psychického týrání, ale jmenuje formy psychického týrání, proto z této definice nelze mnoho věcí určit.

Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková (1995) jako jediné u psychického týrání vymezují věk týrající osoby, když uvádí, že psychické týrání je chováním dospělé osoby.

Procházková, Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995) a Mufsonová, Kranzová (1996) ve svých definicích zmiňují dvě složky psychického týrání – aktivní (páchání týrání) a pasivní (zanedbávání).

Kromě Procházkové, Spilkové (1995; cit. in Dunovský, 1995), Lucké, Koblého (2002; cit. in Vodáčková, 2002) a Krejčířové (2007) všichni autoři ve své definici uvádějí aktuální i potencionální škodlivost psychického týrání.

Žádná z definic psychické týrání jako formu Syndromu CAN nezasazuje do rodinného prostředí. Jak jsem zmínila dříve, u některých definic je to v rozporu s definicemi předchozími.

Všichni autoři ve svých definicích uvádějí jednání týrajícího i důsledky, které má toto jednání pro dítě.

4.1.2 Klasifikace psychického týrání v české literatuře

Dunovský (1995) dělí duševní a citové týrání, zneužívání a zanedbávání na aktivní a pasivní. Jako příklady – projevy aktivního duševního a citového týrání, zneužívání a zanedbávání uvádí nadávky, ponižování, strašení, stres, šikanu a agresi. Jako příklady – projevy pasivního duševního a citového týrání, zneužívání a zanedbávání uvádí nedostatek

podnětů, zanedbanost duševní i citovou. Dělení komplikuje fakt, že Dunovský (1995) nedělí psychické týrání samostatně, ale dělí ho společně s psychickým zneužíváním a zanedbáváním.

Procházková a Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995) říkají, že psychické týrání obsahuje nejen složku aktivní, tj. že se nějaká činnost nepříznivá dítěti děje (např. nadávky, ponižování, zesměšňování, nedůvěra, opovrhování, hostilita), ale zahrnuje i to, že se neděje něco, co má správně být.

Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková (1995) se zaměřují na příčiny a formy násilí ve škole, při té příležitosti uvádí klasifikaci psychologa Nesbita (1993; cit. in Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková, 1995). Nesbit (1993; cit. in Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková, 1995) identifikuje 6 kategorií psychického násilí ve škole: ponižování, diskriminaci, dominanci, destabilizaci, distanci a diverzi. Autorky blíže popisují kategorie takto: „Ponižováním je míněno chování, které pokořuje, očerňuje nebo snižuje žákovu sebeúctu cestou slovního působení. Diskriminace je charakterizována chováním, které je zaměřeno proti určitým skupinám nebo jednotlivcům, založené na faktorech jako je pohlaví, rasa, socioekonomická úroveň apod. Dominancí rozumí Nesbit chování, které ostře určuje pravidla hry, kontroluje, ohraničuje nebo potlačuje schopnosti dítěte, jeho sebedůvěru a samostatné myšlení. Chováním destabilizujícím učitel dítě zastráhuje, pěstuje v něm úzkost a napětí. Distance (chladné chování) se vyznačuje odmítáním a nedostatkem emocionální podpory, izolujícím přístupem, pěstováním nejistoty lhostejností a nevěnováním pozornosti emocionálním potřebám dětí. Diverzní chování je takové, kterým učitel rozrušuje a negativně ovlivňuje atmosféru ve třídě.“ (Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková, 1995, s. 30)

Nesbit (1993; cit. in Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková, 1995) hovoří o psychickém násilí ve škole, jeho kategorie lze však využít také obecněji. Klasifikace psychického týrání tímto autorem je podrobně zpracována, utváří celek a zlepšuje orientaci v pojmech psychického týrání. Autor také nemísí pojmy psychické týrání, zneužívání a zanedbávání.

Mufsonová a Kranzová (1996) přímo neuvádějí klasifikaci psychického týrání, ale ve své knize hovoří o typech emocionálního týrání. Tyto typy bych nazvala spíše příklady psychického týrání, ale jelikož autorky hovoří přímo o typech emocionálního týrání, uvádím je u klasifikace psychického týrání. Prvním typem emocionálního týrání je podle autorek chování podřívající sebedůvěru dítěte, dalšími typy jsou směšování urážek nebo ponižování

s projevy lásky; chování rodiče jako by byl dítě a od dítěte rodič očekává, že se bude chovat jako rodič; rodič připisuje dítěti hodnotu pouze podle jeho výkonů.

Pokud by se opravdu jednalo o klasifikaci psychického týrání byla by velice neucelená a neúplná. Autorky se o klasifikaci zřejmě nesnaží, uvádí spíše příklady psychického týrání.

Kocourková (2000; cit. in Gjuríčová, Kocourková a Koutek, 2000) rozlišuje psychické týrání na přímé (orientované přímo k dítěti) a nepřímé (agrese není orientována přímo k dítěti). Tato klasifikace pohlíží na dělení psychického týrání z jiného úhlu a je zcela jistě důležitá.

Krejčířová (2007) uvádí klasifikaci podle APSAC (American Professional Society on the Abuse of Children), jednu kategorii však vynechává. Kvůli tomuto vynechání kategorie, klasifikaci uvádím jako klasifikaci podle Krejčířové. Autorka nevysvětluje proč kategorii vynechává.

Krejčířová (2007) odlišuje 5 subtypů psychického týrání: pohrdání, terorizování, izolování, korumpování a odpírání emoční podpory. Autorka je v textu blíže popisuje. Pod pohrdání zařazuje ponižování, posměch, hrubé nadávky, zavrhování, zdůrazňování neschopnosti nebo morální zkaženosti („jsi k ničemu“, „děláš mi ostudu“). Terorizování vidí jako hrozbu tělesného ublížení nebo zabití („já ti ukážu“, „dostaneš co proto“) nebo přihlížení domácímu násilí. Izolování popisuje jako bránění interakcím s vrstevníky nebo dospělými, zavírání na záchodě, ve sklepě nebo v jiné (často tmavé) místnosti, zejména na delší dobu. Jako korumpování označuje povzbuzování k antisociálnímu chování, užívání drog či alkoholu, využívání dítěte v roli náhradního rodiče (péče o ostatní děti). Odpíráním emoční podpory autorka rozumí psychologickou nedostupnost, ignorování dítěte a jeho pokusů o interakci („dej mi pokoj“, „nemám čas“, „neotravuj“).

Hubáčková (2008) uvádí, že psychické týrání a zanedbávání může mít podobu aktivní nebo pasivní. Aktivní psychické týrání spočívá v cíleném, záměrném a účelovém jednání. Pasivní složkou psychického týrání je naopak absence něčeho, co dítě pro svůj zdárný vývoj potřebuje. Konečným důsledkem pasivního týrání pak může být psychická deprivace. Autorka opět směšuje pojmy psychické týrání a psychické zanedbávání a psychické týrání samostatně nijak neklasifikuje.

Hubáčková (2008) dále uvádí, že někteří autoři rozdělují emocionální týrání a zneužívání do čtyř typů: odmítání, ignorování, terorizování a izolování. Autorka jednotlivé

typy definuje. Odmítání podle ní je, když je dítěti různými způsoby dáváno najevo, že je nežádoucí, nechtěné, že nemá žádnou hodnotu; ignorování je, když rodiče nereagují na potřeby dětí, nedávají dítěti najevo své city, nevšímají si ho, neukazují náklonnost, přestože dítě mají rádi; terorizování je, když rodiče k dítěti projevují negativní vztah - zesměšňují ho, trestají, kladou na něj neadekvátní požadavky, vyhrožují mu (opuštěním, zabitím, zmrzačením); izolování je, když je dítěti bráněno v zapojení do skupiny vrstevníků, ve hře či adekvátním trávení volného času, je zavíráno doma v místnosti bez stimulace.

Autorka konkrétně neuvádí autory, kteří tyto typy rozlišili.

4.1.2.1 Srovnání klasifikací psychického týrání v české literatuře

V české literatuře nalezneme různé klasifikace psychického týrání, jen málo z nich je však vytvořeno českými autory. Klasifikace jsou vždy uvedeny samostatně a nikde jsem je nenalezla shrnuty. Každá z klasifikací se zaměřuje na jiné stránky psychického týrání. V české literatuře se objevují tři typy klasifikací:

1. Klasifikace podle působení na dítě

Klasifikaci podle působení na dítě uvádí Kocourková (2000; cit. in Gjuričová, Kocourková a Koutek, 2000) a psychické týrání je podle ní děleno na přímé a nepřímé. Dělení z tohoto úhlu pohledu jsem v jiné literatuře neobjevila, přestože je velmi důležité.

2. Klasifikace podle akce či ne-akce týrajícího

Tuto klasifikaci uvádějí Dunovský (1995), Procházková, Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995) a Hubáčková (2008). Shodují se v dělení psychického týrání na aktivní a pasivní. Autoři však dělí společně psychické týrání a zanedbávání, což klasifikaci ovlivňuje. Pouze Procházková a Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995) dělí na aktivní a pasivní přímo psychické týrání. Aktivní psychické týrání je charakterizováno akcí týrajícího. Pasivní psychické týrání je charakterizováno ne-akcí týrajícího.

3. Klasifikace podle jednání týrajícího

Klasifikace podle jednání týrajícího dělí psychické týrání podle konkrétního jednání týrajícího. Tuto klasifikaci uvádějí Nesbit (1993; cit. in Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková, 1995), Hubáčková (2008) a Krejčířová (2007). Nesbit (1993; cit. in Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková, 1995) se od obou autorek asi nejvíce odklání. Jeho kategorie diskriminace, destabilizace a diverze jsou odlišné od kategorií autorek a odpovídají psychickému týrání ve škole, kterému se autor věnuje. Pod kategorií pohrdání můžeme zařadit kategorii ponižování (Nesbit). Pod kategorií terorizování můžeme zařadit kategorie

dominance a destabilizace (Nesbit). Kategorie izolování je stejná u Krejčířové (2007) i Hubáčkové (2008). Pod kategorií odpírání emoční podpory můžeme zařadit kategorie distance (Nesbit) a odmítání, ignorování (Hubáčková). Kategorii korumpování nalezneme pouze u Krejčířové (2007) a je na hranici psychického týrání a psychického zneužívání. Hubáčková (2008) v kategorii terorizování uvádí, jak kategorii pohrdání, tak kategorii terorizování u Krejčířové (2007).

4.2. Vymezení psychického týrání v zahraniční literatuře

Zahraníční literatura týkající se psychického týrání je obsáhlejší než česká literatura týkající se psychického týrání. Ve své práci jsem se proto snažila uvést pouze definice a klasifikace, které se v zahraniční literatuře objevují nejčastěji a opakovaně u více autorů. Ve své práci kladu větší důraz na českou literaturu týkající se psychického týrání, protože se snažím popsat uchopení pojmu psychické týrání u nás v českém prostředí.

4.2.1 Definice psychického týrání v zahraniční literatuře

Hart a Brassard (1987) říkají, že psychické týrání dětí a mladistvých se skládá z činů páchání týrání a zanedbávání, které jsou souzeny podle standardů komunity a profesionálních expertů jako psychicky poškozující. Jsou to akty páchání jednotlivce nebo kolektivu, kteří jsou v pozici různé síly, která činí dítě zranitelným. Jako činy poškozují aktuálně a hlavně behaviorální, kognitivní, afektivní nebo fyzické fungování dítěte.

Autoři ve své definici dělí psychické týrání na páchání týrání a zanedbávání. Zdůrazňují, že psychické týrání je poškozující a to, že je poškozující se hodnotí na základě norem společnosti. Psychicky týrá jedinec nebo kolektiv, takže podle definice není psychické týrání zasazeno pouze do rodinného prostředí.

Glaser (2002) ve svém článku uvádí pět kritérií, která definují emocionální zneužívání a zanedbávání:

- Emocionální zneužívání a zanedbávání charakterizuje vztahy mezi rodiči a dětmi
- Interakce prostupují nebo charakterizují vztah
- Interakce jsou aktuálně či potencionálně škodlivé, protože jsou příčinou poškození psychického/emocionálního zdraví dítěte a jeho vývoje
- Emocionální zneužívání a zanedbávání zahrnuje zanedbávání i poškozující aktivitu

- Emocionální zneužívání a zanedbávání nezahrnuje fyzický kontakt

Glaser (2002) zasazuje emocionální zneužívání a zanedbávání do vztahu rodič – dítě. Někdy nemluví přímo o rodiči, ale o primárně pečujícím a výchovném činiteli pro dítě. Říká, že emocionálním zneužíváním a zanedbáváním nejsou jen konkrétní situace, ač už opakované nebo ojedinělé, ale že emocionální zneužívání a zanedbávání charakterizuje a prostupuje celý vztah rodič - dítě. Zmiňuje také zodpovědnost za zabezpečení vztahu rodič – dítě bez zneužívání a zanedbávání, která leží na rodičích. Na rozdíl od jiných definic, bere Glaser (2002) v potaz aktuální i potenciální škodlivost emocionálního zneužívání a zanedbávání.

Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) uvádějí, že psychické týrání se týká krutého demonstrování verbálními či neverbálními činy, opakovaného nebo ojedinělého, úmyslného nebo neúmyslného, z pozice moci a zodpovědnosti za dítě. To má potenciál pro poškození sociálního, kognitivního, emocionálního nebo fyzického vývoje dítěte. Jde o chování, které je ponižující, terorizující, extrémně odmítající, deprivující v rámci základních potřeb nebo pro dítě důležitých objektů, způsobující nápadnou úzkost, korumpující, kognitivně desorientující nebo emocionálně vydírající.

Definice autorek je velmi obsáhlá a vyčerpávající. Autorky uvádějí konkrétní charakteristiky týrajícího chování - kruté, verbální či neverbální, opakované nebo ojedinělé, úmyslné nebo neúmyslné. Psychicky týrá jedinec z pozice moci a zodpovědnosti za dítě, to znamená, že definice vylučuje psychické týrání mezi vrstevníky. Definice počítá s aktuálním i potenciálním poškozením dítěte. Autorky dále vyjmenovávají konkrétní formy psychického týrání.

APSAC - American Professional Society of the Abuse of Children (in Glaser, 2002) uvádí, že psychickým týráním jsou myšleny opakované vzorce chování pečující osoby nebo mimořádné incidenty, které ukazují dětem, že jsou bezcenné, špatné, nemilované, nechtěné, ohrožené nebo že mají hodnotu pouze při uspokojování potřeb jiného člověka.

Definice nevymezuje psychické týrání podle četnosti nebo trvání, říká, že psychickým týráním mohou být jak opakované vzorce chování, tak mimořádné incidenty. Definice se zaměřuje na následky psychického týrání pro dítě. Nepopisuje konkrétně týrající jednání. Psychicky týrajícím je podle definice pečující osoba. Definice zasazuje psychické týrání do rodinného prostředí.

Iwaniec (2007) uvádí, že formy psychického týrání mohou být definovány jako nepřátelské, lhostejné nebo zavádějící chování rodičů, které poškozují sebeúctu, degraduje pocit úspěchu, zmenšuje pocit přináležetosti, zamezuje zdravému a pevnému vývoji, spouští emocionální potíže a problémy s chováním a zabraňuje dobrému prospívání dítěte.

Definice se zaměřuje na následky psychického týrání u dítěte. Týrající chování rodičů blíže charakterizuje jako nepřátelské, lhostejné nebo zavádějící. Psychicky týrajícími jsou podle definice rodiče. Zasazuje tedy psychické týrání do rodinného prostředí.

Iwaniec (2007) ve svém článku hovoří o tom, že izolované události nebo série více událostí nepřiměřeného chování, nemusí znamenat emocionálně škodlivý vztah. Aby bylo jednání klasifikováno jako emocionální týrání, akce se musí opakovat a být trvalá. Musí charakterizovat nebo převládat v celém vztahu. Následně se v článku objevuje seznam chování, který má pomoci rozpoznat psychické týrání. V tomto seznamu se u každého jednotlivého chování objevuje zaznamenání četnosti tohoto chování (často, málokdy, skoro nikdy). Mimo četnosti se v tomto seznamu také zaznamenává intenzita (silná/slabá) a délka trvání týrání. Toto zaznamenání četnosti, intenzity a délky trvání týrání je velmi důležité a průlomové.

4.2.1.1 Srovnání definic psychického týrání v zahraniční literatuře

Glaser (2002), Iwaniec (2007) a APSAC (in Glaser, 2002) určují jako psychicky týrající osoby rodiče nebo primárně pečující. Zasazují tedy psychické týrání do rodinného prostředí. Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim (2002) a Hart, Brassard (1987) konkrétně nevymezují psychicky týrajícího. Uvádějí, že psychicky týrá jedinec nebo kolektiv z pozice síly, moci a zodpovědnosti. U takového definování týrající osoby se lze zamyslet nad tím, zda mohou být psychicky týrajícími také vrstevníci dítěte. Vrstevníci dítěte mohou být v pozici moci a síly, ale už ne tolik v pozici zodpovědnosti. Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim (2002) a Hart, Brassard (1987) uvádějí definici, ze které vyplývá, že psychické týrání nezasazuje pouze do rodinného prostředí.

Definice autorů se odlišují ve vymezení četnosti psychického týrání. Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim (2002) a APSAC (in Glaser, 2002) vymezují psychické týrání jako opakované nebo ojedinělé chování. Na rozdíl od nich Glaser (2002) a Iwaniec (2007) zdůrazňují, že psychické týrání musí charakterizovat vztah rodič (pečující) – dítě a činy psychického týrání musí tímto vztahem prostupovat.

Glaser (2002) a Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim (2002) uvádějí ve své definici jak aktuální, tak potencionální škodlivost psychického týrání. Ostatní autoři zmiňují pouze aktuální škodlivost.

Hart, Brassard (1987) a Glaser (2002) uvádějí, že psychické týrání se skládá z páchání týrání a zanedbávání. Zdůrazňují tak, že psychické týrání obsahuje jak činy týrající – aktivní, tak činy zanedbávající – pasivní.

4.2.2 Klasifikace psychického týrání v zahraniční literatuře

Uvádím tři klasifikace psychického týrání, které se v zahraniční literatuře vyskytují opakovaně u více autorů. Nejčastěji uváděnou klasifikací je klasifikace podle APSAC. Všechny klasifikace jsou klasifikacemi podle jednání týrajícího.

APSAC (in Glaser, 2002)) uvádí šest forem psychického týrání:

- Odmítající chování (verbální či neverbální nepřátelské odmítání či ponižování)
- Terorizující chování (chování, které ohrožuje nebo poškozuje fyzicky dítě nebo vystavuje dítě nebo objekt lásky dítěte nebezpečí)
- Korupční chování (povzbuzování dítěte k rozvoji nepřiměřeného – nevhodného chování)
- Odmítání emocionální odpovědi – neodpovídající na citové požadavky dítěte (ignorace snahy dítěte o interakce, nedostatek vyjadřování pozitivních citů vůči dítěti, neprojevení emocí při interakci s dítětem)
- Izolování (znemožňování příležitostí dítěte k interakcím/komunikaci s vrstevníky či dospělými)
- Mentální, zdravotní, lékařské a vzdělávací zanedbávání (ignorování nebo nedostatek zajištění, zaopatření potřeb dítěte)

Glaser (2002) uvádí pět kategorií psychického týrání:

1. Emocionální nedosažitelnost, necitlivost (neodpovídání na citové požadavky) a zanedbávání

Tato kategorie obsahuje necitlivost/necitovost rodičů. Primárně pečující jsou obvykle

zaujati vlastními obtížemi jako je např. mentální zdraví/nemoc (obsahuje postnatální deprese) nebo např. záplavou pracovních závazků. Jsou neschopní či nepřístupní odpovídat na emocionální potřeby dítěte spolu s neposkytnutím adekvátní alternativy.

2. Negativní atributy a ne atributy připsané dítěti

Do této kategorie spadají nepřátelství, ponižování a odmítnutí dítěte, které je vnímá jako zasloužené. Některé děti vyrostou ve víře, že sehráli roli v negativních attributech vyjádřených vůči nim.

3. Vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem

Do této kategorie spadají očekávání rodičů (primárně pečujících) vůči dítěti, které přesahují jeho vývojové možnosti; nadměrná ochrana a omezování objevování a učení; vystavení matoucím či traumatickým událostem a interakcím.

Tato kategorie obsahuje množství různých interakcí obsahujících vystavení domácímu násilí (dítě to vidí) a sebevraždě rodičů. Způsobit to může také nedostatek znalostí rodičů, které se týkají věkové přiměřenosti poskytování péče a praktik vedoucích k disciplíně a rozvoji dítěte, často kvůli vlastním zkušenostem z dětství. Poškozující interakce pečujících a dítěte jsou nevědomé a neúmyslné spíše než prováděné s úmyslem poškodit (ublížit).

4. Nedostatek schopností rozpoznat nebo uznat individualitu dítěte a stanovení psychických hranic

Do této kategorie spadají využívání dítěte k uspokojování psychických potřeb rodiče a neschopnost odlišit realitu dítěte od očekávání a přání rodičů. Kategorie se objevuje často v kontextu náhradní péče a otázkách svěřením do péče při rozvodu rodičů.

5. Nedostatek podpory při sociální adaptaci dítěte

Do této kategorie spadají podpora ne socializace, separace (obsahuje korupční úplatné chování); psychické zanedbávání (nedostatek poskytnuté adekvátní kognitivní stimulace a/nebo příležitostí pro učení pomocí zkušeností). Tato kategorie obsahuje zanedbávání i poskytnutí obsahující izolování dítěte a zahrnování dítěte (požadování po dítěti) kriminálních aktivit.

Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) uvádějí devět subkategorí psychického týrání:

1. Ponižování

Klíčovým rysem této kategorie jsou akce nebo komentáře, které degradují a ponižují dítě a mají potenciál vyvolat stud.

2. Terorizování

Zahrnuje úmyslné pokusy vyvolat extrémní strach nebo nahánět dítěti hrůzu, mimo fyzické útoky. Zahrnuje např. úmyslné využívání strachu dítěte, jako je např. nucení dítěte k odstranění hmyzu ze sklepa, když víme, že se dítě hmyzu bojí.

3. Kognitivní desorientace

Tento typ týrání zahrnuje techniky cílené na zmatení a desorientování dítěte: v jeho nebo jejich přáních, které jsou důkazem jeho nebo jejich pocitů (např. opakované sdělování dítěti, že nepochopilo pokyn, který ve skutečnosti správně uposlechlo); v jeho vzpomínkách (např. prosazování přání, na které si dítě nemůže vzpomenout) nebo v pocitu identity (např. přesvědčování dítěte, že biologický rodič není rodičem dítěte nebo že separovaný rodič je mrtvý).

4. Deprivace v rámci základních potřeb

Zahrnuje deprivaci dítěte v základních potřebách jako je světlo, spánek, jídlo nebo společnost ostatních. Tento typ zneužívání je úzce spjat se zanedbáváním, ale může být odlišen od toho druhého, zdroje jsou kontrolované a přidělované rodičem/pachatelem. Není typicky prezentováno jako zanedbávání, kde je dítě často deprivováno jako následek špatného hospodaření a špatného zvládnání.

5. Deprivace v rámci vazby na objekt

Tato forma zahrnuje deprivaci dítěte v rámci specifického objektu, které má pro něj nebo ní hodnotu nebo si ho cení. Může to být neživá věc jako je hračka nebo předešlá vzpomínka nebo to může být živý tvor jako domácí mazlíček. Objekt může být také příležitostně rozšiřován o pro dítě významné osoby, se kterými má dítě zakázáno mluvit (jako separování od rodiče nebo příbuzných). Může to být také abstraktní objekt jako ceněný cíl nebo úspěch (např. dosažení vzdělání nebo sportovní kariéry). Často je objekt pouhým zdrojem uklidnění pro dítě, např. hračka nebo speciální dárek. Typicky je tento objekt úmyslně odstraněn nebo zničen a tak, aby to maximalizovalo úzkost a zklamání.

6. Extrémní zamítnutí

Obsahuje vrcholné zamítnutí, které naznačuje opuštění nebo přání si, aby dítě zemřelo. Příklady zahrnují zamykání domu před dítětem, když je v úzkosti nebo dlouhodobě zraněné nebo opuštění dítěte a znovu navrácení bez vysvětlení.

7. Působení znatelné úzkosti nebo zármutku

Příkladem je násilné krmení, nejen mimo dobu jídla, ale také nechutnými složkami jako je např. lesk na boty nebo stolice.

8. Citové vydírání

Klíčovým rysem této kategorie je využívání vážných hrozeb k izolování dítěte od ostatních nebo k získání kontroly a souhlasu. Citové vydírání může zahrnovat hrozby odhalení stigmatizující informace o dítěti nebo rodině, které mají negativní dopady na dítě.

9. Korupce/vykořisťování.

Tento typ zneužívání obsahuje nucení dítěte k účasti na aktivitách (obvykle nezákonných jako krádeže nebo braní drog.

4.2.2.1 Srovnání klasifikací psychického týrání v zahraniční literatuře

Všechny tři klasifikace jsou zaměřeny na jednání týrajícího, přesto se však liší. Klasifikace podle APSAC (in Glaser, 2002) a Glaser (2002) jsou plně zaměřeny na jednání týrajícího. U klasifikace podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobson a Benaim (2002) je pozornost zaměřena nejen na jednání týrajícího, ale také na důsledky týrajícího jednání na dítě (je orientována více na subjektivní pocity dítěte).

4.2.2.1.1 Porovnání klasifikací dle APSAC (in Glaser, 2002) a Glaser (2002)

V klasifikaci podle APSAC (in Glaser, 2002) chybí kategorie vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem, kategorie nedostatek schopností rozpoznat nebo uznat individualitu dítěte a stanovení psychických hranic (podle Glaser). Pod kategorií vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem bychom však mohli zařadit terorizující chování a izolování (podle APSAC), přesto některá jednání, které Glaser (2002) pod kategorií vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem zařazuje, APSAC (in Glaser, 2002) u svých kategorií neuvádí.

V klasifikaci podle Glaser (2002) chybí kategorie korupční chování a kategorie mentální, zdravotní, lékařské a vzdělávací zanedbávání.

4.2.2.1.2 Porovnání klasifikací dle APSAC (in Glaser, 2002) a Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002)

V klasifikaci podle APSAC (in Glaser, 2002) chybí kategorie kognitivní desorientace, kategorie extrémní zamítnutí, kategorie působení znatelné úzkosti nebo zármutku (podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim). Pokud bychom netrvali na přesné podobě, mohla by

kategorie extrémní zamítnutí souhlasit s kategorií odmítající chování nebo odmítání emocionální odpovědi a kategorie působení znatelné úzkosti nebo zármutku by mohla souhlasit s terorizujícím chováním.

V klasifikaci podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) chybí kategorie izolování, kategorie odmítání emoční odpovědi (podle APSAC).

4.2.2.1.3 Porovnání klasifikací dle Glaser (2002) a Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim (2002)

Porovnání těchto dvou klasifikací bylo nejobtížnější, protože Glaser (2002) se ve své klasifikaci orientuje na jednání týrajícího, kdežto Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) se ve své klasifikaci orientují více na důsledky týrajícího jednání pro dítě (subjektivní pocity dítěte, které týrající jednání vyvolává). Přesto se o to alespoň pokusím.

V klasifikaci podle Glaser (2002) chybí kategorie kognitivní desorientace, deprivace v rámci základních potřeb, deprivace v rámci vazby na objekt, kategorie korupce/vykořisťování (podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim).

V klasifikaci podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) chybí kategorie emocionální nedosažitelnost, necitlivost, některé z forem psychického týrání v kategorii vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem, kategorie nedostatek schopnosti rozpoznat nebo uznat individualitu dítěte a stanovení psychických hranice a kategorie nedostatek podpory při sociální adaptaci dítěte.

4.3 Srovnání české a zahraniční literatury

Při srovnávání české a zahraniční literatury jsem narazila na mnoho odlišných, ale také shodných rysů.

4.3.1 Srovnání definicí psychického týrání v české a zahraniční literatuře

Autoři v české literatuře nepovažují psychické týrání za problematiku týkající se pouze rodiny. Na rozdíl od nich, Glaser (2002), Iwaniec (2007) a APSAC (in Glaser, 2002) psychické týrání zasazují do rodinného prostředí. Zvláště u definice APSAC (in Glaser, 2002) je to významné, jelikož je v zahraničí považována za stěžejní a odborníci se podle ní orientují.

Znamená to tedy významný rozkol mezi pojmáním psychického týrání autory v české a zahraniční literatuře.

Většina autorů v české literatuře – Vágnerová (2008), Mufsonová, Kranzová (1996), Vaníčková, Hadj – Moussová, Provazníková (1995), Kocourková (2000; cit. in Gjuričová, Kocourková, Koutek, 2000), Dušková (2004) a Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) - ve své definici uvádějí aktuální i potencionální škodlivost psychického týrání (minimálně s ní počítají). Z autorů v zahraniční literatuře pouze Glaser (2002), Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) ve své definici uvádějí aktuální i potencionální škodlivost. Tuto odlišnost přisuzují především větší propracovanosti definicí autorů v zahraniční literatuře. Autoři v zahraniční literatuře o potencionální a aktuální škodlivosti vedou diskuze a to, zda aktuální či potencionální škodlivost psychického týrání ve svých definicích uvedou, záleží na jejich uvážení a názoru. Část autorů v zahraniční literatuře se přiklání k tomu, že pokud bereme v potaz pouze aktuální škodlivost psychického týrání, může se stát, že určité jednání neoznačíme jako psychické týrání, protože aktuálně nepoškozuje, ale ono je potencionálně poškozující a dítěti ublíží v budoucnu. Další část autorů však upozorňuje na to, že určení potencionální škodlivosti je velmi sporné a subjektivní. Jako velký nedostatek literatury dostupné v češtině, vidím chybní této diskuze o potencionální a aktuální škodlivosti psychického týrání. Autoři v české literatuře se tímto aspektem psychického týrání vůbec nezabývají.

Dalším obrovským nedostatkem definicí autorů v české literatuře je chybní úvahy nebo uvedení vymezení četnosti psychického týrání. Ani jeden z autorů v české literatuře se vymezením četnosti psychického týrání nezabýval. Autoři v zahraniční literatuře vedou o vymezení četnosti psychického týrání spory. Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim (2002) a APSAC (in Glaser, 2002) vymezují psychické týrání jako opakované nebo ojedinělé chování. Na rozdíl od nich Glaser (2002) a Iwaniec (2007) uvádějí, že psychické týrání musí prostupovat a charakterizovat vztah pečující - dítě.

Hart, Brassard (1987), Glaser (2002), Procházková, Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995) a Mufsonová, Kranzová (1996) shodně v definicích uvádějí, že psychické týrání obsahuje jak činy týrající (aktivní), tak činy zanedbávající (pasivní).

Moran, Bifulco, Ball, Jacobs, Benaim (2002) a Mufsonová, Kranzová (1996) shodně uvádějí charakteristiku vztahu týrající – dítě, kterou je jednání z pozice moci a odpovědnosti.

Mezi autory v zahraniční literatuře se neobjevuje definování psychického týrání skrze uvedení konkrétních příkladů. Lucká, Koblíček (2002; cit. in Vodáčková, 2002) a Krejčířová (2007) toto definování využívají.

Pouze Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková (1995) vymezují psychicky týrající osobu jako dospělou.

Definice psychického týrání autorů v zahraniční literatuře jsou propracovanější a promyšlenější než definice autorů v české literatuře. Největším nedostatkem definicí psychického týrání u českých autorů je chybění uvedení vymezení četnosti psychického týrání a nedostatek diskuze o aktuální a potencionální škodlivosti psychického týrání.

4.3.2 Srovnání klasifikací psychického týrání v české a zahraniční literatuře

Autoři v české literatuře uvádějí tři typy klasifikací: klasifikaci podle působení na dítě, klasifikaci podle akce či ne – akce týrajícího a klasifikaci podle jednání týrajícího. Autoři v zahraniční literatuře uvádějí pouze klasifikace podle jednání týrajícího. Klasifikace však mají autoři v zahraniční literatuře vypracovanější.

Klasifikace podle Hubáčkové (2008) a Krejčířové (2007) se podobají a dokonce zřejmě vycházejí z klasifikace podle APSAC (Hubáčková ani Krejčířová však svůj zdroj neuvádějí). Ani Krejčířová (2007) ani Hubáčková (2008) však neuvádějí úplnou klasifikaci a některé kategorie podle APSAC (in Glaser, 2002) jim chybí. V klasifikaci podle Hubáčkové (2008) chybí kategorie korupční chování a kategorie mentální, zdravotní, lékařské a vzdělávací zanedbávání. V klasifikaci podle Krejčířové (2007) chybí kategorie mentální, zdravotní, lékařské a vzdělávací zanedbávání.

Klasifikace psychického týrání je téma, které vzbuzuje mnoho kritiky. Pravdou je, že se jednotlivé kategorie psychického týrání v praxi mísí a pokud je psychické týrání diagnostikováno, obsahuje více než jednu z těchto kategorií. Přesto je klasifikace psychického týrání velmi důležitá a to především z důvodů lepší orientace a přehlednosti.

Klasifikacemi psychického týrání jsem se zabývala také proto, že jsem se snažila nalézt klasifikaci využitelnou pro praxi. Našla jsem tři klasifikační systémy, ale přesto mi jedna důležitá klasifikace u psychického týrání chybí. Chybí klasifikační systém, který by rozlišoval psychické týrání podle závažnosti.

4.3.2.1 Chybějící klasifikace podle závažnosti psychického týrání

Klasifikaci podle závažnosti psychického týrání jsem v literatuře nikde nenalezla. Přesto si myslím, že její vytvoření by bylo v zájmu odborníků. Umožnilo by lepší

diagnostiku, intervenci a léčbu psychického týrání. Není však v mé moci tuto klasifikaci vytvořit, jelikož se ještě nepohybuji v praxi a tato klasifikace by měla vycházet přímo z konkrétních případů psychického týrání.

U psychického týrání je velmi obtížné stanovit jeho závažnost. Pokud bychom jí chtěli posuzovat museli bychom se zaměřit především na důsledky, které mělo psychické týrání na dítě. Musíme však brát v potaz, že psychické týrání není pouze aktuálně poškozujícím jednáním, ale také potencionálně poškozujícím jednáním (viz dříve). Nelze se tedy orientovat pouze podle důsledků, které má psychické týrání na dítě. Kromě důsledků psychického týrání na dítě bychom měli zvážit délku trvání psychického týrání, četnost psychického týrání a věk dítěte, které je psychicky týráno. Ohled na tyto aspekty jsem však u žádného z autorů nenašla.

5. ANALÝZA DAT

5.1 Metody a popis skupin dotazovaných

Skupinám učitelů, sociálních pracovníků a psychologů jsem zadávala dotazník s otevřenými otázkami. Dotazník obsahoval osm otázek a jednu dodatkovou výzvu k volné odpovědi. Dotazník obsahoval tyto otázky: 1. Co považujete za obsah pojmu psychické týrání u dětí? 2. Uveďte prosím nějaký příklad psychického týrání u dětí. 3. Setkal/a jste se ve své praxi s psychickým týráním u dětí? 4. Pokud ano, prosím stručně popište situaci. 5. Jak jste v tomto případě dále postupoval/a? 6. Vzpomněl/a byste si na nějakou kategorizaci psychického týrání u dětí? 7. Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena? 8. Domníváte se, že psychické týrání u dětí probíhá v rodině nebo i jinde? Napadá – li Vás ještě něco, co byste k tématu chtěli říct, budu velmi vděčná.

Otázka č. 1 má zachytit uchopení pojmu psychické týrání dotazovanými skupinami. Otázka č. 2 se týká znalosti konkrétních forem psychického týrání učitelů, sociálních pracovníků a psychologů. Otázka č. 3, 4 a 5 zachycuje osobní zkušenost s psychickým týráním dotazovaných skupin. Otázka č. 6 se týká znalosti kategorizací. Otázka č. 7 a 8 zachycuje názor dotazovaných skupin na řešení psychického týrání a zařazení psychického týrání do specifického prostředí. Dodatková výzva má dotazované vést k volné odpovědi a výpovědi o psychickém týráním.

Dotazník jsem zadala skupině 34 učitelů základních škol v rozmezí věku 24 – 63 let a s praxí v oboru v rozmezí 6 měsíců – 40 let, z toho bylo 24 žen a 10 mužů. Dotazník vyplnilo

12 sociálních pracovníků v rozmezí věku 24 – 57 let a s praxí v oboru v rozmezí 2 – 32 let, z toho bylo 11 žen a 1 muž. Dotazník jsem zadala 9 psychologům v rozmezí věku 27 – 60 let a s praxí v rozmezí věku 1 – 35 let, z toho bylo 5 žen a 4 muži.

Učitele, psychology a sociální pracovníky jsem si vybrala proto, že mají z hlediska své profese velkou pravděpodobnost setkání s psychickým týráním u dětí. U učitelů se dokonce předpokládá, že jsou prvními (mimo rodinu), kteří psychické týráním u dětí identifikují a řeší. Je to z toho důvodu, že s dětmi tráví mnoho času a navíc mají možnost kontaktu s rodiči.

5.2 Analýza odpovědí učitelů ZŠ¹

Dotazníky vyplnilo 34 učitelů ZŠ. S psychickým týráním u dětí se ve své praxi setkala dvacet učitelů ZŠ. S psychickým týráním u dětí se ve své praxi nesetkalo čtrnáct učitelů ZŠ. Podskupinu učitelů ZŠ, kteří se ve své praxi s psychickým týráním setkali tvoří učitelé 2, 6, 7, 8, 10, 11, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33 a 34. Podskupinu učitelů ZŠ, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nesetkali tvoří učitelé 1, 3, 4, 5, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 22, 23, 25 a 30.

Vzhledem k počtu učitelů ZŠ, kteří se ve své praxi s psychickým týráním u dětí setkali, se dá říci, že učitelé ZŠ mají s psychickým týráním u dětí nemalou zkušenost.

U všech dotazovaných skupin začínám otázkami č. 3, 4 a 5, které slučuji dohromady. Je to z toho důvodu, že otázky č. 3, 4 a 5 se týkají zkušenosti dotazovaných skupin s psychickým týráním a jejich spojením do jednoho celku je tato zkušenost lépe zachycena.

5.2.1 Podskupiny učitelů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí

Otázky č. 3, 4 A 5

Otázka č. 3: Setkal/a jste se ve své praxi s psychickým týráním u dětí?

Otázka č. 4: Pokud ano, prosím stručně popište situaci.

Otázka č. 5: Jak jste v tomto případě dále postupoval/a?

Učitelka 2 uvádí: „Dítě přespávalo ve psí boudě.“. Učitelka řešila situaci nahlášením na OSPOD². Jelikož rodina zajišťuje základní péči o dítě a odpovídá za ní, situace se zřejmě odehrává v rodině. Kvůli stručnému popisu nelze určit formu psychického týráním. Popis

¹ ZŠ =základní škola

² OSPOD = orgán sociálně – právní ochrany dítěte

konstatuje situaci, neuvádí bližší informace. Při řešení učitelka vyhodnotila situaci jako natolik závažnou, že jí hlásila OSPODu.

Učitel 6 uvádí: „Oběť se postupně stávala terčem žertů, osoby na kterou se svádí vina, naznačování úderů až fyzického napadání – i děti z jiných tříd o oběti mluvily jako o chudákovi, otloukánkovi.“. Jako řešení učitel 6 uvádí: „Minimálně jsem se snažil zabránit, aby se něco takového dělo v mé přítomnosti, ale mé kompetence a vztah ke třídě mi dovolovaly maximálně komunikovat s učiteli“. Případ se odehrává ve škole. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrání. Popis šikany je zaměřen na jednání týrajícího/týrajících. Učitel řešil situaci sám bez spolupráce s jinými odborníky.

Učitelka 7 uvádí: „Dítě 6 let, 1. ročník. Ambiciózní rodiče, dítě s diagnózou LMR³, trvání na vzdělávání v běžné škole, s dítětem se denně připravují do školy 3 – 5 hodin, jsou nervózní ze selhávání dítěte, zabírá jim nepřiměřeně mnoho času, křičí na něj, přes odpor, pláč nutí k další práci. Dítě má pocit méněcennosti doma, ve škole, trpí psychosomatickými problémy.“ Učitelka 7 jako řešení situace uvedla: „Pohovor s rodiči, objasnění možností dítěte s LMR, rizika jejich přístupu vzhledem k vývoji osobnosti dítěte, nastíněn přijatelný denní režim pro dítě i rodinu, max. příprava na vyučování 1 hod. denně rozdělena na kratší celky (10 – 15 minut), proložená relaxací (hra, pobyt venku). Účinnost pozitivní motivace, kladného hodnocení, pochval (vyhledávat možnosti k pochvale), pozitivní zážitky rod. + dítě.“. Učitelka popisuje psychické týrání v rodině. Jedná se o aktivní a přímou formu psychického týrání. V popisu uvádí jednání týrajícího/týrajících i následky týrajícího jednání u dítěte (dítě má pocit méněcennosti doma, ve škole, trpí psychosomatickými problémy). Učitelka řešila situaci s rodiči sama.

Učitelka 8 uvádí: „Viz bod 2“. Bodem 2 myslí otázku č. 2, ve které uvádí: „Hlasování ve prospěch tyрана, dobrovolné posluhování“. Jako řešení situace učitelka 8 uvádí: „Dlouhodobé posilování sebevědomí u obětí – pomoc k vyniknutí (kultura, sport), dlouhodobé posilování kladných stránek tyрана.“. Popis situace je velmi stručný a nejasný, proto z něj nelze moc vyvozovat. Popis může označovat mnoho forem chování. Učitelka řešila situaci dlouhodobě sama. Ve svém řešení se zaměřila na dítě.

Učitelka 10 uvádí: „Chování matky k synovi – urážky, nadávky, výhrůžky, zastrasování“. Učitelka 10 řešila situaci pohovorem s matkou, následně řešením s výchovnou poradkyní a doporučila matce postup a zacházení se synem. Popisována je situace z rodinného prostředí. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrání. Popis je zaměřen na jednání týrajícího.

³ LMR = lehká mentální retardace

Učitelka využila spolupráce s výchovnou poradkyní, s matkou následně řešila situaci sama. Řešení bylo zaměřeno na matku.

Učitelka 11 uvádí: „Pracovala jsem s dětmi s nařízenou ústavní výchovou, v mnoha případech byly děti psych. týrány.“. Učitelka 11 u řešení uvádí: „Děti byly umístovány do dětského domova, kde se s nimi odborně pracovalo.“ Učitelka 11 nepopsala konkrétní zkušenost s psychickým týráním. Pod jejím popisem je možné představit si mnoho forem chování. Řešení je obecné a nevztahuje se ke konkrétnímu případu.

Učitelka 17 uvádí: „Matka (samoživitelka) holčičky trávila dny u kamarádek, v noci pořádala hlučné večírky → dítě chodilo do školy nevyspané, nepřipravené, mělo potřebu upoutat větší pozornost své matky → potřebovalo víc citu, péče, často ve škole plakalo, nechtělo chodit domů → řeklo, že ve škole je mu lépe než doma. Necítilo pevné zázemí.“. Jako řešení situace učitelka 17 uvádí: „Jelikož se jednalo o žačku 1.třídy, požádala jsem vyšetření v PPP, které zjistilo silnou sociální zanedbanost a citovou frustraci. Na základě výsledků z poradny jsme nahlásili celou situaci odboru péče o dítě.“. Učitelka popisuje situaci z rodinného prostředí. Dá se zvažovat, zda se jedná o psychické týránění nebo zanedbávání. Pokud by se jednalo o psychické týránění, šlo by o pasivní a nepřímé psychické týránění. Popis je zaměřen jak na jednání týrajícího, tak na projevy a důsledky, které má toto jednání pro dítě. Učitelka řešila situaci s odborníky.

Učitelka 18 uvádí: „Ano. Zesměšňování. Např.: „Já mít tvé starosti.“, „Tvé starosti bych chtěl mít.“, „Jsi jenom holka.“ (apod.)“. Jako řešení učitelka 18 uvádí: „Dítě obyčejně nepostupuje, protože neví, co se děje.“. Učitelka neuvádí, zda se situace odehrává v rodině nebo ve škole. Domnívám se, že jde o aktivní a přímé psychické týránění. Popis je však příliš krátký na bližší určení. Učitelka popisuje jednání týrajícího. Odpověď učitelky 18 týkající se řešení situace jsem nepochopila.

Učitelka 19 uvádí: „Rodiče vyžadovali na dítěti jediné vynikající výsledky ve všem s tím, že pokud jich nedosáhl byl zesměšňován a ponižován.“ Jako řešení situace učitelka 19 uvádí: „Obtížně. Rodiče většinou nechtějí přiznat, že dítě má jiné představy, hranice a meze.“. Učitelka popisuje situaci odehrávající se v rodině. Jedná se o aktivní a přímé psychické týránění. Popis je zaměřen na jednání týrajícího/týrajících. Učitelka 19 neuvedla konkrétní řešení situace. Zdůrazňuje obtížnost řešení psychického týránění kvůli nepřiznání si problému rodiči.

Učitelka 20 uvádí: „Ano. Např. v otázce jídla – musíš jíst tolik a to, co ti dám na talíř, feferonky, apod. Koukej na toho Pepíčka, jak ten je šikovný (takto dokola). Týránění se vyskytuje i ve školním prostředí. Děje se u přísných náročných učitelů, moje vlastní dcera na gymnáziu od hrůzy jednou ztratila řeč! Zdvěněl jí jazyk!“. Učitelka 20 uvádí řešení situace

své dcery: „To jsem se dozvěděla později. Byl to pro mne šok. Je těžké na to zareagovat, aby si to dítě neodneslo. Většina lidí týrá, aniž to tuší a nepřizná to.“. Učitelka 20 neuvádí pouze jeden příklad z praxe. U všech případů není vymezeno v jakém prostředí probíhají, u případu učitelčiny dcery se jedná o psychické týrání ve škole. Dalo by se říci, že se jedná o aktivní a přímé psychické týrání. Popisy jsou zaměřeny na jednání týrajícího. Pokud není vysloven kontext psychického týrání, mohou být uvedené příklady běžným jednáním s dítětem a ne psychickým týráním. Opět je zdůrazněno nepřiznání si problému týrajícím.

Učitelka 21 uvádí: „Výsměch spolužáků mulatce za výborný prospěch.“. Situaci učitelka řeší vysvětlením ostatním dětem (neuvádí co vysvětlovala). Učitelka popisuje situaci ve škole. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrání. Popis je zaměřen na jednání týrajícího/týrajících. Učitelka 21 řešila situaci sama.

Učitelka 24 uvádí: „Neudělalš to ani kvůli mně, když se nebudeš učit, budu z toho smutný, budu se zlobit, musíš to udělat, protože jinak nepůjdeš k babičce, apod.“. Učitelka 24 jako řešení situace uvádí: „Na každé tř. schůzce připomínám rodičům, že je třeba se dětem věnovat a ne jim zakazovat a vyhrožovat.“. Učitelka popisuje situaci v rodině. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrání. Popis situace je zaměřen na jednání týrajícího. Učitelka 24 neuvedla konkrétní řešení situace. Situaci zřejmě nehodnotila jako tak závažnou, aby ji řešila s odborníky, řešila sama promluvou s rodiči.

Učitel 26 uvádí: „Dítě ve střídavé péči, včetně tlaku prarodičů. Manipulace s cílem získat si důvěru a poslušnost cíleným lhaním a vydíráním.“. Jako řešení učitel uvádí: „Velmi rázně, celková práce s rodinou včetně prarodičů → dlouhodobá péče“. Učitel popisuje situaci v rodině. Jedná se o přímé a aktivní psychické týrání. Popis je zaměřen na jednání týrajícího/týrajících.

Učitelka 27 uvádí: „Dívka – nedostávala kapesné, nucena učit se do noci, má jen staré nemoderní oblečení, zničené pomůcky, v 15 letech nemá ani klíče od bytu, nemá žádný volný čas...“. Učitelka 27 jako řešení situace uvádí: „Ohlásili jsme sociálnímu odboru. Dnes již dána do péče tetě a změnila i školu. Patrné celkové zlepšení.“. Učitelka popisuje rodinnou situaci. Jedná se o pasivní a aktivní, přímé psychické týrání. Popisu je zaměřen na jednání týrajícího/týrajících (nucena učit se do noci), ale také na situaci dívky (nedostávala kapesné, má jen staré nemoderní oblečení, apod.). Učitelka zmiňuje vysoké nároky rodičů (nucena učit se do noci), ale také určitý nezáměr rodičů (má jen staré nemoderní oblečení, zničené pomůcky). Situaci učitelka vyhodnotila jako tak závažnou, aby jí řešila ve spolupráci s jinými s odborníky.

Učitelka 28 uvádí: „Příklad - citové vydírání ze strany rodičů, podceňování schopností dítěte (rodič považuje dítě za tzv. nemocné a proto nemůže nastoupit do zaměstnání, atd.)“. Učitelka 28 uvádí: „netýkalo se dítěte mne svěřeného“. Učitelka popisuje situaci v rodině. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrání. Učitelka se zaměřuje na popis jednání týrajícího/týrajících.

Učitelka 29 uvádí: „Citové vydírání, nezáměr o vývoj dítě, o trávení volného času s dítětem, o jeho prospěch, vývoj a volný čas. Šikana spolužáků.“. Učitelka 29 jako řešení situace uvádí: „Informace jsem předala psychologce ve škole, předtím pohovory s rodiči. Šikana – řešeno s výchovnou poradkyní a p. psychologkou.“ Učitelka uvádí dvě zkušenosti s psychickým týráním u dětí. Učitelka popisuje podrobněji situaci odehrávající se v rodině. Šikana spolužáků se odehrávala ve škole. Jedná se o aktivní a přímá psychická týrání. Popis je zaměřen na jednání týrajícího. Učitelka situaci řešila ve spolupráci s jinými odborníky (psycholog, výchovná poradkyně).

Učitelka 31 uvádí: „Citové vydírání, prospěch dítěte – nucení k učení, oblékání“. Jako řešení situace učitelka 31 uvádí konzultaci s rodiči, spolupráci s psychiatrem, psychologem, sociální pracovníci, policií. Situace se odehrává v rodině. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrání. Popis se zaměřuje na jednání týrajícího/týrajících. Učitelka řešila situaci s jinými odborníky.

Učitelka 32 uvádí: „Adoptované dítě – ze strany matky naprostý citový chlad, nepřiměřené nároky a citové vydírání.“. Jako řešení učitelka uvádí: „Kontaktovala se sociální pracovníce, dneska je dítě mimo rodinu – bude se v červnu vracet zpět.“. Učitelka popisuje situaci v rodině. Jedná se o aktivní a pasivní, přímé psychické týrání. Popis je zaměřen na postoj matky k dítěti a její jednání. Učitelka řešila situaci s jinými odborníky (sociální pracovníce).

Učitel 33 uvádí: „Odpírání základních potřeb, psychická deprivace s cílem ublížit.“. Učitel popisuje spíše zanedbávání. Není upřesněno, zda se jedná o psychické zanedbávání nebo celkové zanedbávání s důsledkem – psychickou deprivací. Učitel zdůrazňuje cíl jednání (není náhodné). Řešení situace učitel neuvádí.

Učitel 34 uvádí: „Matka odmítla mít u sebe svého syna, aby se jí nesnížila životní úroveň. Nechala si pouze jeho sestru – dceru. Alkoholismus otce.“. Učitel 34 jako řešení situace uvádí: „Hlášení na sociální odbor. Výchovná komise s matkou ve škole za přítomnosti kurátora – otřesný zážitek!“. Učitel popisuje situaci v rodině. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrání. Popis se zaměřuje na jednání týrající osoby. Učitel při řešení situace spolupracoval s jinými odborníky.

Shrnutí a závěry u otázek č. 3, 4 a 5:

Třináct učitelů uvedlo případ psychického týrání odehrávající se v rodině. Tři učitelé popisovali případ psychického týrání odehrávající se ve škole. U pěti učitelů nelze kvůli stručnému nebo málo konkrétnímu popisu určit, kde se případ odehrává.

Třináct učitelů se při svém popisu zaměřilo na jednání týrajícího. Tři učitelé ve svém popisu uvádějí jednání týrajícího a důsledky, které má toto jednání pro dítě. Žádný z učitelů se ve svém popisu nezaměřil na dítě.

U devíti učitelů byl popis velmi obecný, nekonkrétní a stručný. Tyto popisy působí spíše jako uvedení formy či příkladu psychického týrání než popis vlastní zkušenosti.

Učitelé uváděli tyto příklady psychického týrání, se kterými měli zkušenost ve své praxi: vydírání (5x), nepřiměřené nároky (4x), zanedbávání (3x), zesměšňování (3x), podceňování (2x), šikana (2x), nucení učit se (2x), ponižování (1x), urážení (1x), vyhrožování (1x), srovnávání (1x), nezájem (1x), citový chlad (1x), odmítání dítěte (1x), posluhování (1x), nadávání (1x), zastrasování (1x), nucení jíst (1x), manipulace (1x) a omezování (1x).

U všech dotazovaných skupin vyvozují z případů a příkladů psychického týrání, které uvádějí, kategorie psychického týrání. Kategorie vyvozují na základě shodných nebo podobných rysů jednotlivých případů a příkladů psychického týrání.

Z dvaceti případů uvedených učiteli lze vyvodit šest kategorií psychického týrání:

- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**
 - případy spadající do této kategorie: vydírání, posluhování, manipulace
- **kategorie – omezování dítěte**
 - případy spadající do této kategorie: omezování, nucení učit se, nucení jíst
- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující**
 - případy spadající do této kategorie: srovnávání, nezájem, citový chlad, odmítání dítěte
- **kategorie – psychické útoky na dítě**
 - případy spadající do této kategorie: zesměšňování, podceňování, šikana (verbální), ponižování, urážení, vyhrožování, nadávání, zastrasování
- **kategorie – nezajištění základní péče**
 - případy spadající do této kategorie: zanedbávání
- **kategorie – nepřiměřené nároky na dítě**
 - případy spadající do této kategorie: nepřiměřené nároky

Dále lze vyvodit z případů dvě kategorie psychického týrání podle toho, zda týrající působí přímo na dítě nebo naopak nepůsobí přímo na dítě (dítě je pouze přítomno nebo si dítěte nevšímá):

Kategorie A – týrající jedná přímo vůči dítěti

- pod kategorií A spadají tyto případy psychického týrání: vydírání, nepřiměřené nároky, zesměšňování, podceňování, šikana, nucení učit se, ponižování, urážení, vyhrožování, srovnávání, odmítání dítěte, posluhování, nadávání, zastrasování, nucení jíst, manipulace, omezování

Kategorie B – týrající nejedná přímo vůči dítěti

- pod kategorií B spadají tyto případy psychického týrání: zanedbávání, nezáměr, citový chlad

Osm učitelů řešilo případ ve spolupráci s jinými odborníky (OSPOD, sociální pracovnice, psycholog, psychiatr, policie). Šest učitelů řešilo případ samo bez spolupráce s jinými odborníky. Analýza této otázky zvýraznila nutnost, o které hovořím již dříve – vymezení pojmu psychické týrání. Pokud by psychické týrání bylo závažným poškozením psychického stavu dítěte, museli by ho řešit odborníci a profesionálové v problematice Syndromu CAN, ne učitelé (napůl laici a na půl odborníci). Z odpovědí učitelů na otázku č. 5 však vyplývá, že mnoho z nich situaci řešilo samo. Jedná se o chybný postup učitelů? Nebo pod pojem psychické týrání učitelé řadí i mírnější formy a ne jen závažná poškození psychiky dítěte a ty proto řeší sami?

Šest učitelů uvedlo řešení situace, které bylo zaměřeno na týrající osobu/osoby (4 učitelé uvedli řešení situace zaměřené na rodiče dítěte, 1 učitelka uvedla řešení situace zaměřené na týrající děti). Všech šest učitelů řešilo situaci samo. Jedna učitelka se při řešení zaměřila na týrané dítě. Jedna učitelka řešila situaci s týrajícím/i i s týraným dítětem. Dvě učitelky zdůrazňují, že týrající nepřiznávají psychické týrání a proto je obtížné řešit situaci. Jeden učitel zdůrazňuje nutnost rychlého zásahu v případě psychického týrání. Pouze jedna učitelka uvedla jaký mělo řešení situace efekt a jak dopadlo. Ostatní učitelé úspěšnost řešení neuvádějí.

Otázka č. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání?

Konkrétní odpovědi dotazovaných učitelů na otázku č. 1 jsou uvedeny v Příloze 2.

Učitelé popisují pojem psychické týrání třemi způsoby: a. obecným popisem; b. popisem pomocí uvedení konkrétních forem; c. kombinací obecného popisu a popisu pomocí uvedení konkrétních forem.

Otázka v učitelích vyvolala tendenci odpovídat podle odborných definic. Snažili se psychické týrání popsat ne svými slovy, ale „dobře znějící“ definicí. Jejich popisy se tedy odborným definicím podobají, mnoho aspektů jim však chybí. Nejvíce zřetelné je to u učitelů, kteří k popisu psychického týrání využívají formu obecného popisu.

Deset učitelů využilo obecný popis. Šest z desíti učitelů, kteří využili obecný popis, promítlo svou zkušenost s psychickým týráním do definice psychického týrání u dětí. Čtyři učitelé uvedli tak obecnou definici, že nešlo vyčíst, zda do ní promítli svou zkušenost.

Dva z desíti učitelů, využívajících obecný popis, popsali psychické týrání tak, že by popis bez spojení nebo kontextu psychického týrání mohl označovat mnoho forem chování, které s psychickým týráním nemají nic společného.

Pouze dva učitelé ve svém obecném popisu psychického týrání uvádějí poškození dítěte. Nezvažují, zda je poškození potenciální nebo aktuální. Orientují se tedy výrazně na popis psychického týrání pomocí jednání týrajícího.

Dalším zajímavým závěrem je, že učitelé neuvádějí, že jimi popsané týrající jednání je nepřiměřené či nepřijatelné. Tím dokazují, že neodlišují různé stupně (závažnost) určitého jednání. Např. učitelka 5 uvádí: „psychické týrání je cílené potlačování osobnosti“. Jelikož však neuvádí, že to je nepřiměřené cílené potlačování osobnosti, mohli bychom říci, že za psychické týrání považuje také běžné jednání – např. když učitel vyžaduje po temperamentním žákovi, aby při výuce seděl v lavici (cíleně potlačuje jeho osobnost). Vymezení přiměřenosti/nepřiměřenosti jednání by mělo být samozřejmou částí popisu psychického týrání. Pouze tři učitelé uvádějí, že psychické týrání je nepřiměřeným jednáním.

Čtyři učitelé ve svém popisu psychického týrání používají slovo nátlak. Psychické týrání vnímají jako aktivitu a sílu působící proti dítěti.

Učitelka 17 vzácně nahlíží na psychické týrání skrze prožívání a vnímání dítěte. Nezaměřuje se na jednání týrajícího, ale na pocity dítěte, které v něm týrání vyvolává. Nahlížení na psychické týrání skrze subjektivní vnímání a prožívání dítěte je vzácné také v odborné literatuře.

Popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání využilo sedm učitelů. Pět ze sedmi učitelů, kteří využili popis pomocí konkrétních forem psychického týrání, promítlo

do definice svou zkušenost (případ, se kterým se setkali v praxi uvedli jako příklad psychického týrání u otázky č.1).

V otázce č. 1 uvedli učitelé tyto případy psychického týrání u dětí: ponižování (4x), slovní urážení (2x), nedostatek zájmu (2x), strach z rodičů (2x), slovní napadání (1x), vyhrožování (1x), zadávání nezvladatelných a nepřiměřených úkolů (1x), neprojevení lásky (1x), odmítání (1x), vydírání (1x), tresty za nesplnění nezvladatelných úkolů (1x), využívání (1x), manipulace (1x), snižování sebevědomí (1x), zákazy (1x), šikana (1x), přísnost rodičů (1x).

Tři učitelé zvolili kombinaci obou definic – obecného popisu a popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání. Uvedení příkladu mělo vždy doplnit obecnou definici. Všichni tři učitelé promítli svou zkušenost do definice psychického týrání. Uvedli tyto příklady psychického týrání: vyhrožování, soustavné ponižování, šikana, nezáměr rodičů, citové vydírání, manipulace, zesměšňování, přetěžování dítěte, zanedbávání, přílišná péče, neprojevení lásky, odmítání, slovní napadání.

Otázka č. 2: Uveďte prosím nějaký příklad psychického týrání u dětí.

Čtrnáct učitelů promítlo svou zkušenost do uvádění příkladů psychického týrání u dětí. Byly to tyto případy: šikana, přetěžování dítěte, posluhování, citové vydírání, zanedbávání, nadávání, nepřiměřené nároky, urážení, vysmívání se, nedostatek lásky, citový chlad matky, odpírání péče.

Učitel 26 uvádí konkrétní příklad: „Otec lhář a alkoholik, který řeší svou sociální situaci a nevyzrálou jako vyděračský materiál vůči manželce a synovi.“.

Mimo příklady, se kterými se setkali v praxi uvádí učitelé tyto příklady: vyhrožování, využívání, nezáměr, srovnávání, ponižování, odmítání, svědectví dítěte u hádek rodičů, zasednutí si učitele, manipulace, podceňování, zákazy, přetěžování dítěte.

Některé příklady uvádí více učitelů najednou: ponižování (9x), citové vydírání (7x), nepřiměřené nároky na dítě (4x), nadávání (2x), urážení (2x), vyhrožování (2x), využívání (2x), nezáměr (2x) a zákazy (2x).

U otázky č. 1 a otázky č. 2 uvádějí psychologové příklady psychického týrání, tyto příklady lze rozdělit do kategorií psychického týrání (stejně jako jsem kategorizovala případy psychického týrání, se kterými měli psychologové vlastní zkušenost). Protože je příkladů u otázek č. 1 a 2 více než případů u otázek 4 a 5, kategorií se vynořuje více (1 přibývá).

Celkem vzniká sedm kategorií psychického týrání:

- **kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: svědectví dítěte u hádek rodičů
- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: vydírání, využívání, manipulace, posluhování
- **kategorie – omezování dítěte**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: nepřiměřené zákazy, přísnost rodičů, přílišná péče
- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: nedostatek zájmu, neprojevení lásky, nezáměr, odmítání, nedostatek lásky, citový chlad matky, srovnávání, strach z rodičů
- **kategorie – psychické útoky na dítě**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: ponižování, slovní urážení, slovní napadání, vyhrožování, tresty za nesplnění nezvladatelných úkolů (nefyzické), snižování sebevědomí, verbální šikana, zesměšňování, vysmívání se, podceňování, zasednutí si učitele
- **kategorie – nezajištění základní péče**
 - pod kategorií spadají tyto příklady: zanedbávání, odpírání péče
- **kategorie – nepřiměřené nároky na dítě**
 - pod kategorií spadají tyto příklady: zadávání nezvladatelných a nepřiměřených úkolů, přetěžování dítěte, nepřiměřené nároky

Kategorie A a B podle působení na dítě (přímé – nepřímé) zůstávají stejné, pouze v nich u otázky č. 1 a 2 přibývají některé příklady:

Kategorie A – v kategorii A v otázce č. 1 a 2 přibyly tyto příklady psychického týrání: slovní napadání, zadávání nepřiměřených a nezvladatelných úkolů, tresty za nesplnění nepřiměřených a nezvladatelných úkolů (nefyzické), využívání, snižování sebevědomí, zákazy, přísnost rodičů, přetěžování, přílišná péče, vysmívání se, odpírání péče, zasednutí si učitele

Kategorie B – v kategorii B v otázce č. 1 a 2 přibyly tyto příklady psychického týrání: nedostatek zájmu, neprojevení lásky, nedostatek lásky, svědectví dítěte u hádek rodičů

Otázka č. 6: Vzpomněl/ a byste si na nějakou kategorizaci psychického týrání u dětí?

Jedenáct učitelů si nevzpomíná na kategorizaci psychického týrání u dětí. Čtyři učitelé na otázku neodpověděli. Pět učitelů uvádí kategorizaci psychického týrání u dětí:

Učitelka 7 uvádí: „např. podle sociální skupiny: rodina, škola, parta, apod.“. Uvedená kategorizace není z literatury. Učitelka se pokouší zamyslet nad tím, jak by psychické týrání šlo kategorizovat.

Učitelka 8 uvádí: „přímá, nepřímá“. Jedná se o známou kategorizaci psychického týrání u dětí objevující se běžně v literatuře.

Učitelka 27 uvádí: „Ponižování, nezáměr, odmítání, odpírání lásky.“. Učitelka uvedla kategorizaci, která vychází z její zkušenosti s psychickým týráním.

Učitelka 32 uvádí: „Odmítání, nezáměr.“. Kategorizace nevychází z literatury a nepostihuje všechny typy psychického týrání.

Z odpovědí učitelů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním vyplývá, že kategorizaci psychického týrání u dětí neznají. Pouze dva z dvaceti učitelů uvedli kategorizaci, která se používá nebo postihuje všechny formy psychického týrání.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena?

Dvanáct učitelů si myslí, že u nás problematika psychického týrání není přiměřeně řešena (šest uvádí stručně ne, šest svou odpověď rozepisuje). Pouze jedna učitelka si myslí, že problematika psychického týrání je u nás přiměřeně řešena. Dva učitelé si myslí, že je u nás problematika psychického týrání řešena částečně přiměřeně. Jedna učitelka se k otázce nevyjadřuje. Čtyři učitelé odpovídají na otázku tak, že z odpovědi nelze vyčíst, co si o přiměřenosti/nepřiměřenosti řešení problematiky psychického týrání myslí. Konkrétní odpovědi učitelů jsou uvedeny v Příloze 3.

V podrobnějších odpovědích učitelé zmiňují, že nedostatečné řešení problematiky psychického týrání je způsobeno obtížností rozpoznat psychické týrání u dětí.

Otázka č. 8: Domníváte se, že psychické týrání u dětí probíhá v rodině nebo i jinde?

Osmnáct učitelů se domnívá, že psychické týrání probíhá i jinde než v rodině. Jako další prostředí, ve kterých může docházet k psychickému týrání uvádějí školu, kolektiv, volnočasové kroužky a masmédiá. Pouze jedna učitelka si myslí, že psychické týrání u dětí probíhá pouze v rodině. Jedna učitelka na otázku nedopověděla.

Učitelé zdůrazňují, že přestože k psychickému týrání může docházet i jinde než v rodině, rodina je hlavním rizikovým prostředím.

Napadá – li Vás ještě něco, co byste k tématu chtěli říct, budu velmi vděčná.

K problematice psychického týrání se vyjádřilo devět z dvaceti učitelů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním. Konkrétní odpovědi jsou uvedeny v Příloze 4. Pokud se učitelé k tématu psychického týrání volně vyjadřovali, většinou se zabývali špatnou prevencí a řešením jevu.

5.2.2 Podskupina učitelů, kteří se ve své praxi neseťkali s psychickým týráním u dětí

Otázky č. 3, 4 A 5

Učitelé, kteří se ve své praxi s psychickým týráním u dětí neseťkali, na tyto otázky neodpovídají.

Otázka č. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání u dětí?

Konkrétní odpovědi dotazovaných učitelů na otázku č. 1 jsou uvedeny v Příloze 2.

Učitelé popisují psychické týrání u dětí třemi způsoby: a. obecným popisem; b. popisem pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání; c. kombinací obecného popisu a popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání.

Pět učitelů využilo obecný popis psychického týrání u dětí. Popis tří z pěti těchto učitelů byl tak obecný, že by pod něj spadalo také jednání, které nemusí být psychickým týráním. V těchto popisech chybí vymezení negativního vlivu jednání nebo uvedení důsledku jednání pro dítě (poškození). Obecné popisy těchto tří učitelů jsou naprosto nedostačující.

Sedm učitelů využilo popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání.

Dvě učitelky využily kombinaci obecného popisu a popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání.

V otázce č. 1 učitelé uvedli tyto případy psychického týrání u dětí: vyhrožování (4x), slovní útoky (3x), nepřiměřené nároky (3x), ponižování (2x), urážení (2x), nadávání (2x), vydírání (2x), odmítání (2x), neprojeování lásky (2x), zadávání nezvladatelných úkolů (2x), ztráta jistoty a pocitu bezpečí, nevhodné vzory, nezájem, trest za nesplnění nezvladatelných úkolů (nefyzický), ignorování, posmívání se, nátlak spolužáků, tlak rodičů.

Otázka č. 2: Uveďte prosím nějaký příklad psychického týrání u dětí.

Učitelé, kteří se ve své praxi neseťkali s psychickým týráním u dětí, uvádějí tyto příklady psychického týrání u dětí: ponižování (3x), nepřiměřené nároky (3x), vydírání (3x), ignorace (2x), urážení (2x), nadávání (2x), svědectví dítěte u hádek rodičů (2x), neustálé

zákazy (2x), nátlak rodičů, podceňování, zneužívání ke splnění vlastních záměrů, absence pocitu jistoty, bezpečí a lásky, neustálé příkazy.

Mimo dvou učitelů, učitelé, kteří využili k popisu psychického týrání popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání, na otázku č. 2 neodpověděli a odkazovali k otázce č. 1.

U otázky č. 1 a 2 se vynořuje šest kategorií psychického týrání:

- **kategorie – dítě je svědkem nepříjemného jednání vůči dítěti blízké osobě**
 - pod kategorii spadají tyto příklady psychického týrání: svědectví dítěte u hádek rodičů
- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**
 - pod kategorii spadají tyto příklady psychického týrání: zneužívání dítěte ke splnění vlastních záměrů, vydírání
- **kategorie – omezování dítěte**
 - pod kategorii spadají tyto příklady psychického týrání: neustálé zákazy a příkazy
- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující**
 - pod kategorii spadají tyto příklady psychického týrání: ignorace, absence pocitu jistoty, bezpečí, lásky, nevhodné vzory, nezájem, neprojevení lásky, odmítání
- **kategorie – psychické útoky na dítě**
 - pod kategorii spadají tyto příklady psychického týrání: ponižování, podceňování, nátlak rodičů, nadávání, urážení, slovní útoky, vyhrožování, nátlak spolužáků, trest za nesplnění nezvladatelných úkolů, posmívání se
- **kategorie – nepřiměřené nároky na dítě**
 - pod kategorii spadají tyto příklady psychického týrání: nepřiměřené nároky, zadávání nezvladatelných úkolů

Dále lze vyvodit z příkladů dvě kategorie psychického týrání podle toho, zda týrající působí přímo na dítě nebo naopak nepůsobí přímo na dítě (dítě je pouze přítomno nebo si dítěte nevšímá):

Kategorie A – do kategorie A spadají tyto příklady psychického týrání: ponižování, urážení, slovní útoky, vyhrožování, nadávání, nepřiměřené nároky, zadávání nezvladatelných úkolů, trest za nesplnění nezvladatelných úkolů, odmítání, vydírání, tlak rodičů, nátlak spolužáků, posmívání se, podceňování, nepřiměřené nároky, zákazy, příkazy, zneužívání

Kategorie B – do kategorie B spadají tyto příklady psychického týrání: nevhodné vzory, ztráta jistoty a pocitu bezpečí, nezáměr, ignorování, neprojevení lásky, absence pocitu jistoty, bezpečí a lásky, svědectví dítěte u hádek rodičů.

Otázka č. 6: Vzpomněl/a byste si na nějakou kategorizaci psychického týrání u dětí?

Osm učitelů si nevzpomíná na žádnou kategorizaci psychického týrání. Tři učitelé na otázku neodpovídají. Tři učitelé uvedli kategorizaci psychického týrání:

Učitelka 14 uvádí: „? Fyzické týrání, zanedbávání, šikana, sexuální zneužívání“. Učitelka nekategorizuje psychické týrání, ale Syndrom CAN. Domnívám se, že otazník měl naznačit, že se s kategorizací psychického týrání nesetkala.

Učitelka 16 uvádí: „přímé, nepřímé“. Jedná se o známou kategorizaci psychického týrání, která bývá uváděna v literatuře.

Učitel 23 uvádí: „ aktivní, pasivní“. Jedná se o známou kategorizaci psychického týrání. Zaměřuje se na akci a ne-akci týrajícího.

Většina učitelů nemá s kategorizací psychického týrání zkušenost. Dvě učitelky uvádí správnou kategorizaci používanou v literatuře.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena?

Devět učitelů si myslí, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena (pět uvádí stručně ne, čtyři dodávají širší odpověď). Čtyři učitelé uvádějí, že neví, zda je u nás problematika psychického týrání přiměřeně řešena. Jedna učitelka neodpovídá na přiměřenost/nepřiměřenost řešení psychického týrání u nás (viz Příloha 3).

Většina učitelů si myslí, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena. Ani jeden dotazovaný učitel, který neměl ve své praxi zkušenost s psychickým týráním, nevedl, že si myslí, že problematika je u nás přiměřeně řešena.

Otázka č. 8: Domníváte se, že psychické týrání u dětí probíhá v rodině nebo i jinde?

Všech čtrnáct učitelů se domnívá, že psychické týrání u dětí probíhá i jinde než v rodině. Jako jiná prostředí, kde může k psychickému týrání docházet, učitelé uvádějí nejčastěji školu, kolektivy a skupiny vrstevníků.

Dvě učitelky uvádí názor, že přestože psychické týrání probíhá nejen v rodině, v rodině k němu dochází nejčastěji a ve velké míře.

Napadá – li Vás ještě něco, co byste tématu chtěli říct, budu velmi vděčná.

Konkrétní odpovědi na tuto otázku jsou uvedeny v Příloze 4.

5.2.3 Porovnání odpovědí učitelů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí a učitelů, kteří se ve své praxi neseťkali s psychickým týráním u dětí

Učitelé, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí, využívali více obecný popis psychického týráním než popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týráním. U podskupiny učitelů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním neseťkali, tomu bylo naopak – využívali více popis pomocí uvedení konkrétních forem než obecný popis. Kombinaci obou popisů využívaly podskupiny učitelů velmi málo. U obou podskupin byly obecné popisy velmi nekonkrétní (u některých až tak, že jimi lze popsat nejen týrající jednání).

U shrnutí otázek č. 1 a 2 vyplynulo u podskupiny učitelů se zkušeností s psychickým týráním sedm kategorií, u podskupiny bez zkušenosti s psychickým týráním pouze šest. U podskupiny učitelů bez zkušenosti s psychickým týráním chybí kategorie - nezajištění základní péče.

U obou podskupin převládá neznalost kategorizace psychického týráním.

V obou podskupinách převládá názor, že problematika psychického týráním u nás není přiměřeně řešena. U podskupiny učitelů, kteří mají zkušenost s psychickým týráním ve své praxi, je více těch co uvádějí částečně přiměřené řešení problematiky.

U otázky č. 8 se obě podskupiny shodují a uvádějí, že psychické týráním probíhá i jinde než v rodině.

5.3 Analýza odpovědí sociálních pracovníků

Dotazníky vyplnilo dvanáct sociálních pracovníků. Z toho se ve své praxi jedenáct sociálních pracovníků setkalo s psychickým týráním. Jedna sociální pracovnice se s psychickým týráním neseťkala. Podskupinu sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi s psychickým týráním setkali, tvoří sociální pracovníci A, B, C, D, E, F, G, H, Ch, I a K. Podskupinu sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi s psychickým týráním neseťkali, tvoří pouze sociální pracovnice J. Je tedy patrné, že sociální pracovníci mají s psychickým týráním velkou zkušenost.

5.3.1 Podskupina sociální pracovníků, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním

Otázky č. 3, 4 A 5

Otázka č. 3: Setkal/a jste se ve své praxi s psychickým týráním u dětí?

Otázka č. 4: Pokud ano, prosím stručně popište situaci.

Otázka č. 5: Jak jste v tomto případě dále postupoval/a?

Sociální pracovnice A uvádí dva případy psychického týráním, se kterými se setkala: „např: a) dítě jako svědek domácího násilí mezi rodiči, b) cílené působení na dítě, aby nechtělo k druhému rodiči (velmi časté)“. V případech postupovala takto: „a) je nutné pracovat s celou rodinou, zjistit, zda je nutné izolovat týrající osobu (tr.oznámení), využít pomoc odborníků – psychologů. b) práce s rodinou, využití spolupráce s odborníky – mediace – vylepšení vztahu mezi rodiči, zejména jde o zlepšení komunikace mezi rodiči, popřípadě dítě umístit mimo stávající rodinu, aby tak jeden z rodičů nemohl dítě negativně ovlivňovat a pracovat jak s rodinou, tak s dítětem.“. Sociální pracovnice A uvádí případy odehrávající se v rodinném prostředí. Případ a. je pasivním a nepřímým psychickým týráním. Případ b. je aktivní a přímé psychické týráním. Popisy se nezaměřují na jednání týrajícího, ani na důsledky u dítěte. U případu b. sociální pracovnice zdůrazňuje, že je častou formou psychického týráním, se kterou se setkává. V obou případech spolupracovala sociální pracovnice A s odborníky (psychology, mediačními pracovníky). Při řešení se zaměřuje na celou rodinu (týrající i týrané). Sociální pracovnice do situace zasahuje rozhodnutím, zda je nutné izolovat týrajícího či dítě.

Sociální pracovnice B uvádí: „Otec agresor, agrese zaměřena na matku, následně i na dceru, která matku bránila. Dítě dlouhodobě přítomno násilí v rodině.“. Sociální pracovnice řešila případ pohovorem s rodiči a návštěvou manželské poradny. Případ je z rodinného prostředí. O jakou formu psychického týráním se jedná není příliš jasné. Případ je popsán včetně posunu, z toho lze vysuzovat, že nejprve šlo o pasivní a nepřímé psychické týráním, které následně vyústilo ve fyzické napadení. Popis je zaměřen na jednání týrajícího. Při řešení případu sociální pracovnice spolupracovala s odborníky (manželská poradna). Řešení sociální pracovnice je zaměřeno na týrající (pohovor s rodiči).

Sociální pracovnice C uvádí: „Otec psychicky terorizoval matku prostřednictvím syna.“ Sociální pracovnice případ neřešila, protože nebyl její. Sociální pracovnice popisuje situaci odehrávající se v rodině. Jedná se o pasivní a nepřímé psychické týráním. Popis je zaměřen na týrajícího.

Sociální pracovníce D uvádí: „Případů bylo mnoho. Naposledy → Dítě v doplněné rodině, nevlastní otec omezuje v jídle = děti jíst nemusí, jen minimálně – stačí polévka – dále dítěti prostě nadáváno, omezováno v hygieně – případ nahlášen anonymně.“. Sociální pracovníce D jako řešení případu uvádí: „Protože nahlášení bylo anonymní – bylo třeba rodinu poznat, to je navštívit ji, šetrně sdělit, že byly nahlášeny takové a takové skutečnosti. Zjišťování situace ve škole, ve zdravotním zařízení, u prarodičů, sousedů, pohovor s dítětem (šlo o 14 – ti leté). Bylo nutno zjistit, zda šlo o hlášení oprávněné či neoprávněné. Dosud v šetření. Bude – li prokázáno → oznámení na PČR ⁴, případně další kroky, např. umístění v dětském domově.“. Sociální pracovníce popisuje situaci odehrávající se v rodině. Případ je aktivním i pasivním psychickým týráním, jedná se o přímé psychické týráním. Popis je zaměřen na týrajícího. Případ je na pomezí psychického týráním a zanedbávání. Sociální pracovníce podrobně popisuje postup v případně anonymního hlášení psychického týráním (v tomto případě sporné, zda nejde o zanedbávání). Ke zjišťování se přistupuje opatrně, nahlíží se na situaci z více stran.

Sociální pracovníce E uvádí: „Manipulace s dítětem ve vztahu k druhému rodiči po rozvodu.“. Jako řešení případu sociální pracovníce E uvádí doporučení mediace a spolupráci s dětským psychologem. Sociální pracovníce popisuje případ odehrávající se v rodině, zaměřuje se na popis jednání týrajícího - manipulace. Jelikož není případ popsán podrobněji, nelze určit o jakou formu psychického týráním se jedná. Při řešení sociální pracovníce spolupracuje s jinými odborníky (mediační pracovníci a dětský psycholog).

Sociální pracovníce F uvádí: „16 letá dívka – rodiče ji nepřiměřeně hlídali, sledovali její příchody ze školy a pokud se opozdila vyslýchali ji, nedovolili jí kamarádky, musela stále být doma, jen se učit a uklízet a pomáhat v domácnosti. Nakonec utekla z domova se svým přítelem a protože se s rodiči na dalším soužití nedohodla, skončila na návrh rodičů v ústavní výchově.“. Řešení případu sociální pracovníce neuvádí, případ zřejmě nebyl řešen z důvodu umístění dívky do ústavní výchovy. Popisován je případ z rodinného prostředí. Jedná se o aktivní a přímé psychické týráním. Popis je zaměřen na jednání týrajících.

Sociální pracovníce G uvádí: „Viz. bod 2 – některé příklady (např. tlak na dítě, slovní útoky, nevěnování pozornosti).“. Jako řešení případů uvádí sociální pracovníce: „Prošetření poměrů u dítěte, rodičů + dále šetření ve školském zařízení, u dětského lékaře, samostatný rozhovor s dítětem (přiměřeně jeho věku a rozumu). Při řešení problému se musí určit míra → poté učinit potřebná opatření (např. Předběžné opatření).“. Sociální pracovníce odpovídá na

⁴ Policie České Republiky

otázku č. 4 stejně jako na otázku č. 2, neuvádí však podrobnější popis případu psychického týrání, se kterým se v praxi setkala. Popisuje však podrobně postup při zjišťování týrání. Zmiňuje míru týrání, která je podstatná pro řešení.

Sociální pracovnice H uvádí: „Matka cíleně pomlouvá otce před nezletilým dítětem → dítě je zmatené, mění své názory, jednání, podle toho, zda je s otcem, či matkou → psychicky strádá.“. Jako řešení případu sociální pracovnice uvádí: „Velmi nutné konzultace nezletilého s psychologem. Z praxe však většinou ani ten nepomůže, dítě si zpravidla utváří názor až postupně dospívá.“. Sociální pracovnice popisuje situaci v rodině, jedná se o aktivní a přímou formu psychického týrání. Popis je zaměřen jak na jednání týrajícího, tak na důsledky, které má toto jednání pro dítě. Sociální pracovnice zdůrazňuje řešení situace psychologem, při řešení tedy spolupracuje s jinými odborníky. Z vlastní zkušenosti uvádí, že většinou ani ten nepomůže – z kontextu vyplývá, že nepomůže v uvědomění si dítěte, že situace není běžná.

Sociální pracovnice Ch uvádí: „Matka zmanipulovala dítě tak, že odmítala po rozchodu rodičů stýkat se s otcem, hovořila o něm nepěkně a oslovovala ho příjmením, došlo to tak daleko, že i ve znaleckém posudku bylo napsáno, že styk s otcem nedoporučují. Později dítě projevilo zájem rovněž o změnu příjmení (matka se vrátila k původnímu jménu za svobodna) – soud vyhověl.“. Jako řešení případu sociální pracovnice uvádí: „Otcí bylo doporučeno, aby projevoval alespoň zájem o dítě ve škole, u lékaře, zasílal dárky na narozeniny, vánoce,...“ . Popisována je situace v rodině. Z popisu nelze určit o jakou formu psychického týrání se jedná, byl by potřeba podrobnější popis. Popis je zaměřen na jednání týrajícího. Sociální pracovnice řešila situaci pouze s otcem, ne s celou rodinou. Nezmiňuje ani spolupráci s odborníky.

Sociální pracovník I uvádí: „Posluhování, vulgární nadávky ap. Jednání dospělé osoby vyústilo až ve fyzické násilí na dítěti a až poté byl případ odhalen.“. Konkrétní řešení případu sociální pracovník I neuvádí, vyslovuje pouze názor snad dobře. Popisováno je aktivní a přímé psychické týrání. Popis je zaměřen na jednání týrajícího.

Sociální pracovnice K uvádí: „Dívce se rozváděli rodiče. Úprava poměrů probíhala velmi konfliktně. Rodiče si během soudních jednání a i v soukromí dělali naschvály a hádali se. Rodiče spolu žili v jednom domě. Takže dcera měla denně na stole hádky rodičů. Oba dceru také nutili do toho, aby se rozhodla, s kým chce být a koho má radši. Dívka tuto situaci nezvládla a psychicky se zhroutila. Až po této události se rodiče dokázali dohodnout.“. Jako řešení případu sociální pracovnice K uvádí: „O tom, že na dívku je vyvíjen nátlak jsem se dozvěděla až ze školy (dívka byla nesoustředěná, roztěkaná, její známkové ohodnocení šlo hodně dolů), kdy problémy v rodině byly už na samém vrcholu. S dívkou jsme učinili

pohovor, kdy jsme se snažili bavit se spíše neutrálně a všeobecně. Ona sama se svěřila, že doma je to k nevydržení a neví, co má dělat (dostala na nás tel. kontakt a také kontakt na linku bezpečí, pokud by se dělo něco mimo naší pracovní dobu). Poté byli předvoláni rodiče, kterým bylo důrazně sděleno, že tuto situaci nelze takto řešit a že jediný kdo to odnáší je jejich dcera. Rodičům byla nabídnuta pomoc za asistence mediátora a poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy. Také jsem s nimi probrala možnost, že by dívka mohla nějaký čas bydlet u babičky. Tyto možnosti rodiče odmítli. Když se dívka zhroutila, začala rodina spolupracovat (rodiče si snad uvědomili, co svým chováním zavinili). Dívku jsme i navštívili. S rodiči a dívkou se občas kontaktuji, abych zjistila, že je vše v pořádku popř. uděláme i šetření. Zatím se situace zdá stabilizovaná.“. Sociální pracovnice popisuje situaci odehrávající se v rodině. Jedná se o kombinaci aktivní a pasivní, přímé a nepřímé formy psychického týrání. Popis je zaměřen na jednání týrajících. Při řešení se sociální pracovnice zaměřuje jak na týrající, tak na týranou dívku. Sociální pracovnice využívá spolupráci s jinými odborníky (mediační pracovník, poradna pro rodinu a mezilidské vztahy).

Shrnutí a závěry u otázek č.3, 4 a 5:

Devět sociálních pracovníků uvedlo případ psychického týrání u dětí odehrávající se v rodině. Dva sociální pracovníci neuvádějí v jakém prostředí se případ psychického u dětí odehrával. Žádný ze sociálních pracovníků nevedl případ psychického týrání u dětí odehrávající se ve škole. Jelikož sociální pracovníci řeší především situaci dítěte v rodině, dalo se to předpokládat.

Osm sociálních pracovníků se při popisu případu zaměřilo na jednání týrajícího. Jedna sociální pracovnice popsala jednání týrajícího a důsledky, které mělo toto jednání na dítě. Žádný ze sociálních pracovníků se při popisu případu nezaměřil pouze na popis důsledků psychického týrání u dítěte.

Sociální pracovníci uváděli případy psychického týrání u dětí, se kterými se setkali v praxi: působení na dítě proti druhému rodiči (4x), využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů (3x), nadávání (3x), dítě jako svědek domácího násilí (2x), tlak na dítě (2x), dítě jako svědek hádek rodičů (1x), nevěnování pozornosti (1x), omezování a izolace dítěte ve smyslu sociálních kontaktů (1x), omezování dítěte v základních potřebách - jídlo, hygiena (1x).

Z devíti případů uvedených sociálními pracovníky lze vytvořit pět kategorií psychického týrání:

- **kategorie – dítě je svědkem nepříjemného jednání vůči dítěti blízké osobě**
 - případy psychického týrání spadající do této kategorie: dítě jako svědek domácího násilí, dítě jako svědek hádek rodičů
- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**
 - případy psychického týrání spadající do této kategorie: posluhování, působení na dítě proti druhému rodiči, manipulace, terorizování matky skrze syna
- **kategorie – omezování dítěte**
 - případy psychického týrání spadající do této kategorie: omezování dítěte v sociálních kontaktech, sociální izolace, omezování dítěte v základních potřebách
- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě - pečující**
 - případy psychického týrání spadající do této kategorie: nevěnování pozornosti
- **kategorie – psychické útoky na dítě**
 - případy psychického týrání spadající do této kategorie: nadávání

Dále lze vyvodit z případů dvě kategorie psychického týrání podle toho, zda týrající působí přímo na dítě nebo naopak nepůsobí přímo na dítě (dítě je pouze přítomno nebo si dítěte nevšímá):

Kategorie A – týrající jedná přímo vůči dítěti

- pod kategorií A spadají tyto případy psychického týrání: působení na dítě proti druhému rodiči, terorizování matky skrze syna, omezování dítěte v základních potřebách, nadávání, manipulace, sociální izolace, posluhování

Kategorie B – týrající nejedná přímo vůči dítěti

- pod kategorií B spadají tyto případy psychického týrání: dítě jako svědek domácího násilí, dítě jako svědek hádek rodičů

U některých případů uváděných sociálními pracovníky můžeme najít podobnost (např. případ sociální pracovnice A a B nebo sociálních pracovnic A, E, H, Ch a K).

Pět sociálních pracovnic řešilo situaci v rámci svých kompetencí a navíc uvedly využití spolupráce s jinými odborníky (nebo alespoň doporučení) – psycholog, mediační služba, poradna pro rodinu a mezilidské vztahy. Kladou tedy důraz na mezioborovou spolupráci při řešení psychického týrání.

Dvě sociální pracovnice popisují postup zjišťování, zda je dítě týráno. Popis je podrobný a lze z něho vysoudit, že při zjišťování je nahlíženo na situaci z mnoha stran. Obě sociální pracovnice popisují postup při zjišťování psychického týrání shodně, což naznačuje jejich dobrou znalost a orientaci v této problematice.

Při řešení se tři sociální pracovnice zaměřily na týrajícího i na dítě. Jedna sociální pracovnice se zaměřila při řešení pouze na týrajícího. Jedna sociální pracovnice situaci řešila pouze s jedním rodičem – netýrajícím.

Z jednotlivých řešení sociálních pracovníků vyplývá, že zodpovědnost za psychické týrání přisuzují týrajícím, při řešení se tedy více zaměřují na týrající než na dítě (zvláště u sporů rodičů).

Otázka č. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání u dětí?

Sociální pracovníci popisují psychické týrání u dětí dvěma způsoby: a. obecným popisem; b. popisem pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání.

Konkrétní popisy jsou uvedeny v Příloze 5).

Obecný popis využilo šest sociálních pracovníků. Pět z šesti sociálních pracovníků se ve svém popisu plně zaměřuje na jednání týrajícího. Pouze sociální pracovnice K částečně zmiňuje a popisuje následky u dítěte. Pět z šesti sociálních pracovníků ve svém popisu užívá slovo ubližování (či ubližuje). Využitím tohoto slova při popisu, jsou popisy psychického týrání u dětí sociálních pracovníků jasně negativní. V popisech jsou častěji využívána slova a slovní spojení jako negativní vliv, poškozuje, apod. Žádný z popisů sociálních pracovníků nelze pochopit jako popis jiného jednání než je jednání negativní a psychicky týrající.

U sociálních pracovníků, kteří využili obecný popis psychického týrání, nelze určit, zda promítají svou zkušenost s psychickým týráním do této definice. Pouze bližší vymezení tohoto jednání u sociální pracovnice D (opakované, úmyslné) a K (dlouhodobé) souvisí s případy, se kterými se tyto sociální pracovnice setkaly v praxi.

Popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání využilo pět sociálních pracovníků. Při popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání sociální pracovníci často uvádějí bližší charakteristiku formy psychického týrání – např. velké, nepřiměřené, nevhodné, nepřijatelné a soustavné. Touto charakteristikou vymezí pojem psychické týrání více než kdyby jí neuvedli (bez uvedení se někdy stává, že pod popsání jednání může spadat také jednání, které psychickým týráním není).

Tři z pěti sociálních pracovníků, kteří definovali pomocí konkrétních příkladů, nevyužili při definování svou zkušenost z praxe (neuvedli svůj případ jako příklad

psychického týrání při definování). Dva z pěti sociálních pracovníků, kteří definovali pomocí konkrétních příkladů, využili při definování svou zkušenost z praxe (uvedli svůj případ jako příklad psychického týrání při definování).

V otázce č. 1 sociální pracovníci uvedli tyto případy psychického týrání u dětí: ponižování (4x), vulgarismy vůči dítěti (3x), zesměšňování (2x), velké a nepřiměřené nároky vůči dítěti (2x), slovní útoky (1x), omezování (1x), zanedbávání (1x), sociální izolace (1x), nedostatek podnětů v rodině (1x), navádění dítěte proti druhému rodiči (1x), podceňování dítěte (1x), odmítání dítěte (1x), osočování (1x), zamezení styku s druhým rodičem (1x), nezájem o dítě (1x), upřednostňování sourozenců (1x), vyhrožování (1x), posluhování (1x).

Nedá se říci, že by sociální pracovníci, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí, upřednostňovali jeden z typů definic. Využití definic sociálních pracovníků je vyvážené.

Otázka č. 2: Uveďte prosím nějaký příklad psychického týrání u dětí.

Deset z jedenácti sociálních pracovníků využilo v uvádění příkladů psychického týrání svou zkušenost z praxe. Čtyři z nich dokonce neuvedli jiný příklad psychického týrání než je ten, se kterým se setkali ve své praxi. Byly to tyto příklady: získávání na stranu jednoho rodiče, zatahování dítěte do sporu rodičů, bránění ve styku s druhým rodičem, přítomnost dětí při domácím násilí, nadávání, zanedbávání, nepřiměřená psychická zátěž spojená s rozvodem rodičů, manipulace, izolace dítěte, tlak na dítě, slovní útoky, nevěnování pozornosti, posluhování – příkaz škrábání na zádech, dítě jako svědek domácího násilí. Jedna sociální pracovnice při uvádění příkladů psychického týrání neuvedla vlastní zkušenost.

Mimo případy, se kterými se sociální pracovníci setkali během své praxe, uvádí v otázce č. 2 tyto příklady psychického týrání u dětí: cílené vyvolávání strachu, ponižování, vyhrožování, zesměšňování dítěte, nezajištění řádné zdravotní péče, přetěžování domácími pracemi, šikana, neustále srovnávání s někým – další dítě, sourozenec, nepřiměřené nároky kladené na dítě, podceňování, nezájem rodičů, vydírání, odmítání dítěte.

Některé příklady psychického týrání u dětí uvádí více sociálních pracovníků najednou: ponižování (5x), zesměšňování (4x), bránění ve styku s druhým rodičem (3x), vyhrožování (3x), šikana (3x), nepřiměřená psychická zátěž (3x), zatahování dítěte do sporu rodičů (2x), svědectví dítěte u domácího násilí (2x), srovnávání dítěte s ostatními (2x), nepřiměřené nároky (2x).

U otázek č. 1 a 2 uvádějí sociální pracovníci příklady psychického týrání, tyto příklady lze rozdělit do kategorií psychického týrání (stejně jako jsem kategorizovala případy psychického týrání, se kterými měli soc. pracovníci vlastní zkušenost). Protože je příkladů u otázek č. 1 a 2 více než případů u otázek 4 a 5, kategorií se vynořuje více (2 přibývají). Celkem vzniká sedm kategorií psychického týrání:

- **kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: dítě jako svědek domácího násilí, dítě jako svědek hádek rodičů, nepřiměřená zátěž dítěti při sporu rodičů
- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: posluhování, působení na dítě proti druhému rodiči, manipulace, terorizování matky skrze syna, získávání na stranu jednoho rodiče, zatahování dítěte do sporů rodičů, přetěžování dítěte domácími pracemi, vydírání
- **kategorie – omezování dítěte**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: omezování dítěte v sociálních kontaktech, sociální izolace, omezování dítěte v základních potřebách, bránění dítěti ve styku s druhým rodičem
- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: nevěnování pozornosti, nezájem rodičů o dítě, odmítání dítěte
- **kategorie – psychické útoky na dítě**
 - pod kategorií spadají tyto příklady psychického týrání: ponižování, zesměšňování, podceňování, nadávání, verbální šikana, vyhrožování, vulgarismy užívané proti dítěti, slovní útoky, osočování
- **kategorie – nezajištění základní péče**
 - pod kategorií spadá příklad nezajištění řádné zdravotní péče, zanedbávání
- **kategorie – nepřiměřené nároky na dítě**
 - pod kategorií spadají nepřiměřené a vysoké nároky kladené na dítě

Tlak na dítě a vyvolávání strachu jsou konkrétními formami jednání týrajícího, mohou se objevit ve více kategoriích. Např. vyvolávat strach v dítěti může násilí otce vůči matce

(kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě) nebo může týrající v dítěti vyvolávat strach, aby ho omezil (kategorie – omezování dítěte), apod.

Kategorie A a B podle působení na dítě (přímé – nepřímé) zůstávají stejné, pouze v nich u otázky č. 1 a 2 přibývají některé příklady:

Kategorie A – v kategorii A v otázce č. 1 a 2 přibyly tyto příklady psychického týrání:

získávání na stranu jednoho rodiče, zatahování dítěte do sporů rodičů, bránění ve styku s druhým rodičem, přetěžování domácími pracemi, ponižování, zesměšňování, podceňování, verbální šikana, vyhrožování, vulgarismy vůči dítěti, slovní útoky, osočování, nepřiměřené nároky na dítě, odmítání dítěte.

Kategorie B – v kategorii B v otázce č. 1 a 2 přibyly tyto příklady psychického týrání:

nevěnování pozornosti, nezáměr rodičů, nezajištění řádné zdravotní péče, zanedbávání.

Otázka č. 6: Vzpomněl/a byste si na nějakou kategorizaci psychického týrání u dětí?

Dvě sociální pracovnice uvedly, že si nevzpomínají na žádnou kategorizaci psychického týrání u dětí. Dvě sociální pracovnice u otázky napsaly pouze otazník (zřejmě také žádnou kategorizaci neznají). Jeden sociální pracovník na otázku neodpověděl. Sociální pracovnice C uvádí: „Je trvalý, stálý projev? V chování a jednání jiné osoby vůči dítěti.“. Odpověď nesouvisí s otázkou.

Pět sociálních pracovnic uvedlo kategorizaci psychického týrání u dětí:

Sociální pracovnice A uvádí: „Tělesné zanedbávání, citové zanedbávání, zanedbávání vzdělávání a výchovy (špatná školní docházka, neoml. absence), sexuální zneužívání (bezkontaktní a přímé)“. Sociální pracovnice zahrnuje pod psychické týrání také zanedbávání. Dokonce zde zařazuje také tělesné zanedbávání.

Sociální pracovnice E uvádí: „šikana, zneužívání dětí, citové zanedbávání“.

Sociální pracovnice F uvádí: „aktivní forma – nadávky, křik, zesměšňování, ponižování, vulgarismy, zotročování, výčitky; pasivní forma – nezáměr o dítě, nevšímavost, rodiče s dítětem nekomunikují, neberou ohled na jeho potřeby“. Sociální pracovnice uvedla kategorizaci na aktivní a pasivní formu psychického týrání. Velmi výstižně uvedla také příklady obou forem.

Sociální pracovnice H uvádí: „týrání v rodině nejbližších, týrání v širší rodině, týrání v dětském kolektivu – šikana“. Sociální pracovnice neuvádí běžnou kategorizaci, spíše se snaží logicky nějakou kategorizaci vymyslet.

Sociální pracovníce Ch uvádí: „fyzické, sexuální, šikanování, zanedbávání, systémové týrání“. Sociální pracovníce uvádí kategorizaci Syndromu CAN, nikoli psychického týrání.

Z odpovědí sociálních pracovníc vyplývá, že kategorizaci psychického týrání u dětí neznají. Pouze jedna sociální pracovníce uvedla kategorizaci, která se uvádí v literatuře a doplnila jí výstižnými příklady. Většina sociálních pracovníc kategorizaci vůbec nevedla. Čtyři sociální pracovníce uvedly kategorizaci psychického týrání, kterou vyvodily samy z vlastní zkušenosti.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena?

Tři sociální pracovníce si myslí, že je u nás problematika psychického týrání přiměřeně řešena (z toho dvě uvádí stručně ano, jedna svou odpověď rozepisuje). Dva sociální pracovníci si myslí, že problematika psychického týrání je u nás přiměřeně řešena jen zčásti. Čtyři sociální pracovníce si myslí, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena (dvě uvádí stručně ne, dvě svou odpověď rozepisují). Jedna sociální pracovníce se nevyjadřuje k tomu, zda je u nás problematika psychického týrání přiměřeně řešena, ale uvádí obtížnost odhalení psychického týrání. Konkrétní odpovědi sociálních pracovníc na otázku č. 7 jsou uvedeny v Příloze 6.

Názory na to, zda je či není u nás problematika psychického týrání přiměřeně řešena jsou vyrovnané. Pokud sociální pracovníci podrobněji uvádějí důvody proč si myslí, že je u nás problematika přiměřeně/nepřiměřeně řešena, jedná se většinou o obtížnost rozpoznání a odhalení psychického týrání.

Otázka č. 8: Domníváte se, že psychické týrání u dětí probíhá v rodině nebo i jinde?

Všech jedenáct sociálních pracovníků si myslí, že psychické týrání probíhá nejen v rodině. Někteří z nich navíc uvádějí, kde jinde může k psychickému týrání docházet (škola, parta, ulice, širší rodina, zdravotnická zařízení). V této otázce nevycházejí sociální pracovníci z vlastní zkušenosti, protože se všichni setkali s psychickým týráním u dětí v rodině.

Napadá – li Vás ještě něco, co byste k tématu chtěli říct, budu velmi vděčná.

Odpovědi sedmi sociálních pracovníků jsou uvedeny v Příloze 7.

Sociální pracovníci ve volném vyjádření hovoří o nutnosti mezioborové spolupráce odborníků, obtížnosti prokázání psychického týrání, nedostatečné prevenci psychického

týrání, rychlém oznámení a řešení psychického týrání, rozsáhlosti psychického týrání a podceňování psychického týrání.

Sociální pracovníce A a G reagují ve své volné výpovědi na svou zkušenost z praxe.

5.3.2 Podskupina sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi s psychickým týráním neseťkali

Ve skupině dotazovaných sociálních pracovníků se s psychickým týráním ve své praxi neseťkala pouze jedna sociální pracovníce.

Otázky č. 3, 4 A 5

Jelikož se sociální pracovníce J s psychickým týráním ve své praxi neseťkala, na tyto otázky neodpovídá.

Otázka č. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání dětí?

Sociální pracovníce J odpovídá: „Psychické týrání po všech stránkách.“. Její odpověď není definicí. V odpovědi také blíže nspecifikuje co pro ní psychické týrání po všech stránkách znamená.

Otázka č. 2: Uveďte prosím nějaký příklad psychického týrání u dětí.

Sociální pracovníce J uvádí ponižování a šikanu. Sociální pracovníce neuvádí bližší popis šikany. Pokud by se jednalo o klasické pojetí šikany jako v literatuře, neřadila by se pouze pod psychické týrání, protože její součástí většinou bývá fyzické násilí. Budu tedy předpokládat, že se jedná o verbální šikanu.

Při zařazení příkladů do kategorií by ponižování i šikana spadaly do kategorie psychické útoky na dítě. Ponižování i šikana spadají také do kategorie A (přímé jednání týrajícího vůči dítěti).

Otázka č. 6: Vzpomněl/a byste si na nějakou kategorizaci psychického týrání u dětí?

Sociální pracovníce J uvádí, že si nevzpomíná na žádnou kategorizaci psychického týrání u dětí.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u dětí u nás přiměřeně řešena?

Sociální pracovnice J uvádí: „Když je objevena, tak je přiměřeně řešena.“. Sociální pracovnice, stejně jako některé další, upozorňuje na problematiku rozpoznání psychického týrání. Následné řešení však považuje za přiměřené.

Otázka č. 8: Domníváte se, že psychické týrání u dětí probíhá v rodině nebo i jinde?

Sociální pracovnice J se domnívá, že psychické týrání probíhá v rodině i jinde.

5.3.3 Porovnání odpovědí sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí a sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi neseťkali s psychickým týráním u dětí

U sociálních pracovníků odpovědi obou podskupin nelze porovnat, protože podskupinu sociálních pracovníků, kteří nemají zkušenost s psychickým týráním, tvoří pouze sociální pracovnice J.

5.4 Analýza odpovědí psychologů

Dotazníky vyplnilo devět psychologů. Z toho se sedm psychologů ve své praxi setkalo s psychickým týráním u dětí. Dva psychologové se během své praxe s psychickým týráním u dětí neseťkali. Podskupinu psychologů, kteří se s psychickým týráním u dětí ve své praxi setkali, tvoří psychologové I, III, IV, V, VI, VII, IX. Podskupinu psychologů, kteří se během své praxe s psychickým týráním neseťkali, tvoří psychologové II a VIII.

Jak tedy vyplývá, psychologové mají s psychickým týráním u dětí velkou zkušenost. Nezdá se to překvapivé, ale ani jeden z dotazovaných psychologů nebyl pracovníkem specializovaného pracoviště zaměřeného na tuto problematiku (např. Dětské krizové centrum, Linka důvěry, apod.) a proto se zkušenost s psychickým týráním nedala předpokládat.

5.4.1 Podskupina psychologů, kteří se během své praxe setkali s psychickým týráním u dětí

Otázky č. 3, 4 A 5

Otázka č. 3: Setkal/a jste se ve své praxi s psychickým týráním u dětí?

Otázka č. 4: Pokud ano, prosím stručně popište situaci.

Otázka č. 5: Jak jste v tomto případě dále postupoval/a?

Psycholožka I uvádí: „Dívka 17 let → odmítání ze strany vlastní matky i nevlastního otce; výrazně větší zájem o bratra; dívka doma jen posluhovala a plnila přání rodičů (nedostávala kapesné, nesměla ven za kamarády, apod.).“. Jako řešení případu psycholožka I uvádí konzultaci s rodiči a rodinnou terapii. Jedná se o případ odehrávající se v rodině. Jde o aktivní a přímé psychické týrání. Popis situace se zaměřuje pouze na jednání týrajícího, následky u dívky nejsou uvedeny. Psycholožka řešila situaci sama konzultací s rodiči a rodinnou terapií.

Psycholožka III uvádí: „Pouze jako nepřímá výpověď rodičů o vlastní výchově dítěte (občas mu řeknu, že je úplně blbej).“. Psycholožka jako řešení případu uvádí: „Vysvětlením, že kritizovat se má konkrétní chování (např. nelíbí se mi, že jsi přišel domů pozdě a nezavolal jsi mi), ne osobnost dítěte.“. Psycholožka popisuje situaci v rodině. Jedná se zřejmě o aktivní a přímé psychické týrání (popis je příliš stručný). Z popisu nelze vyčíst závažnost psychického týrání. Psycholožka řešila situaci sama – konzultací s rodiči.

Psycholožka IV uvádí: „Rodiče poslali 15letého syna na jeden rok do Austrálie za pět hodin záškoláctví za trest proti jeho vůli, vždy je na skypu prosil a plakal, že chce domů a nedovolili mu to. Po návratu potlačili jeho osobnost a potřeby, syn měl veliké psychické potíže, začal rodiče nenávidět.“. Psycholožka IV jako řešení uvádí: „Rodiče po několika sezeních si uvědomili závažnost situace. Získali náhled na své jednání. Byla jim doporučena partnerská poradna a synovi psychiatrická péče.“. Jedná se o psychické týrání dítěte rodiči. Jde o aktivní a přímé psychické týrání. Popis se zaměřuje jak na jednání týrajících, tak na důsledky u dítěte (jsou zmíněny). Psycholožka řešila situaci ve spolupráci s jinými odborníky (partnerská poradna + psychiatr).

Psycholožka V uvádí: „Matka dvou dětí se svým novým partnerem nevhodně a vulgárně nadávala svým dětem, vyvolávala v nich pocity úzkosti, strachu, nejistoty svým spínáním, děti se bály, nikdy nevěděly, jak matka zareaguje nebo co řekne.“. Psycholožka řešila situaci nahlášením na OSPOD, který později podal trestní oznámení na matku. Psycholožka popisuje situaci v rodině. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrání. Popis je zaměřen na jednání týrajícího a na následky, které má toto jednání na děti (pocit úzkosti, strachu, nejistoty).

Psycholog VI uvádí: „Otec vyhrožoval dlouhodobě synovi, že ho pošle do Ruska kácet stromy, jestliže nebude mít ve škole takové výsledky, které jsou podle něj uspokojivé, tyto výsledky nebyly jasně specifikovány.“. Psycholog VI jako řešení uvádí: „Snažil jsem se chlapce udržet ve škole a postupně se osamostatňovat od otce.“. Příklad se odehrává v rodině.

Popis je zaměřen na jednání týrajícího. Jde o aktivní a přímé psychické týrán. Psycholog řešil situaci sám se zaměřením na dítě.

Psycholog VII uvádí: „Skupina chlapců navedla na sebepoškození jako formu iniciačního rituálu (nekončícího).“. Psycholog VII jako řešení uvádí: „Nalezení hlavního iniciátora. Individuální rozhovory a skupinová práce.“. Případ se odehrává v partě (skupina chlapců – iniciační rituál). Jedná se o aktivní a přímé psychické týrán. Popis je zaměřen na jednání týrajících, ale není podrobný. Psycholog řešil situaci sám a zaměřil se na týrající.

Psycholožka IX uvádí: „Dívka začala mít problémy ve škole – velká absence, špatné známky. Učitelka si všimla, že je náhle zamlklá, unavená, uplakaná a straní se kolektivu. Poprosila mne, abych s dívkou promluvila. Dívka nejdříve nechtěla nic říct, po chvíli se rozplakala a řekla, že je tatínek hodně přísný...ve volném čase nesmí být venku. Teď se zamilovala. Otec jí zakázal úplně chodit ven, když je venku co půl hodiny jí kontroluje a telefonuje. Zamyká jí doma.“. Psycholožka IX uvádí řešení situace: „Ve třídě jsem udělala sociometrii. Zjistila, kdo je dívce nejbližší, promluvila s dvěma dívkami, ať jí podpoří, půjčí sešity, pomohou s učivem. Pozvala jsem rodiče, které jsem upozornila na absence, rozhovor byl spíše obecný → upozornění, že víme, že něco není v pořádku. Otec se rozplakal, slíbil zlepšení. Dívku jsem pozorovala, ve škole se zlepšila, absence se snížily.“. Psycholožka popisuje situaci z rodinného prostředí. Jedná se o aktivní a přímé psychické týrán. V popisu jsou uvedeny, jak důsledky jednání u dívky (zhoršený prospěch, absence ve škole, změna chování), tak jednání týrajícího. Psycholožka řešila situaci sama a zaměřila se na týrající.

Shrnutí a závěry u otázek č.3, 4 a 5:

Šest psychologů uvedlo případ psychického týrán odehrávající se v rodině. Jeden psycholog uvedl případ odehrávající se v partě (skupina chlapců). Psychologové uvádějí výrazně více případů psychického týrán z rodiny než z jiného prostředí.

Čtyři psychologové se při popisu psychického týrán zaměřili na jednání týrajícího. Tři psychologové v popisu případu psychického týrán uvádějí jednání týrajícího a důsledky, které mělo toto jednání na dítě. Žádný psycholog nepopsal psychické týrán skrze důsledky týrajícího jednání na dítě.

Psychologové uváděli případy psychického týrán, se kterými se setkali v praxi: odmítání (2x), omezování (2x), nadávání (2x), upřednostňování sourozence (1x), posluhování (1x), donucení dítěte proti jeho vůli opustit domov (1x), potlačení osobnosti a potřeb dítěte (1x), vyvolávání pocitu úzkosti, strachu a nejistoty (1x), vyhrožování (1x), vysoké nároky na dítě (1x), navedení k sebepoškození(1x) a sociální izolace (1x).

Psychologové uvádějí případy, ve kterých se kombinuje mnoho forem psychického týrání. Ze sedmi případů lze vyvodit pět kategorií psychického týrání:

- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**

- pod kategorií spadají tyto případy psychického týrání: posluhování

- **kategorie – omezování dítěte**

- pod kategorií spadají tyto případy psychického týrání: omezování, potlačení osobnosti dítěte, sociální izolace

- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující**

- pod kategorií spadají tyto případy psychického týrání: odmítání, upřednostňování sourozence

- **kategorie – psychické útoky na dítě**

- pod kategorií spadají tyto případy psychického týrání: nadávání, spínání, vyvolávání pocitu úzkosti a strachu, vyhrožování, navedení k sebepoškození

- **kategorie – nepřiměřené nároky na dítě**

- pod kategorií spadají tyto případy psychického týrání: vysoké nároky na výsledky ve škole

Dále lze vyvodit z případů dvě kategorie psychického týrání podle toho, zda týrající působí přímo na dítě nebo naopak nepůsobí přímo na dítě (dítě je pouze přítomno nebo si dítěte nevšímá):

Kategorie A – týrající jedná přímo vůči dítěti

- pod kategorií A spadají tyto případy psychického týrání: odmítání, posluhování, omezování, nadávání, donucení dítěte opustit domov proti jeho vůli, potlačení osobnosti dítěte, spínání, vyvolávání pocitu úzkosti a strachu, vyhrožování, vysoké nároky na dítě, navedení na sebepoškození, sociální izolace

Kategorie B – týrající nejedná přímo vůči dítěti

- pod kategorií B spadají tyto případy psychického týrání: upřednostňování sourozence

Případy jednotlivých psychologů se liší. V jednom případě se může vyskytovat více kategorií psychického týrání (je to běžné).

Dva psychologové pro závažnost situace spolupracovali s jinými odborníky (partnerská poradna, psychiatr, OSPOD). Pět psychologů řešilo situaci samo v rámci svých kompetencí.

Při řešení se tři psychologové zaměřili na týrající osoby. Dva psychologové řešili situaci s celou rodinou (s týrajícím i dítětem). Jeden psycholog řešil situaci pouze s dítětem (obětí psychického týrání).

Otázka č. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání u dětí?

Konkrétní popisy psychologů jsou uvedeny v Příloze 8.

Psychologové popisují psychické týrání u dětí dvěma způsoby: a. obecným popisem; b. popisem pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání.

Obecný popis využili dva psychologové. Oba psychologové popisují psychické týrání negativním způsobem a není možné jejich popis přiřadit k netýrajícímu jednání. Oba se zaměřují na jednání týrajícího a berou v potaz také důsledky, které má toto jednání pro dítě. Neuvádějí bližší popis týrajícího – zda je příslušníkem rodiny, jaký má věk a vztah k dítěti.

Psycholog VI využil obecný popis a promítl do něho svou zkušenost s psychickým týráním z praxe. U psychologa VII nelze určit, zda promítá svou zkušenost do obecné definice.

Pět psychologů využilo popis pomocí konkrétních forem psychického týrání. Všech pět psychologů využilo při definování svou zkušenost s psychickým týráním (uvedli případ psychického týrání, se kterým se setkali ve své praxi jako jeden z příkladů psychického týrání).

V otázce č. 1 uvedli psychologové tyto formy psychického týrání u dětí: ponižování (6x), nezájem (3x), nadávání (2x), odmítání (2x), manipulace (2x), vydírání (2x), vyhrožování (2x), verbální šikana (2x), shazování (1x), nekomunikace (1x), slovní agrese (1x), nepřiměřené požadavky na dítě (1x), srážení sebevědomí (1x), přetahování se rodičů o dítě (1x), nerespektování základních potřeb (1x), ignorace ze strany dospělých (1x), slovní útoky na dítě, jeho rodinu, jeho schopnosti a slabiny (1x), urážky (1x), kritizování (1x), devalvace osobnosti dítěte (1x), zesměšňování (1x), omezování (1x) a zanedbávání (1x).

Dotazovaní psychologové, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí, využívali častěji popis pomocí uvedení konkrétních příkladů než obecný popis.

Otázka č. 2: Uveďte prosím nějaký příklad psychického týrání u dětí

Čtyři ze sedmi psychologů využili svou zkušenost s psychickým týráním v uvádění příkladů psychického týrání. Kromě své zkušenosti vždy uvedli i jiné příklady psychického týrání. Tři ze sedmi psychologů svou zkušenost s psychickým týráním u uvádění příkladů psychického týrání nevyužili.

Psychologové uvedli tyto příklady psychického týrání vycházející z praxe: nadávání, kritika osobnosti dítěte, podmiňování péče o dítě výsledky ve škole, psychická šikana mezi dětmi.

Mimo příklady vycházející z praxe uvedli psychologové tyto příklady psychického týrání: rozvod rodičů → přetahování o dítě, vyčítání ze strany jednoho rodiče, že rozvod je kvůli dítěti; nenaplnění psychických potřeb dítěte, absence pochval a podpory; vyžadování takového výkonu, jakého dítě není vzhledem k věku nebo schopnostem schopno; kritika osobnosti dítěte (jsi nemehlo); ponižování (věděla jsem, že jsi k ničemu, ty spratku.); vyhrožování; ponižování; zanedbávání; vyvolávání pocitu viny; nestanovení pravidel a mantinelů.; slovní urážení; vystavování dítěte domácímu násilí; manipulace dítětem proti druhému rodiči..

Psycholožka IV uvádí konkrétní příklad: „Otec se rozvedl se ženou, díky známým dostal syna do své péče, o kterého nejevil zájem, nevěnoval se mu, ponižoval jej a poté, co se dítě setkalo se šikanou si otec ještě přidal. Dítě nakonec na vlastní žádost skončilo v ústavní výchově.“. Případ se odehrává v rodinném prostředí. Jedná se o kombinaci aktivního a pasivního psychického týrání a o přímé psychické týrání. Popis je zaměřen na týrajícího.

Některé příklady psychického týrání uvádí více psychologů na jednu: ponižování (4x), komplikovaný rozvod rodičů (přetahování o dítě, vyčítání) – 2x, vyžadování výkonu po dítěti, kterého není schopno (2x), nadávání (2x), nezájem (2x), vyhrožování (2x), nedostatek emoční podpory a opory (2x), zanedbávání (2x), šikana (2x), verbální agrese (2x) a zesměšňování (2x).

U otázky č. 1 a otázky č. 2 uvádějí psychologové příklady psychického týrání, tyto příklady lze rozdělit do kategorií psychického týrání (stejně jako jsem kategorizovala případy psychického týrání, se kterými měli psychologové vlastní zkušenost). Protože je příkladů u otázek č. 1 a 2 více než případů u otázek 4 a 5, kategorií se vynořuje více (2 přibývají). Celkem tedy vzniká sedm kategorií psychického týrání:

- **kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě**
 - pod kategorií spadá: vystavování dítěte domácímu násilí, přetahování se rodičů o dítě
- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**
 - pod kategorií spadá: manipulace s dítětem, vydírání dítěte
- **kategorie – omezování dítěte**
 - pod kategorií spadá: omezování dítěte

- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující**

- pod kategorií spadá: nezáměr o dítě, odmítání, nekomunikace, ignorace, nevěnování se dítěti, absence pochval a podpory

- **kategorie – psychické útoky na dítě**

- pod kategorií spadá: ponižování, nadávání, vyhrožování, shazování, kritizování, slovní agrese, srážení sebevědomí, verbální šikana, urážky, zesměšňování, vyčítání

- **kategorie – nezajištění základní péče**

- zanedbávání, nerespektování základních potřeb, nenaplňování psychických potřeb dítěte

- **kategorie – nepřiměřené nároky na dítě**

- nepřiměřené požadavky na dítě, vyžadování výkonu jakého dítě není vzhledem k věku nebo schopnostem schopno

Kategorie A a B podle působení na dítě (přímé – nepřímé) zůstávají stejné, pouze v nich u otázky č. 1 a 2 přibývají některé příklady:

Kategorie A - v kategorii A v otázce č. 1 a 2 přibyly tyto příklady psychického týrání:

ponižování, přetahování se rodičů o dítě, vyčítání, šikana, verbální agrese, zesměšňování, odmítání dítěte, manipulace, vydírání, urážení, kritizování, omezování .

Kategorie B - v kategorii B v otázce č. 1 a 2 přibyly tyto příklady psychického týrání:

nezáměr, nedostatek emoční opory a podpory, zanedbávání, nekomunikace, ignorace ze strany dospělých.

Otázka č. 6: Vzpomněl/a byste si na nějakou kategorizaci psychického týrání u dětí?

Dva psychologové na otázku neodpověděli. Tři psychologové uvedli, že si nevzpomínají na žádnou kategorizaci psychického týrání u dětí. Jedna psycholožka uvedla, že nezná žádnou kategorizaci psychického týrání u dětí. Jeden psycholog uvedl, že si má kategorizaci najít v odborné literatuře. Překvapivě žádný z psychologů nevedl kategorizaci psychického týrání u dětí.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena?

Dva psychologové si myslí, že u nás není problematika psychického týrání přiměřeně řešena (jeden uvádí stručně ne, jeden se podrobněji rozepisuje). Jedna psycholožka si myslí,

že pokud je na problematiku poukázáno, tak je přiměřeně řešena (DKC⁵, linky bezpečí). Jedna psychologka uvádí, že otázku neumí posoudit. Dva psychologové uvádí, že problematika psychického týrání je u nás řešena částečně přiměřeně. Jeden psycholog se k otázce vyjadřuje, neuvádí však, zda si myslí, že u nás je/není problematika přiměřeně řešena. Konkrétní odpovědi jsou uvedeny v Příloze 9.

Pokud psychologové podrobněji uvádějí důvody proč si myslí, že je u nás problematika přiměřeně/nepřiměřeně řešena, jedná se většinou o obtížnost rozpoznání a dokázání psychického týrání pachateli.

Otázka č. 8: Domníváte se, že psychické týrání u dětí probíhá v rodině nebo i jinde?

Šest psychologů se domnívá, že psychické týrání probíhá i jinde než v rodině (škola). Jedna psychologka uvádí, že ve většině případů bohužel probíhá v rodině dítěte (ani tato odpověď nevyklučuje, že může probíhat i jinde).

Napadá – li Vás ještě něco, co byste k tématu chtěli říct, budu velmi vděčná.

Žádný psycholog k tématu nic nedodal.

5.4.2 Podskupina psychologů, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním u dětí

Ve skupině dotazovaných psychologů se s psychickým týráním u dětí ve své praxi nesetkali dva psychologové.

Otázky č. 3, 4 A 5

Psycholog II i psychologka VIII uvádějí, že se zatím ve své praxi s psychickým týráním u dětí nesetkali. Na otázky č. 3, 4 a 5 tudíž neodpovídají.

Otázka č.. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání u dětí?

Psycholog II definuje psychické týrání popisem pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání (viz Příloha 8). Uvádí tyto formy psychického týrání: nadávky, ponižování, shazování, nekomunikaci, vydírání.

Psychologka VIII využívá k definici kombinaci obecného popisu a popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání (viz Příloha 8). Psychologka VIII uvádí tyto

⁵ DKC =dětské krizové centrum

formy psychického týrání: ponižování, zesměšňování, neúměrné přetěžování, trestání místo pochvaly, nedostatek lásky. Jednotlivé formy využívá jako doplnění a lepší pochopení obecného popisu. V definici se psychologka věnuje jak jednání týrajícího, tak důsledkům, které má toto jednání pro dítě.

Otázka č. 2: Uveďte prosím nějaký příklad psychického týrání u dětí.

Psycholog II uvádí tyto příklady psychického týrání u dětí: dlouhodobé nenaplnění psychických potřeb dítěte, absence pochval a podpory.

Psycholožka VIII odkazuje na otázku č. 1, ve které uvádí ponižování, zesměšňování, neúměrné přetěžování, trestání místo pochvaly, nedostatek lásky jako příklady psychického týrání u dětí. U trestání místo pochvaly není konkrétně vymezeno o jaké trestání se jedná (fyzické, nefyzické).

U otázky č. 1 a 2 uvádějí psychologové příklady psychického týrání, tyto případy lze rozdělit do kategorií psychického týrání. Z příkladů psychického týrání uvedenými psychology II a VIII vyvstávají tyto kategorie:

- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**
 - pod kategorií spadá vydírání dítěte
- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující**
 - pod kategorií spadají dlouhodobé nenaplnění psychických potřeb dítěte, absence pochval a podpory, nedostatek lásky
- **kategorie – psychické útoky a dítě**
 - pod kategorií spadají ponižování, zesměšňování, nadávání, shazování
- **kategorie – nepřiměřené nároky na dítě**
 - pod kategorií spadá neúměrné přetěžování

Dále vznikají dvě kategorie podle působení na dítě (přímé – nepřímé):

Kategorie A – pod kategorií A spadají nadávání, ponižování, shazování, vydírání, zesměšňování, neúměrné přetěžování, trestání místo pochvaly.

Kategorie B – pod kategorií B spadají nekomunikace, nedostatek lásky, dlouhodobé nenaplnění psychických potřeb dítěte, absence pochval a podpory.

Otázka č. 6: Vzpomněl/a byste si na nějakou kategorizaci psychického týrání u dětí?

Oba psychologové na otázku č. 6 neodpověděli.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena?

Psycholog II si myslí, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena. Uvádí, že záleží na přístupu jednotlivců (např. pedagogů), ale že systémové řešení není prozatím dořešeno.

Psycholožka VIII uvádí: „Záleží na tom, co je mínění pod pojmem přiměřeného řešení. Určitě se způsob a přiměřenost řešení bude lišit instituce od instituce. Domnívám se, že se v současnosti tato problematika dostává do popředí zájmu odborníků a že jim jsou k dispozici instituce, které se na psychické týrání dětí zaměřují a které jsou připraveny pomoci s jeho řešením – např. FOD.“

Oba psychologové si myslí, že řešení psychického týrání záleží na přístupu jednotlivců (psycholožka VIII – institucí).

Otázka č. 8: Domníváte se, že psychické týrání u dětí probíhá v rodině nebo i jinde?

Oba psychologové se domnívají, že psychické týrání může probíhat i jinde než v rodině (např. instituce, které o děti pečují . dětské domovy, stacionáře, školy).

Napadá – li Vás ještě něco, co byste k tématu chtěli říct, budu velmi vděčná.

Žádný psycholog k tématu nic nedodal.

5.4.3 Porovnání odpovědí psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním setkali a psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním u dětí nesetkali

Psychologové, kteří se ve své praxi s psychickým týráním setkali, využívají k popsání psychického týrání u dětí více obecný popis (5 psychologů). Dva z nich popisují psychické týrání u dětí popisem pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání. Psychologové, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nesetkali využívají popis pomocí konkrétních forem psychického týrání (1 psycholog) a kombinaci obecného popisu a popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání (1 psycholog). Obě podskupiny tedy využívají popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání, v dalších se liší.

Odpovědi u otázky č. 2 se u obou podskupin psychologů příliš neliší. Psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nesetkali, je výrazně méně, proto uvádějí také méně příkladů a z jejich příkladů lze vyvodit méně kategorií. U psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nesetkali, oproti psychologům, kteří se s ním setkali, chybí tři

kategorie psychického týrání (kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě; kategorie – omezování dítěte; kategorie – nezajištění základní péče).

U otázky č. 6 jsou odpovědi obou podskupin stejné – neznají žádnou kategorizaci psychického týrání.

Také u otázky č. 7 se odpovědi podskupin neliší. Většina psychologů si myslí, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena.

U otázky č. 8 se obě podskupiny shodují. Míní, že psychické týrání může probíhat také jinde než v rodině.

Mezi odpověďmi psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním setkali a psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nenesetkali, jsem nenašla výrazné rozdíly.

5.5 Porovnání odpovědí všech dotazovaných skupin

Ze tří dotazovaných skupin mají největší zkušenost s psychickým týráním sociální pracovníci. Následuje skupina dotazovaných psychologů. Nejmenší zkušenost (přesto značnou) má s psychickým týráním skupina dotazovaných učitelů (viz Tabulka č.1).

Největší zkušenost sociálních pracovníků se dala předpokládat, jelikož je odhalení a řešení Syndromu CAN náplní jejich práce. S psychickým týráním jako formou Syndromu CAN by tedy měli přicházet do styku. Stejně je tomu u psychologů. Překvapivá je zkušenost učitelů s psychickým týráním u dětí. Větší polovina dotazovaných učitelů se s psychickým týráním ve své praxi setkala. To potvrzuje, že učitelé přestože nejsou odborníky v problematice Syndromu CAN (jsou spíše napůl laiky a napůl odborníky), mají s psychickým týráním značnou zkušenost a měli by být o této problematice dobře informováni.

Tabulka č.1: Zkušenost dotazovaných skupin s psychickým týráním u dětí

	Počet osob, které se v praxi setkaly s PT ⁶	Počet osob, které se v praxi nenesetkaly s PT	Celkem osob
Sociální pracovníci	11	1	12
Psychologové	7	2	9
Učitelé	20	14	34

Zdroj: Vlastní zdroj

⁶ PT = psychické týrání

5.5.1 Porovnání odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním

Otázky č. 3, 4 a 5

U všech tří podskupin převládají případy psychického týráním odehrávající se v rodinném prostředí. U sociálních pracovníků jsou dokonce uvedeny jen případy psychického týráním odehrávající se v rodinném prostředí. U psychologů je uveden pouze jeden případ psychického týráním odehrávající se v partě. Učitelé uvádějí tři případy odehrávající se ve škole (viz Tabulka č.2).

Sociální pracovníci řeší především problémy týkající se rodiny (nepřiměřená péče o dítě), proto je rodina jejich hlavním zdrojem zkušeností a setkávají se nejčastěji s psychickým týráním v rodině. U psychologů to již tak samozřejmé není. Překvapivé jsou zkušenosti učitelů. U učitelů jsem předpokládala uvádění případů ze školního prostředí, učitelé však stejně jako ostatní podskupiny uváděli většinu případů z rodinného prostředí.

Tabulka č.2: Prostředí, ve kterých se případy psychického týráním odehrávají

	Počet případů PT odehrávajícího se v rodinném prostředí	Počet případů PT odehrávajícího se mimo rodinné prostředí	Počet případů PT, u kterých nelze z popisu určit, kde se odehrávají	Celkem
Sociální pracovníci	9	0	2	11
Psychologové	6	1	0	7
Učitelé	13	3	4	20

Zdroj: Vlastní zdroj

Při popisu případu se sociální pracovníci a učitelé zaměřují především na popis jednání týrajícího. U psychologů se tato tendence neobjevuje (viz Tabulka č.3). Podskupina dotazovaných psychologů se ve svých popisech zaměřuje vyrovnaně na popis psychického týráním skrze jednání týrajícího a na popis psychického týráním skrze jednání týrajícího a důsledky, které má toto jednání pro dítě.

Zaměření se pouze na jednání týrajícího, je velkým nedostatkem v popisech případů uvedených sociálními pracovníky a učiteli. Popis jednání týrajícího a samotné jednání týrajícího může být zavádějící a obsahuje převážně subjektivní posouzení situace. Abychom jednání označili jako psychické týráním, musíme zvážit jak jednání týrajícího, tak důsledky, které má toto jednání pro dítě.

Tabulka č.3: Zaměření popisů psychického týrání

	Počet popisů případů zaměřených na jednání týrajícího	Počet popisů případů zaměřených na jednání týrajícího a důsledky, které má toto jednání pro dítě	Počet popisů případů zaměřených na důsledky, které má týrající jednání pro dítě	Počet popisů případů, u kterých nelze určit zaměření	Celkem
Sociální pracovníci	8	1	0	2	11
Psychologové	4	3	0	0	7
Učitelé	13	3	0	4	20

Zdroj: Vlastní zdroj

Při řešení jednotlivých případů s jinými odborníky nejvíce spolupracovali sociální pracovníci. Učitelé řešili situaci vyrovnaně sami a ve spolupráci s jinými odborníky. Nejméně s jinými odborníky spolupracovali psychologové (viz Tabulka č.4).

Řešení jednotlivých případů jsou dány kompetencemi profesí. Sociální pracovníci řeší především závažné formy psychického týrání, které vyžadují spolupráci s jinými odborníky (většinou psychology). Psychologové řeší různě závažné formy psychického týrání, ale také by se dala předpokládat spolupráce s jinými odborníky. Psychologové však mohou zvládnout řešit případ psychického týrání sami. Překvapivé jsou však výsledky učitelů. Učitelé se s psychickým týráním setkávají, nemají však kompetence ho řešit. Proto je více než zarážející, že učitelé řešili tolik případů psychického týrání sami.

Tabulka č.4: Řešení případů psychického týrání

	Počet osob, které řešily případ s jinými odborníky	Počet osob, které řešily případ samy	Popis řešení případů, u kterých nelze určit jak byly řešeny	Celkem
Sociální pracovníci	5	1	5	11
Psychologové	2	5	0	7
Učitelé	8	6	6	20

Zdroj: Vlastní zdroj

Psychologové řešili případy buď s týrajícím (3 psychologové) nebo s týrajícím a obětí týrání (3 psychologové). U většiny řešení sociálními pracovníky a učiteli nešlo vyčíst s kým

situaci řešili (viz Tabulka č.5). Pokud si odmyslíme velký počet těch, u kterých z řešení nešlo vyčíst na koho se zaměřili, zaměřili se učitelé na řešení s týrajícím a sociální pracovníci na řešení s týrajícím a obětí týrání.

Tabulka č.5: Zaměření řešení případů psychického týrání

	Počet osob, které se při řešení zaměřily na týrajícího	Počet osob, které se při řešení zaměřili na týrajícího a oběť týrání	Počet osob, které se při řešení zaměřily na oběť týrání	Počet řešení případů, ze kterých nelze vyčíst na koho se je řešení zaměřeno	Celkem
Sociální pracovníci	1	4	0	6	11
Psychologové	3	2	1	1	7
Učitelé	6	1	1	12	20

Zdroj: Vlastní zdroj

Případy, které popisují psychologové, jsou odlišné a každý z nich je jinou formou psychického týrání. Mezi případy sociálních pracovníků lze najít podobnosti a to celkem často. Učitelé případy popisují konkrétně, ale zároveň z nich nelze příliš vyčíst. Vyplývají spíše jako uvedení forem psychického týrání než jako popsání vlastní zkušenosti.

Z případů, které uvedly podskupiny učitelů, sociálních pracovníků a psychologů vplynuly kategorie (viz Tabulka č.6). Nejvíce kategorií vplynulo z případů učitelů (6 kategorií). Podskupině učitelů však chybí kategorie - dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě. Tato kategorie chybí také psychologům. Kategorii – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě má pouze podskupina sociálních pracovníků. U podskupiny sociálních pracovníků chybí kategorie – nepřiměřené nároky. Pouze podskupina učitelů má kategorii – nezajištění základní péče. Kategorie A a B mají všechny tři podskupiny shodné.

Tabulka č.6: Kategorie psychického týrání (podskupiny, které se ve své praxi neselekaly s psychickým týráním)

	Kategorie psychického týrání
Sociální pracovníci	<ul style="list-style-type: none"> - dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě - využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů - omezování dítěte - chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující - psychické útoky na osobnost dítěte
Psychologové	<ul style="list-style-type: none"> - využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů - omezování dítěte - chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující - psychické útoky a dítě - nepřiměřené nároky na dítě
Učitelé	<ul style="list-style-type: none"> - využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů - omezování dítěte - chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující - psychické útoky na dítě - nezajištění základní péče - nepřiměřené nároky na dítě

Zdroj: Vlastní zdroj

Otázka č. 1

Podskupina psychologů využívala při definování psychického týrání více popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání. Podskupina sociálních pracovníků využívala při definování psychického týrání shodně obě formy popisu - obecný popis a popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání. Podskupina učitelů využívala více obecného popisu a jako u jediné se objevila kombinace obou popisů (viz Tabulka č.7).

Podskupiny psychologů a učitelů promítaly svou osobní zkušenost s psychickým týráním ve své praxi do definování psychického týrání. U podskupiny sociálních pracovníků nelze určit, zda svou zkušenost do definic promítla.

Obecné popisy uvedené sociálními pracovníky a psychology jasně negativně vymezují psychické týrání a neumožňují záměnu popisovaného jednání s běžným – netýrajícím jednáním. Obecné popisy uvedené učiteli nejsou konkrétně negativně vymezující a u některých učitelů může dojít k záměně popisovaného jednání s běžným – netýrajícím jednáním. Lepší uchopení obecných popisů psychického týrání sociálními pracovníky a

psychology připisují dobré orientaci v problematice psychického týrání. Sociální pracovníci a psychologové by měli být odborníky v problematice psychického týrání. Učitelé i přes velkou zkušenost s psychickým týráním zůstávají na půl laiky a na půl odborníky a to se promítá do jejich uchopení obecných definic.

U popisu pomocí uvedení konkrétních forem sociální pracovníci uvádějí více než ostatní podskupiny negativní přídavná jména.

Učitelé a sociální pracovníci u obecných popisů dělají stejnou chybu jako při popisech případů – zaměřují se na jednání týrajícího.

Tabulka č.7: Druhy popisů využívané při definování psychického týrání (podskupiny, které se ve své praxi setkaly s psychickým týráním)

	Počet osob využívajících obecný popis	Počet osob využívajících popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání	Počet osob využívajících kombinaci obou popisů	Celkem
Sociální pracovníci	6	5	0	11
Psychologové	2	5	0	7
Učitelé	10	7	3	20

Zdroj: Vlastní zdroj

Otázka č. 2

Do odpovědi na otázku č. 2 promítlo svou zkušenost s psychickým týráním u dětí nejvíce sociálních pracovníků, následně učitelů a nejméně ze tří podskupin psychologů.

Z odpovědi na otázky č. 1 a 2 vyplynulo sedm kategorií psychického týrání a u tří podskupin byly tyto kategorie shodné: kategorie – dítě je svědkem nepříjemného jednání vůči dítěti blízké osobě; kategorie - využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů; kategorie - omezování dítěte; kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující; kategorie – psychické útoky na dítě; kategorie - nezajištění základní péče; kategorie - nepřiměřené nároky na dítě. Došlo tedy k nárůstu počtu kategorií oproti otázkám č. 3, 4 a 5 a kategorie se sjednotily. Nárůst je dán tím, že sociální pracovníci, psychologové a učitelé v otázce č. 3,4 a 5 neuvodli všechny případy, se kterými mají zkušenost a navíc přibýly příklady, se kterými zkušenost nemají, ale znají je.

Otázka č. 6

Podskupiny učitelů, sociálních pracovníků a psychologů neznají kategorizaci psychického týrání u dětí. Pouze dvě učitelky uvádějí správnou kategorizaci psychického týrání a pouze jedna sociální pracovnice uvádí správnou kategorizaci psychického týrání. Podskupina sociálních pracovníků měla největší snahu vymyslet kategorizaci psychického týrání (neúspěšně).

Neznalost kategorizací je zarážející a to zvláště u odborníků.

Otázka č. 7

Podskupina učitelů si myslí, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena. Pouze jedna učitelka si myslí, že problematika je u nás přiměřeně řešena. U podskupin psychologů a sociálních pracovníků je názor na přiměřenost řešení problematiky psychického týrání u nás vyrovnaný – zhruba polovina si myslí, že problematika je u nás přiměřeně řešena, druhá polovina si myslí, že problematika u nás není přiměřeně řešena.

Odpovědi jsou zřejmě ovlivněny tím, že učitelé se na rozdíl od sociálních pracovníků a psychologů na řešení případů psychického týrání příliš nepodílejí.

Otázka č. 8

U otázky č. 8 se všechny tři podskupiny shodují na tom, že k psychickému týrání může docházet nejen v rodině. Pouze jedna učitelka si myslí, že psychické týrání probíhá pouze v rodině.

5.5.2 Porovnání odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nesetkali

Porovnání odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním nesetkali, není tak zajímavé jako u předchozí podskupiny, protože učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se s psychickým týráním ve své praxi nesetkali, je mnohem méně.

Otázka č. 1

Sociální pracovnice odpovídá způsobem, který se nevztahuje k definici psychického týrání. Podskupina psychologů využívá popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání a kombinaci popisu obecného a popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického

týrání (viz Tabulka č.8). Učitelé využívají o něco více popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání. U obecného popisu jsou učitelé tak obecní, že pod tyto definice spadá téměř jakékoli běžné – netýrající jednání.

Tabulka č.8: Druhy popisů využívané při definování psychického týrání (podskupiny, které se ve své praxi nesetkaly s psychickým týráním)

	Počet osob využívajících obecný popis	Počet osob využívajících popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání	Počet osob využívajících kombinaci obou popisů	Z definice nelze určit o jaký popis se jedná	Celkem
Sociální pracovníci	0	0	0	1	1
Psychologové	0	1	1	0	2
Učitelé	5	7	2	0	14

Zdroj: Vlastní zdroj

Otázka č. 2

U otázek č. 1 a 2 vyplývá nejvíce kategorií u podskupiny učitelů (viz Tabulka č.9). U této podskupiny vyplývá šest kategorií: kategorie – dítě je svědkem nepříjemného jednání vůči dítěti blízké osobě; kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů; kategorie – omezování dítěte; kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující; kategorie – psychické útoky vůči dítěti; kategorie – nepřiměřené nároky. U podskupiny psychologů lze vyvodit tři kategorie, chybí kategorie – dítě je svědkem nepříjemného jednání vůči dítěti blízké osobě, kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů a kategorie – omezování dítěte. U sociální pracovnice nalezneme pouze jednu kategorii – nefyzické útoky vůči dítěti. U sociální pracovnice také chybí oproti ostatním dvěma podskupinám kategorie B (nepřímé působení na dítě).

Tabulka č.9: Kategorie psychického týrání (podskupiny, které se ve své praxi neseťkaly s psychickým týráním)

	Kategorie psychického týrání
Sociální pracovníci	- kategorie – psychické útoky vůči dítěti
Psychologové	- kategorie – psychické útoky vůči dítěti - kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující - kategorie – nepřiměřené nároky na dítě
Učitelé	- kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě - kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů - kategorie – omezování dítěte - kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující - kategorie – psychické útoky vůči dítěti - kategorie – nepřiměřené nároky

Zdroj: Vlastní zdroj

Otázka č. 6

Psychologové a sociální pracovníci si nevzpomínají na žádnou kategorizaci psychického týrání u dětí. Většina učitelů si také nevzpomíná na kategorizaci psychického týrání u dětí. Tři učitelé uvádějí kategorizaci psychického týrání, jedna učitelka uvádí nesmyslnou kategorizaci, dvě učitelky uvádějí správnou kategorizaci psychického týrání.

Otázka č. 7

Většina učitelů uvádí, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena. Ani jeden z učitelů neuvádí opak. Sociální pracovníci si myslí, že problematika psychického týrání je u nás přiměřeně řešena, když je objevena. Jeden psycholog si myslí, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena, u druhého psychologa nelze z odpovědi jeho názor vyčíst.

Otázka č. 8

Všechny tři podskupiny se shodují na tom, že psychické týrání může probíhat i jinde než v rodině.

5.5.3 Porovnání odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí a odpovědí podskupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, kteří se ve své praxi s psychickým týráním u dětí nesetkali

Z důvodu nepoměru počtu učitelů, sociálních pracovníků a psychologů v podskupině sociálních pracovníků, psychologů a učitelů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním a podskupině sociálních pracovníků, psychologů a učitelů, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním, je srovnání jejich odpovědí obtížné a u některých otázek není možné. U otázek, ve kterých vyplývají rozdíly a shody u podskupin, se o srovnání pokouším.

U otázek č. 1 a 2 jsem vyvozovala z příkladů uvedených jednotlivými podskupinami kategorie psychického týrání. U podskupiny sociálních pracovníků, psychologů a učitelů, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním, jsem vyvodila u otázek č. 1 a 2 sedm kategorií psychického týrání. U podskupiny sociálních pracovníků, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním, jsem vyvodila pouze jednu kategorii (kategorie – psychické útoky vůči dítěti). U podskupiny psychologů, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním, jsem vyvodila tři kategorie (kategorie – psychické útoky vůči dítěti; kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující; kategorie – nepřiměřené nároky na dítě). U podskupiny učitelů, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním jsem vyvodila šest kategorií (chybí pouze nezajištění základní péče). Z toho lze vyvodit, že sociální pracovníci, psychologové a učitelé, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním, dokážou uvést více různorodých příkladů než ti, kteří se s psychickým týráním ve své praxi nesetkali.

U všech podskupin převažuje neznalost kategorizace psychického týrání. Psychologové dokonce nevedli ani jednu kategorizaci psychického týrání. Sociální pracovníci se snažili uvést co nejvíce kategorizací psychického týrání, pouze jedna však byla správná. Nejúspěšnější ve snaze uvést kategorizaci psychického týrání byli učitelé, kteří uvedli tři správné kategorizace psychického týrání. Přesto je tento výsledek zarážející.

U učitelů převažuje názor, že problematika psychického týrání u nás není přiměřeně řešena. U psychologů a sociálních pracovníků jsou názory na přiměřené a nepřiměřené řešení problematiky psychického týrání u nás vyrovnané (polovina si myslí, že problematika u nás je přiměřeně řešena, polovina si myslí, že problematika u nás není přiměřeně řešena).

Všechny podskupiny se shodly na tom, že psychické týráním může probíhat i jinde než v rodině.

6. SROVNÁNÍ POJETÍ PSYCHICKÉHO TÝRÁNÍ V LITERATUŘE A POJETÍ PSYCHICKÉHO TÝRÁNÍ U DOTAZOVANÝCH SKUPIN

6.1 Srovnání definicí autorů v české a zahraniční literatuře a definicí u dotazovaných skupin

6.1.1 Srovnání definicí autorů v české literatuře a definicí u dotazovaných skupin

U autorů v české literatuře převažují obecné popisy psychického týrání. Pouze Procházková, Spilková (1995; cit. in Dunovský, 1995), Lucká, Koblíková (2002; cit. in Vodáčková, 2002) a Krejčířová (2007) uvádějí popisy pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání. U skupiny dotazovaných sociálních pracovníků jsou počty sociálních pracovníků využívajících obecný popis a sociálních pracovníků využívajících popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání vyrovnané. Ve skupině psychologů převažuje počet psychologů, kteří využili popis psychického týrání pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání. U skupiny učitelů jsou počty učitelů využívajících obecný popis a učitelů využívajících popis pomocí uvedení konkrétních forem vyrovnané. Dotazované skupiny tedy nenásledují patrnou tendenci v české literatuře.

Všichni autoři v české literatuře při definování psychického týrání pomocí obecného popisu, uvádějí jednání týrajícího i důsledky, které má toto jednání pro dítě. U dotazovaných skupin pouze skupina psychologů v definici psychického týrání pomocí obecného popisu uvádí jednání týrajícího i důsledky, které má toto jednání pro dítě. Ve skupinách učitelů a sociálních pracovníků převládají definice psychického týrání, které se zaměřují pouze na jednání týrajícího. Skupiny učitelů a sociálních pracovníků tedy uvádějí nedostatečné definice využívající obecný popis, protože jim chybí jedna složka tvořící kompletní definici – uvedení důsledků týrajícího jednání pro dítě.

Definice autorů v české literatuře pomocí obecného popisu jasně negativně vymezují psychické týrání. Skupiny sociálních pracovníků a psychologů také jasně negativně vymezují psychické týrání. Skupina učitelů však definuje psychické týrání pomocí obecného popisu tak, že není jasně negativně vymezeno a u některých učitelů jsou dokonce definice tak obecné, že popisované jednání může být nejen psychickým týráním, ale i běžným – netýrajícím jednáním.

Většina autorů v české literatuře v obecných definicích bere v potaz aktuální i potenciační škodlivost psychického týrání. Dotazované skupiny učitelů, sociálních

pracovníků a psychologů se nad aktuální a potencionální škodlivostí psychického týrání nezamýšlí a v definicích je neuvádějí.

Autoři v české literatuře nezařazují psychické týrání pouze do rodinného prostředí. Stejně tak dotazované skupiny učitelů, sociálních pracovníků a psychologů si myslí, že psychické týrání může probíhat také jinde než v rodině.

6.1.2 Srovnání definicí autorů v zahraniční literatuře a definicí u dotazovaných skupin

Autoři v zahraniční literatuře využívají k definování psychického týrání pouze obecné popisy. U skupiny dotazovaných sociálních pracovníků jsou počty sociálních pracovníků využívajících obecný popis a sociálních pracovníků využívajících popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání vyrovnané. Ve skupině psychologů převažuje počet psychologů, kteří využili popis psychického týrání pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání. U skupiny učitelů jsou počty učitelů využívajících obecný popis a učitelů využívajících popis pomocí uvedení konkrétních forem vyrovnané.

Všichni autoři v zahraniční literatuře při definování psychického týrání pomocí obecného popisu, uvádějí jednání týrajícího i důsledky, které má toto jednání pro dítě. U dotazovaných skupin pouze skupina psychologů v definici psychického týrání pomocí obecného popisu uvádí jednání týrajícího i důsledky, které má toto jednání pro dítě. Ve skupinách učitelů a sociálních pracovníků převládají definice psychického týrání, které se zaměřují pouze na jednání týrajícího. Skupiny učitelů a sociálních pracovníků tedy uvádějí nedostatečné definice využívající obecný popis, protože jim chybí jedna složka tvořící kompletní definici – uvedení důsledků týrajícího jednání pro dítě.

Definice autorů v zahraniční literatuře pomocí obecného popisu jasně negativně vymezují psychické týrání. Skupiny sociálních pracovníků a psychologů také jasně negativně vymezují psychické týrání. Skupina učitelů však definuje psychické týrání pomocí obecného popisu tak, že není jasně negativně vymezeno a u některých učitelů jsou dokonce definice tak obecné, že popisované jednání může být nejen psychickým týráním, ale i běžným – netýrajícím jednáním.

Největším rozdílem mezi pojmáním psychického týrání autory v zahraniční literatuře a pojmáním psychického týrání dotazovaných skupin je zasazení psychického týrání do rodinného prostředí. Glaser (2002), Iwaniec (2007) a APSAC (in Glaser, 2002) zasazují psychické týrání do rodinného prostředí. Ostatní autoři v zahraniční literatuře psychické týrání nezasazují do rodinného prostředí. Dotazované skupiny učitelů, sociálních pracovníků a

psychologů nezasazují psychické týrání do rodinného prostředí a uvádějí, že psychické týrání může probíhat nejen v rodině.

Autoři v zahraniční literatuře se zamýšlejí nad vymezením četnosti psychického týrání a ve svých definicích toto vymezení uvádějí. Dotazované skupiny učitelů, sociálních pracovníků a psychologů se nad vymezením četnosti psychického týrání nezamýšlejí.

Definice psychického týrání autorů v české i zahraniční literatuře jsou propracovanější a odbornější než definice dotazovaných skupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů. Nejvíce se odborným definicím přibližuje skupina psychologů, která uvádí v definicích jednání týrajícího i důsledky, které má toto jednání pro dítě a jasně negativně vymezuje psychické týrání. Horší definice uvádí skupina sociálních pracovníků, která sice psychické týrání jasně negativně vymezuje, ale v definicích neuvádí důsledky týrajícího jednání pro dítě. Nejhuře definuje psychické týrání skupina učitelů.

Skupiny dotazovaných učitelů, psychologů a sociálních pracovníků se také nezamýšlí nad aktuální a potencionální škodlivostí psychického týrání.

Definice dotazovaných skupin učitelů, psychologů a sociálních pracovníků, stejně jako definice autorů v české literatuře, nezasazují psychické týrání do rodinného prostředí. Autoři v zahraniční literatuře se na zasazení psychického týrání do rodinného prostředí neshodují.

Nedostatkem definicí autorů v české literatuře i dotazovaných skupin je chybění uvedení nebo zamyšlení se nad vymezením četnosti psychického týrání.

6.2 Srovnání klasifikací v české a zahraniční literatuře a klasifikací vyplývajících z dat

Během zpracovávání dat jsem z případů a příkladů psychického týrání uvedených jednotlivými skupinami vytvořila kategorie psychického týrání podle společných znaků těchto případů a příkladů. U každé dotazované skupiny vyplynul různý počet kategorií (viz dříve), k porovnání kategorií s kategoriemi v literatuře využívám kategorie psychického týrání ze všech skupin.

Při analýze dat mi vyplynuly tyto kategorie psychického týrání (podle konkrétních forem jednání):

- **kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě**
- **kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů**
- **kategorie – omezování dítěte**
- **kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující**

- **kategorie – psychické útoky na dítě**
- **kategorie – nezajištění základní péče**
- **kategorie – nepřiměřené nároky na dítě**

Dále z případů a příkladů psychického týrání uvedených jednotlivými skupinami vyplynuly dvě kategorie (podle přímého/nepřímého jednání vůči dítěti):

- **kategorie A – jednání přímo vůči dítěti**
- **kategorie B – jednání ne – přímo vůči dítěti**

6.2.1 Srovnání klasifikací podle autorů v české literatuře a klasifikací vyplývajících z dat

Klasifikace, které mi vyplynuly z případů a příkladů uvedených dotazovanými skupinami, se shodují se dvěma typy klasifikací autorů v české literatuře. První klasifikace podle konkrétních forem jednání se shoduje s klasifikací podle jednání týrajícího autorů v české literatuře. Druhá klasifikace podle přímého/nepřímého jednání vůči dítěti se shoduje s klasifikací podle působení na dítě autorů v české literatuře.

Klasifikaci podle chování týrajícího uvádějí čeští autoři Hubáčková (2008), Krejčířová (2007) a Nesbit (1993; cit. in Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková, 1995). Nesbit (1993; cit. in Hadj – Moussová, Vaníčková a Provazníková, 1995) však klasifikuje psychické týrání ve škole, proto se jeho kategorie od ostatních autorů liší a nesrovnávám je s kategoriemi, které mi vyplynuly z příkladů a případů uvedených učiteli, sociálními pracovníky a psychology.

Na rozdíl od Krejčířové (2007), která uvádí pět kategorií, mi vyplynulo sedm kategorií psychického týrání. Kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě se dá přirovnat ke kategorii terorizování podle Krejčířové (2007). Tyto kategorie však nejsou zcela shodné. Krejčířová (2007) zařazuje pod kategorii terorizování hrozbu tělesným ublížením nebo zabitím, tyto formy týrajícího jednání by v mé klasifikaci spadaly spíše pod kategorii – psychické útoky na dítě. Další rozpor mezi těmito kategoriemi vidím v tom, že pojem terorizování se spojuje s úmyslným, cíleným jednáním vůči určité osobě, když je však dítě svědkem domácího násilí nebo hádek rodičů, nemusí se ze strany týrajícího jednat o cílené a úmyslné jednání. Kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů se dá přirovnat ke kategorii korumpování podle Krejčířové (2007). Opět si však tyto dvě kategorie ne zcela odpovídají. Krejčířová (2007) řadí pod kategorii korumpování povzbuzování k antisociálnímu chování, užívání drog a alkoholu, tyto formy týrajícího jednání skupiny učitelů, sociálních pracovníků a psychologů neuváděly, proto se v mých kategoriích

nenachází. Zároveň u Krejčířové (2007) chybí zařazení těchto forem psychického týrání do kategorií: posluhování, působení na dítě proti druhému rodiči, manipulace, terorizování matky skrze syna, získávání na stranu jednoho rodiče, zatahování dítěte do sporu rodičů. Kategorie – omezování dítěte odpovídá kategorii izolování podle Krejčířové (2007). Kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující odpovídá kategorii odpírání emoční podpory podle Krejčířové (2007). Kategorie – psychické útoky na dítě se dá přirovnat ke kategorii pohrdání podle Krejčířové (2007). Krejčířová (2007) však řadí vyhrožování a zastrašování do kategorie terorizování, kdežto já je zařazuji pod kategorii – psychické útoky na dítě. Kategorie – nezajištění základní péče u Krejčířové (2007) zcela chybí. Vysvětluji si to tím, že Krejčířová nezařazuje nezajištění základní péče pod psychické týrání. Kategorie – nepřiměřené nároky na dítě u Krejčířové (2007) chybí, formy týrajícího jednání, které do této kategorie zařazuji, ona neuvádí.

Na rozdíl od Hubáčkové (2008), která uvádí čtyři kategorie, mi vyplynulo sedm kategorií psychického týrání. Kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě u Hubáčkové (2008) chybí. Formy týrajícího jednání, které zařazuji pod tuto kategorii Hubáčková (2008) neuvádí. Kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů u Hubáčkové (2008) chybí. Kategorie – omezování dítěte odpovídá kategorii izolování podle Hubáčkové (2008). Kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující odpovídá kategorii ignorování a odmítání podle Hubáčkové (2008). Hubáčková (2008) vymezuje kategorii ignorování tím, že rodiče jednají vůči dítěti týrajícím způsobem, přestože ho mají rádi. Takto jsem nad formami psychického týrání, které zařazuji do kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující nevažovala, nemyslím si, že jednání, které pod tuto kategorii spadá je vždy spojeno s tím, že rodič takto jedná, ale má dítě rád. Kategorie – psychické útoky na dítě se dá přirovnat ke kategorii terorizování podle Hubáčkové (2008). Hubáčková (2008) však pod kategorii terorizování řadí také vyhrožování a kladení neadekvátních požadavků na dítě. Vyhrožování řadím pod kategorii – psychické útoky na dítě a kladení neadekvátních požadavků na dítě řadím pod kategorii – nepřiměřené nároky na dítě. Kategorii – nezajištění základní péče Hubáčková (2008) neuvádí. Kategorie – nepřiměřené nároky na dítě u Hubáčkové (2008) není samostatnou kategorií, ale neadekvátní požadavky kladené na dítě řadí pod kategorii ignorování.

Klasifikace podle chování týrajícího, kterou uvádějí autoři v české literatuře se v určitých bodech shoduje, v určitých bodech odlišuje od klasifikace podle konkrétních forem jednání, která vyplývá z případů a příkladů uvedených učiteli, sociálními pracovníky a

psychology. U Krejčířové (2007) je největší rozdíl v chybění kategorií – nezajištění základní péče a nepřiměřené nároky na dítě. U Hubáčkové (2008) je největší rozdíl v chybění kategorií dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě, využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů, nezajištění základní péče. Chybění kategorií u obou autorek je zarážející, znamená to, že jejich klasifikace nezahrnují všechny formy psychicky týrajícího jednání a jsou tedy neúplné. Chybění kategorie nezajištění základní péče je vysvětlitelné tím, že nezajištění základní péče pod psychické týrání nezařazují. U ostatních chybějících kategorií mě odůvodnění nenapadá. Zarážející je to také z toho důvodu, že má klasifikace vychází ze zkušeností dotazovaných skupin učitelů, sociálních pracovníků a psychologů. Naopak dotazované skupiny učitelů, sociálních pracovníků a psychologů nevedly povzbuzování k antisociálnímu chování, užívání drog či alkoholu, které Krejčířová (2007) do svých kategorií zahrnuje.

Klasifikaci podle působení na dítě uvádí Kocourková (in Gjuričová, Kocourková, Koutek, 2000) a je shodná s klasifikací podle přímého/nepřímého jednání vůči dítěti, která vyplývá z případů a příkladů uvedených učiteli, sociálními pracovníky a psychology. Jednotlivé kategorie se u obou klasifikací shodují.

6.2.2 Srovnání klasifikací podle autorů v zahraniční literatuře a klasifikací vyplývajících z dat

Klasifikace podle konkrétních forem jednání, která mi vyplynula z případů a příkladů uváděných dotazovanými skupinami učitelů, sociálních pracovníků a psychologů, se shoduje s klasifikací podle jednání týrajícího u zahraničních autorů.

APSAC (in Glaser, 2002) uvádí šest kategorií psychického týrání, mně vyplynulo sedm kategorií psychického týrání. Kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě se dá přirovnat ke kategorii terorizující chování podle APSAC (in Glaser, 2002). Kategorie si však neodpovídají zcela. APSAC (in Glaser, 2002) řadí pod kategorii terorizující chování také vyhrožování, které řadím pod kategorii – psychické útoky na dítě. Kategorii – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů APSAC (in Glaser, 2002) neuvádí. Kategorie – omezování dítěte se dá přirovnat ke kategorii izolování podle APSAC (in Glaser, 2002). Na rozdíl od APSAC (in Glaser, 2002) však zařazuji pod kategorii omezování dítěte také bránění ve styku s druhým rodičem, nucení jíst a nucení učit se. Kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující odpovídá kategorii odmítání emocionální odpovědi podle APSAC (in Glaser, 2002). Kategorie – psychické útoky na dítě odpovídá

kategorii odmítající chování podle APSAC (in Glaser, 2002). Kategorie – nezajištění základní péče odpovídá kategorii mentální, zdravotní, lékařské a vzdělávací zanedbávání podle APSAC (in Glaser, 2002). Kategorii – nepřiměřené nároky na dítě APSAC (in Glaser, 2002) neuvádí. Kategorie korupční chování podle APSAC (in Glaser, 2002) chybí v mé klasifikaci psychického týrání, protože se v odpovědích učitelů, sociálních pracovníků a psychologů nevyskytla.

Glaser (2002) uvádí šest kategorií psychického týrání, mně vyplynulo sedm kategorií psychického týrání. Kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě by spadala do kategorie vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem podle Glaser (2002). Kategorie vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem podle Glaser (2002) je širší, řadí se do ní také nadměrná ochrana dítěte a omezování objevování, učení. Nadměrnou ochranu a omezování objevování a učení bych zařadila pod kategorii – omezování dítěte. Důležité také je, že Glaser (2002) uvádí, že poškozující interakce pečujících a dítěte spadající do této kategorie jsou nevědomé a neúmyslné spíše než prováděné s úmyslem poškodit. S tímto vymezením souhlasím a u kategorií autorů v české literatuře mi toto vymezení chybí. Kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů odpovídá kategorii nedostatek schopnosti rozpoznat nebo uznat individualitu dítěte a stanovení psychických hranic podle Glaser (2002). Kategorie – omezování dítěte je součástí dvou kategorií u Glaser (2002) – kategorie vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem a kategorie nedostatek podpory při sociální adaptaci dítěte. Glaser (2002) rozděluje omezování dítěte na dva typy – omezování týkající se sociální adaptace a omezování týkající se nepřiměřené ochrany nebo péče o dítě. Toto rozdělení je významné. Kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující odpovídá kategorii emocionální nedosažitelnost, necitlivost a zanedbávání u Glaser (2002). Kategorie – psychické útoky na dítě odpovídá kategorii negativní atributy a misatributy připsané dítěti podle Glaser (2002). Kategorii – nezajištění základní péče Glaser (2002) neuvádí. Kategorie – nepřiměřené nároky by spadala do kategorie vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem podle Glaser (2002). Glaser (2002) do této kategorie řadí také jiné formy psychického týrání (viz dříve), takže si kategorie ne zcela odpovídají.

Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) uvádějí devět kategorií psychického týrání, mně vyplynulo sedm kategorií psychického týrání. Kategorie podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) jsou zaměřeny spíše na důsledky týrajícího jednání pro dítě a s mou klasifikací podle konkrétních forem jednání jsou proto obtížně srovnatelné. Přesto se o srovnání pokouším. Kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké

osobě se dá přirovnat ke kategoriím deprivace v rámci vazby na ceněný objekt a působení znatelné úzkosti nebo zármutku podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002). Kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů se dá přirovnat ke kategorii citové vydírání podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002). Citové vydírání je však konkrétní formou psychického týrání a pod kategorií využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů spíše spadá než by jí odpovídalo. Kategorii – omezování dítěte Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) neuvádí. Kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující se dá přirovnat ke kategoriím extrémní zamítnutí a působení znatelné úzkosti nebo zármutku podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002). Kategorie – psychické útoky na dítě se dá přirovnat ke kategoriím ponižování a terorizování podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002). Kategorie nezajištění základní péče odpovídá kategorii deprivace v rámci základních potřeb podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002). Kategorie – nepřiměřené nároky na dítě se nedá přirovnat k žádné z kategorií podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002). V mých kategoriích chybí kategorie kognitivní desorientace a korupce/vykořisťování, které se neobjevily v odpovědích učitelů, sociálních pracovníků a psychologů.

Klasifikace podle APSAC (in Glaser, 2002) se mi nejeví jako dostatečná, chybí v ní kategorie využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů a nepřiměřené nároky na dítě. Tyto kategorie jsou významnými kategoriemi psychického týrání, které uvedly všechny skupiny dotazovaných. V mé klasifikaci chybí kategorie korupční chování podle APSAC (in Glaser, 2002), protože učitelé, sociální pracovníci a psychologové nevedli formy psychického týrání, které by spadaly pod tuto kategorii. Ucelenou a vyčerpávající klasifikací je klasifikace podle Glaser (2002). Glaser (2002) chybí pouze kategorie – nezajištění základní péče, kterou nezařazuje pod psychické týrání. Kategorie vývojově nepřiměřené či rozporuplné interakce s dítětem podle Glaser (2002) mi však připadne příliš široká a vytvořila bych z ní více kategorií. Naopak Glaser (2002) velmi dobře rozděluje omezování dítěte na omezování týkající se sociální adaptace a omezování týkající se nepřiměřené péče nebo ochrany. Klasifikace podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002) je spíše zaměřena na důsledky které má týrající jednání pro dítě, přesto v ní chybí kategorie omezování dítěte a nepřiměřené nároky na dítě. Naopak v mé klasifikaci chybí kategorie kognitivní desorientace a korupce/vykořisťování podle Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002), kterou dotazovaní učitelé, sociální pracovníci a psychologové neuvádějí.

Autoři v české literatuře neuvádějí úplné klasifikace psychického týrání podle jednání týrajícího. Některé důležité kategorie jim v klasifikaci chybí. Autoři v zahraniční literatuře jsou na tom podobně, s výjimkou Glaser (2002), která uvádí vyčerpávající a propracovanou klasifikaci psychického týrání.

7. KASUISTIKY

Do své práce mimo dotazníky zahrnuji také šest případů psychického týrání, které mi poskytli psychologové. Jedná se o znalecké posudky z oboru psychologie případů psychického týrání. Z důvodu rozsáhlosti své práce a citlivosti případů, neuvádím podrobnou analýzu těchto případů psychického týrání, ale soustředím se na témata související s mou prací. Zaměřuji se především na to jaké skutečnosti jsou ve znaleckých posudcích z oboru psychologie posuzovány. Dále jak soudní znalci z oboru psychologie v posudcích pojem psychické týrání uchopují a o jaké formy psychického týrání se v případech jedná.

V každém znaleckém posudku jsou stanoveny konkrétní otázky a struktura toho, na co se má soudní znalec soustředit. Soudní znalec má také prostor k volnému vyjádření a poskytnutí informací, na které se stanovené otázky neptají. Otázky jsou přizpůsobeny konkrétním případům psychického týrání.

Popis psychického týrání je uveden skrze výpovědi svědků (obětí či jiných svědků). Tyto výpovědi mohou být ve znaleckém posudku přímo citovány nebo jsou shrnuty a přeformulovány soudním znalcem. Vždy se jedná o popis konkrétních činů psychického týrání, nikoli o obecnější formy psychického týrání. Jelikož je v posudcích uvedeno mnoho konkrétních činů psychického týrání, neuvádím všechny, ale shrnuji je do forem psychického týrání a u každé formy uvádím příklad konkrétního činu psychického týrání, který se odehrál v případě.

7.1 Stručná analýza kasuistik

Kasuistika A

V kasuistice A se jedná o kombinaci fyzického a psychického týrání.

V kasuistice A soudní znalec z oboru psychologie posuzuje aktuální psychický stav svědků - obětí (struktura osobnosti, úroveň rozumových schopností, schopnost správně vnímat, pamatovat si, reprodukovat prožité události); věrohodnost výpovědí svědků - obětí

(sklony ke lhaní, vymýšlení si, záměrnému účelovému zkreslování nebo blokování informací ve svůj prospěch nebo prospěch jiné osoby); reprodukci prožité události; vztahy svědků – obětí ke společnosti, rodině a zejména pak k jejich matce a otci; míru ovlivnění jednáním obviněného; psychická poškození nebo narušení u konkrétních svědků – obětí (projevy do dalšího psychického vývoje v oblasti mezilidských vztahů a mravního vývoje svědků); závažnost psychických poškození (trvalá, dočasná); zda jednání a chování obviněného na svědky - oběti působilo jednorázově, krátkodobě či dlouhodobě; psychický vývoj do určitého období a psychický vývoj po tomto období; současné chování a vývoj u svědků – obětí (jak chápou vzniklou situaci, jak si jí vysvětlují); míru vlivu náboženství na formování psychiky osobnosti.

Soudní znalec z oboru psychologie tedy bere v potaz aktuální i potencionální škodlivost psychického týrání, subjektivní vnímání situace (psychického týrání) oběťmi psychického týrání, četnost a trvání psychického týrání (jednorázové, krátkodobé, dlouhodobé), konkrétně vymezuje poškození dětí, které vzniklo jako následek psychického týrání, závažnosti psychických poškození (trvalá, dočasná).

V případě A se vyskytly tyto formy psychického týrání: přísná výchova (vyžadování naprosté poslušnosti a disciplíny u dětí, neodporování dětí, trvání na přesném uposlechnutí rozkazu); využívání k namáhavým tělesným pracím (děti musely pracovat na zahradě, kolem domu – např. sekání dříví, nošení kamenů); žádné pochvaly; strach dětí z otce; svědectví domácího násilí (otec matku napadl, bil jí po hlavě); využívání dětí k péči o domácnost (děti se staraly o chod domácnosti); nadávání („Jsi neschopná.“, „Jsi kurva.“); řízení volného času dětí (děti měly omezený čas na hraní); omezování (podmiňování příjemných činností splněním úkolu, jinak zákaz); dělání rozdílů mezi dětmi (upřednostňování jednoho sourozence); ponižování (děti musely žádat a prosit o základní věci); manipulace.

Kasuistika B

V kasuistice B se jedná o kombinaci fyzického a psychického týrání.

V kasuistice B soudní znalec z oboru psychologie posuzuje duševní chorobu či poruchu svědka - oběti; aktuální psychický stav svědka - oběti (osobnost, intelekt); vztahy svědka - oběti k rodině; věrohodnost výpovědi svědka - oběti; reakce svědka - oběti na vyšetřovanou věc (intenzita jednání obviněných, jak to svědek vnímal, zda jednání mohlo či již zanechalo negativní vliv na mravní vývoj svědka, zda šlo o jednání dlouhodobé, krátkodobé či jednorázové); vliv jednání obviněných na vývoj svědka - oběti.

Soudní znalec z oboru psychologie bere v potaz subjektivní vnímání situace (psychického týrání) svědka - oběti, aktuální i potencionální škodlivost psychického týrání, četnost a intenzitu psychického týrání a konkrétně vymezuje poškození dítěte, které vzniklo jako následek psychického týrání.

V případě B se vyskytly tyto formy psychického týrání: nadávání („ Jsi kráva.“); využívání dítěte k domácím pracím; strach z rodičů („ Bojím se co bude až přijdu domů.“); vyhrožování ublížením dítěti blízkému zvířeti („ Usekám těm psům hlavy.“); obviňování („ Mám kvůli tobě zkažené mládí.“); neposkytování dostatku jídla dětem (nadávání za braní jídla bez dovolení).

Kasuistika C

V kasuistice C se jedná o kombinaci fyzického a psychického týrání.

V kasuistice C soudní znalec z oboru psychologie posuzuje aktuální psychický stav svědků - obětí (osobnost, intelekt); věrohodnost výpovědi svědků - obětí (sklon ke zkreslování odpovědi, sklon ke konfabulaci); přítomnost příznaků fyzického či psychického týrání; negativní vliv na psychický stav svědků - obětí; vztahy v rodině; přítomnost traumatizace (pokud je přítomna – stupeň a intenzita traumatizace).

Soudní znalec z oboru psychologie bere v potaz aktuální i potencionální škodlivost psychického týrání, subjektivní vnímání situace (psychického týrání) svědků – obětí, četnost a intenzitu psychického týrání a konkrétně vymezuje poškození dětí, které vzniklo jako následek psychického týrání.

V případě C se vyskytly tyto formy psychického týrání: využívání dětí k těžkým pracím (práce na zahradě, práce kolem domu); nezajištění péče (vyhození nezletilých dětí z domu); ničení dětmi ceněných věcí (zničení hraček, knížek); nadávání („ Jsi svině.“, „ Jsi imbecil.“); vyhrožování (vyhrožování napadením, smrtí); sociální izolace; nepředvídatelné chování týrajícího (jednou děti za něco pochválí, jindy za to samé napomene); psychický nátlak; svědectví domácího násilí (otec napadal matku).

Kasuistika D

V kasuistice D se jedná o kombinaci fyzického a psychického týrání.

V kasuistice D soudní znalec z oboru psychologie posuzuje aktuální psychický stav svědků – obětí (osobnost, intelekt); věrohodnost výpovědí svědků – obětí; přítomnost příznaků fyzického či psychického týrání; negativní vliv týrajícího jednání na psychický stav

svědků - obětí; vztahy v rodině; přítomnost traumatizace (pokud je přítomna – stupeň a intenzita traumatizace).

Soudní znalec z oboru psychologie bere v potaz aktuální i potencionální škodlivost psychického týrání, subjektivní vnímání situace (psychického týrání) svědků – obětí, četnost a intenzitu psychického týrání a konkrétně vymezuje poškození dětí, které vzniklo jako následek psychického týrání.

V případě D se vyskytly tyto formy psychického týrání: odmítání dítěte („ Nechci tě vidět, nejsi moje dcera.“); nadávání („ Jsi lempl.“, „ Jsi budižkničemu.“); dělání rozdílů mezi dětmi; ponižování („ V tomhle jdeš ven? Vypadáš jako kurva.“); omezování v jídle (brání jídla pouze s dovoláním, jinak trest); písemné tresty (opisování textu stále dokola); svědectví bití sourozenců; nedostatek lásky a emocionálního přijetí (žádné mazlení, odstrkování dětí);

Kasuistika E

V kasuistice E se jedná o porozvodovou situaci a psychický nátlak na děti ze strany matky (proti otci).

Soudní znalec z oboru psychologie v kasuistice E posuzuje výchovné předpoklady otce a matky; vztahy mezi rodiči a dětmi; příčiny současného vztahu dívky a otce; ovlivňování rodiče či jiné osoby v neprospěch druhého z rodičů.

V případě E se nejednalo o obvinění z trestného činu týrání, proto jsou otázky vymezeny jinak než v předchozích případech.

Soudní znalec z oboru psychologie bere v potaz aktuální a potencionální škodlivost působení jednoho z rodičů (psychické týrání), subjektivní vnímání situace dětí a konkrétně vymezuje poškození dětí, které vzniklo jako následek situace.

V případě E se vyskytly tyto formy psychického týrání: citové vydírání (vydírání sebevraždou, utrápením se, nebude tě mít ráda, když..); nucení ke lhaní, vymyšlení si; využívání dětí jako prostředek k boji proti otci (odmítání vydat děti, manipulace proti otci); bránění styku dětí s otcem; sociální izolace.

Kasuistika F

V kasuistice F se jedná o porozvodovou situaci a psychický nátlak na dítě ze strany otce.

Soudní znalec z oboru psychologie v kasuistice F posuzuje aktuální psychický stav svědka (dítěte); ovlivněnost postoje svědka (dítěte) rodičem; dopad navrácení do původního bydliště na psychiku svědka (dítěte); ovlivněnost psychického stavu svědka (dítěte)

negativními prožitky; osobnost svědka (dítěte) a ovlivnitelnost svědka (dítěte); věrohodnost výpovědi svědka (dítěte).

Soudní znalec z oboru psychologie bere v potaz aktuální i potencionální škodlivost situace pro dítě, subjektivní vnímání situace dětí a konkrétně vymezuje poškození dítěte, které vzniklo jako následek situace.

V případě se vyskytly tyto formy psychického týrání: vystrašení dítěte (pokus o únos dítěte); slovní napadání; vyhrožování matce dítěte; bránění ve styku s druhým rodičem.

Čtyři kasuistiky popisují kombinaci psychického a fyzického týrání dětí. V případech jsou obě formy úzce propojeny. Kombinace více forem Syndromu CAN v praxi je častá. Dvě kasuistiky se týkají psychického týrání v porozvodové péči o dítě.

Soudní znalci z oboru psychologie ve znaleckých posudcích berou v potaz aktuální i potencionální škodlivost psychického týrání, subjektivní vnímání situace psychického týrání dítětem (obětí), četnost, trvání a intenzitu psychického týrání a konkrétně vymezují poškození dítěte (oběti), které vzniklo jako následek psychického týrání. Ve svých popisech psychického týrání tedy vyčerpávajícím způsobem hodnotí všechny aspekty týrajícího jednání a jeho následků na dítě. Jeden soudní znalec navíc v posudku uvádí také závažnost psychického týrání.

Všechny konkrétní činy a formy psychického týrání lze zařadit do kategorií psychického týrání, které vyplynuly během zpracovávání případů a příkladů uváděných dotazovanými skupinami. V kasuistikách se nacházejí všechny kategorie psychického týrání (kategorie – dítě je svědkem nepřijatelného jednání vůči dítěti blízké osobě; kategorie – využívání dítěte ke splnění vlastních záměrů; kategorie – omezování dítěte; kategorie – chybění emocionální podpory ve vztahu dítě – pečující; kategorie – psychické útoky na dítě; kategorie – nezajištění základní péče; kategorie – nepřiměřené nároky na dítě). Některé kategorie se vyskytují v kasuistikách společně.

7.2 Porovnání kasuistik s literaturou

Všichni znalci z oboru psychologie berou v potaz aktuální a potencionální škodlivost psychického týrání, je to ve shodě s autory Vágnerovou (2008), Mufsonovou, Kranzovou (1996), Vaníčkovou, Hadj – Moussovou, Provažníkovou (1995), Kocourkovou (2000; cit. in Gjuričová, Kocourková, Koutek, 2000), Duškovou (2004), Zdravotní Komisi Rady Evropy, Glaser (2002) Moran, Bifulco, Ball, Jacobs a Benaim (2002). Procházková, Spilková (1995;

cit. in Dunovský, 1995), Lucká a Koblí (2002; cit. in Vodáčková, 2002), Krejčířová (2007), APSAC (in Glaser, 2002), Hart a Brassard (1987) a Iwaniec (2007) ve svých definicích uvádějí pouze aktuální škodlivost psychického týrání.

Znalci z oboru psychologie se zaměřují také na subjektivní vnímání situace dítětem (obětí psychického týrání). Zaměření na subjektivní vnímání situace dítětem je v definicích obtížné, jelikož jsou obecné. U většiny autorů v české a zahraniční literatuře ho tedy nenalezneme. Výjimkou jsou definice APSAC (in Glaser, 2002) a Iwaniec (2007), které subjektivní vnímání situace dítětem zmiňují.

Čtyři soudní znalci berou při popisu psychického týrání v potaz trvání, četnost a intenzitu psychického týrání. Autoři v české literatuře ve svých definicích nevymezují trvání, četnost a intenzitu psychického týrání. Autoři v zahraniční literatuře o četnosti, intenzitě a trvání psychického týrání u dětí diskutují a někteří vymezení psychického týrání pomocí těchto aspektů uvádějí. V české ani v zahraniční literatuře jsem však nenalezla dostatečně vyčerpávající zdroj, ze kterého by mohli soudní znalci z oboru psychologie čerpat. Jak jsem uvedla dříve, nechybí pouze vymezení psychického týrání pomocí trvání, četnosti a intenzity týrajícího jednání, ale chybí také klasifikace podle těchto aspektů, přitom je toto vymezení pro praxi velice důležité.

7.3 Porovnání kasuistik s odpověďmi skupin dotazovaných

Porovnávat popisy případů psychického týrání soudních znalců a dotazovaných skupin nelze. Učitelé, sociální pracovníci a psychologové psali pouze stručné a neformální popisy případů psychického týrání. Soudní znalci psali znalecké posudky, které jsou formálními a odbornými popisy případů psychického týrání. Tento rozdíl je zřetelný především v tom, že jsou popisy případů soudních znalců výstižnější, ucelenější, odbornější a vyčerpávající na rozdíl od popisů případů učitelů, sociálních pracovníků a psychologů. Soudní znalci také na problematiku psychického týrání pohlížejí z různých stran a zvažují aspekty, které někdy neuvádí ani odborná literatura.

8. ZÁVĚR

Ukázalo se, že psychické týrání v celé jeho šíři nejlépe pojmají soudní znalci z oboru psychologie, kteří zvažují a počítají se všemi aspekty psychického týrání. Znalecké posudky dokonce vystihují všechny aspekty psychického týrání lépe než odborná literatura. Autoři v zahraniční literatuře zpracovávají téma psychického týrání kvalitněji a důkladněji než autoři v české literatuře. Jedná se zejména o body vymezení psychického týrání skrze četnost a trvání a vymezení aktuální a potencionální škodlivosti psychického týrání. Rozdílné jsou také klasifikace v české a zahraniční literatuře. Více druhů klasifikací je uváděno v české literatuře, klasifikace v zahraniční literatuře jsou však propracovanější. V literatuře chybí významná klasifikace podle závažnosti psychického týrání.

Dotazované skupiny mají s psychickým týráním nemalou zkušenost, přesto jsou jejich definice nedostačující a chybí jim mnoho důležitých vymezení. Psychické týrání dotazovaní nezařazují pouze do rodinného prostředí, nicméně mají největší zkušenost s psychickým týráním právě v rodině. Všechny tři dotazované skupiny neznají klasifikaci psychického týrání.

Klasifikace vytvořená z kategorizace případů a příkladů psychického týrání obsahuje sedm kategorií. Při srovnání této klasifikace s klasifikacemi autorů v české a zahraniční literatuře, vyplynulo, že pouze klasifikace podle Glaser (2002) je úplná a vyčerpávající. V klasifikaci psychického týrání podle ostatních autorů chybí některé kategorie a důležité formy psychického týrání.

Práce mi pomohla zorientovat se v problematice psychického týrání. Přínosem pro mne bylo především prostudování literatury a srovnání pojetí psychického týrání v literatuře a v praxi u učitelů, sociálních pracovníků a soudních znalců v oboru psychologie.

9. LITERATURA

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z.: *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada, 1995.

DUŠKOVÁ, Z.: *Obraz problematiky týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte v letech 1992 – 2003*. Praha: Dětské krizové centrum, 2004.

GJURIČOVÁ, Š., KOCOURKOVÁ, J., KOUTEK, J.: *Podoby násilí v rodině*. Praha: Vyšehrad, 2000.

GLASER, D.: *Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework*. Child Abuse and Neglect, 2002, 26 (6 – 7), p.697 – 714.

HADJ – MOUSSOVÁ, Z., VANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍKOVÁ, H.: *Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Karolinum, 1995.

HANUŠOVÁ, J.: *Násilí na dětech – syndrom CAN*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006.

HART, S. N., BRASSARD, M. R.: *A major threat to children's mental health: psychological maltreatment*. American Psychologist, 1987, 42 (2), p.160 – 165.

HUBÁČKOVÁ, J.: *Syndrom CAN – charakteristika*. 2008. [online] [cit.2010-06-02]. Dostupné z: <<http://www.icm.cz/syndrom-can-charakteristika>>

IWANIEC, D., LARKIN, E., McSHERRY, D.: *Emotionally harmful parenting*. Child care in practise, 2007, 13 (3), p.203 – 220.

KREJČÍŘOVÁ, D.: *Syndrom CAN a péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, 2007.

MORAN, P. M., BIFULCO, A., BALL, C., JACOBS C., BENAİM K.: *Exploring psychological abuse in childhood: I. Developing a new interview scale*. Bulletin of the Menninger Clinic, 2002, 66 (3), p.213 – 240.

MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R.: *O týrání a zneužívání*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2008.

VODÁČKOVÁ, D.: *Krizová intervence*. Praha: Portál, 2002.

10. PŘÍLOHY

Příloha 1: Definice a klasifikace Syndromu CAN v literatuře

● Definice Syndromu CAN:

Syndrom CAN je Zdravotní Komisí Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) definován jako poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte, které vzniká v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby, jež je v dané společnosti hodnoceno jako nepřijatelné.

Definici Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. In Hubáčková, 2008) uvádím jako první, protože z ní vychází většina literatury, dá se tedy říci, že je definicí základní. Definice je obecná a má vystihovat nejdůležitější aspekty Syndromu CAN. Syndrom CAN je v ní definován jako poškození fyzického, psychického i sociálního stavu a vývoje dítěte. Nebere tedy v potaz, že poškození dítěte nemusí být pouze aktuální, ale může se stát, že je potenciaální. Např. v případě, kdy se rodiče dopouští týrání, zneužívání či zanedbávání a na dítě to zatím nemá poškozující vliv.

Další částí definice je, že poškození vzniká v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby. Definice syndromu CAN nezasazuje pouze do rodinného prostředí a uvádí možnost poškození jinou dospělou osobou než je rodič.

Týrající, zneužívající a zanedbávající chování má být podle definice ve společnosti hodnoceno jako nepřijatelné. Je zde zdůrazněn aspekt odlišnosti různých kultur a jejich vnímání poškozujícího chování. Zároveň to však můžeme chápat tak, že je kladen důraz především na normu, která určuje přijatelnost a nepřijatelnost chování a nebere v potaz dopady tohoto chování na dítě.

Definice určuje původ týrání, zneužívání a zanedbávání a tím je jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby. Dále charakterizuje toto jednání jako nenáhodné, společensky nepřijatelné a poškozující. Podstatné je, že definice stanovuje důsledek nenáhodného, společensky nepřijatelného chování spadajícího pod Syndrom CAN a tím je poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte.

Vágnerová (2008) ve své knize využívá základní definici Syndromu CAN stanovenou Radou Evropy, přesto zařazuje Syndrom CAN pod kapitolu Problémy spojené s nevhodným působením rodiny (Vágnerová, 2008, s.593). Tato kombinace není příliš vhodná, protože

Rada Evropy zdůrazňuje, že Syndrom CAN se netýká pouze rodiny. Později tedy vznikají nejasnosti v klasifikaci Syndromu CAN.

Vágnerová (2008) dále uvádí, že jde o soubor negativních důsledků špatného zacházení s dítětem. Tyto příznaky mohou vzniknout následkem aktivního ubližování nebo nedostatečné péče, kdy dítě trpí zanedbáváním jeho důležitých potřeb. Dítě podle ní nejčastěji poškozují jeho rodiče, event. další členové rodiny, pokud jsou k němu necitliví a bezohlední, pokud je podřizují nebo využívají k uspokojení vlastních potřeb.

Blíže Vágnerová (2008) specifikuje poškozující jednání vůči dítěti – jako aktivní ubližování nebo nedostatečnou péči. Uvedení tvrzení, že dítě nejčastěji poškozují jeho rodiče, event. další členové rodiny, znovu napovídá tomu, že zařazuje Syndrom CAN do rodinného prostředí. Dále uvádí bližší popis poškozujícího chování rodičů či jiných členů rodiny a definuje tedy Syndrom CAN nejen obecně, ale také výčtem a příklady poškozujícího chování.

Dunovský (1995) definuje Syndrom CAN jako soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, především v rodině. Jsou podle něho výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.

Tato definice, na rozdíl od základní definice, bere v potaz projevy týrání, zneužívání a zanedbávání u dítěte. Projevy jsou zde myšleny poškození, která jsou zmíněna v definici dále. Následkem týrajícího, zneužívajícího a zanedbávajícího chování je poškození tělesné, duševní i společenské. Definice opět zdůrazňuje to, že se o Syndrom CAN jedná až v případě, kdy je dítě poškozeno a navíc uvádí také nejvážnější důsledek – smrt.

Dunovský (1995) vytvořil pracovní verzi definice, se kterou pracuje a doplnil do ní prvky, které postrádá v definici Rady Evropy: Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte je jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt.

Stejně jako základní definice i tato uvádí, že poškozující chování je nenáhodné, dodává také, že je preventabilní, vědomé nebo nevědomé. Definice neurčuje, že tím, kdo jedná poškozujícím způsobem, je dospělá osoba. Zmíněn je stejně jako v základní definici přístup společnosti.

Dunovský (1995) zmiňuje, že pro samotnou identifikaci CAN musí být splněna příčinná souvislost mezi aktivitou pachatele vůči dítěti a přímými i nepřímými následky této aktivity pro stav a vývoj dítěte nebo jednotlivé oblasti jeho života. Dalo by se říci, že tento fakt znesnadňuje identifikaci syndromu CAN, protože nalézt příčinnou souvislost v případě Syndromu CAN není snadné. Je to však velmi podstatné u hodnocení Syndromu CAN soudy.

Definice Syndromu CAN uvedená Dunovským (1995) se téměř shoduje s definicí Hanušové (2006). Hanušová (2006) uvádí, že jde převážně o úmyslné ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Zdůrazňuje úmyslnost poškozujícího jednání. Dále uvádí, že nejde jen o jednostranný akt ze strany původce či pachatele, ale o zvláštní interakci všech zúčastněných osob.

Světová Zdravotnická Organizace (1999; cit. in Hubáčková, 2008) navrhuje následující definici:

„Zneužívání nebo týrání dětí zahrnuje všechny formy fyzického a/nebo emocionálního špatného zacházení, sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo týrání způsobené nedbalostí nebo komerční či jiné vykořisťování, ústící v aktuální či potencionální škodlivost pro zdraví dítěte, další život dítěte, vývoj nebo důstojnost dítěte v souvislosti se vztahem zodpovědnosti, důvěry či moci.“

Definice konkrétně vyjmenovává druhy týrání, zneužívání a zanedbávání. Na rozdíl od předchozích definic je zde zdůrazněno, že týrající nebo zneužívající chování může ústít v aktuální či potencionální škodlivost. V žádné jiné definici jsem tento ohled na potencionální škodlivost nenašla, přestože je důležitý. Definice se dále odlišuje v tom, že neuvádí, že aktuálně nebo potencionálně poškozující chování je působeno rodiči či dospělou osobou. Je zde vymezení obecnější, ale přitom výstižnější, které říká, že k týrání či zneužívání dochází ve vztahu, který je charakterizován zodpovědností (chápu to jako zodpovědnost jedné osoby za druhou, v tomto případě zodpovědnosti poškozujícího vůči poškozenému), důvěry či moci (důvěra podle mého ve směru poškozeného vůči poškozenému a moc ve směru opačném).

Mufsonová a Kranzová (1996) říkají, že k týrání a zneužívání dochází, když nějaký dospělý člověk nebo mladistvá osoba v pozici autority, využije moci, kterou má nad dítětem nebo teenagerem, k získání nějakých výhod.

Definice autorek nezahrnuje zanedbávání, ale pouze týrání a zneužívání. Definice je přínosná v tom, že poukazuje při týrání a zneužívání na využití moci a pozice autority. Dále

zdůrazňuje, že pro týrajícího či zneužívajícího toto chování přináší výhody, vždy tím něco získá.

Lucká a Koblle (2002; cit. in Vodáčková, 2002) zdůrazňují význam moci v problematice týrání a zneužívání. Říkají, že každé násilí je založeno na tom, že jedna zúčastněná strana je v pozici bezmoci, zatímco ta druhá mocí disponuje a zneužívá ji.

Dušková (2004) charakterizuje Syndrom CAN jako soubor nenáhodných, vědomých či nevědomých aktivit či neaktivit (nezabránění) rodiče či jiné osoby vůči dítěti, které jsou v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a které vedou k poškození psychického či tělesného zdraví dítěte (ojediněle dokonce k jeho usmrcení) či narušují jeho optimální vývoj nebo společenský stav. V zásadě se podle ní jedná buď o nedostatečné uspokojování základních potřeb dítěte – potřeb biologických, emočních, dostatku podnětů, nebo uplatňování násilí na dítěti – násilí psychického, fyzického a sexuálního.

V této definici autorka uvádí, že týrajícím, zneužívajícím a zanedbávajícím způsobem se chová rodič či jiná osoba, nezasazuje tedy Syndrom CAN pouze do rodinného prostředí. Stejně jako v jiných definicích je zde brán ohled na společnost, zda dané chování hodnotí jako nepřijatelné či ho odmítá. Autorka zdůrazňuje ve shrnutí týrání a zanedbávání, zneužívání nevěnuje příliš prostoru.

● Klasifikace Syndromu CAN:

Podle Zdravotní Komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) zahrnuje Syndrom CAN tyto kategorie: Fyzické týrání, psychické týrání, sexuální zneužívání, zanedbávání a jiné formy Syndromu CAN zahrnující šikanování, systémové týrání, sekundární viktimizaci a Münchhausenův syndrom by proxy.

Jako základní kategorie Syndromu CAN uvádí tato definice fyzické týrání, psychické týrání, sexuální zneužívání a zanedbávání. Definice je rozporuplná v oblasti generalizace pojmů. Pokud by chtěla zachovat obecné kategorie uvede, že základními formami Syndromu CAN jsou týrání, zneužívání a zanedbávání. Toho se však definice nedrží a využívá, jak obecných kategorií, tak kategorií konkrétnějších. U týrání stanovuje dvě základní formy – fyzické a psychické, zanedbávání uvádí jako obecnou kategorii bez podtypů a u zneužívání uvádí pouze jednu z jeho forem, sexuální zneužívání. Zcela tedy vynechává fyzické a

psychické zanedbávání. Fyzické zanedbávání zřejmě klasifikace chápe jako sexuální zneužívání, ale psychické zneužívání je zcela vynecháno.

Rozpory v klasifikaci nalezneme i u jiných forem Syndromu CAN. Definice Zdravotní komise Rady Evropy (1992; cit. in Hubáčková, 2008) uvádí, že poškozujícím způsobem u Syndromu CAN jedná rodič či jiná dospělá osoba a vymezuje tak věk. Přesto ve své klasifikaci pod Syndrom CAN zahrnuje šikanování, které není vymezeno vztahem dospělý – dítě.

Vágnerová (2008) stejně jako Zdravotní Komise Rady Evropy rozlišuje tři základní varianty Syndromu CAN: zanedbávání dítěte, týrání fyzické či psychické a sexuální zneužívání. Dále ve své knize uvádí citovou deprivaci, citovou subdeprivaci, sociální a kognitivní deprivaci.

Vágnerová (2008) uvádí ne zcela jasnou klasifikaci. Stejně jako Zdravotní Komise Rady Evropy mezi základní varianty Syndromu CAN neřadí fyzické a psychické zneužívání. Na rozdíl od definice Zdravotní Komise uvádí konkrétní druhy zanedbávání. Pojem citové zanedbávání a citová deprivace užívá jako synonyma. Navíc zmiňuje citovou subdeprivaci, kognitivní a sociální deprivaci. Píše tedy o konkrétních formách zanedbávání, fyzické zanedbávání ale opomenula.

Jiné formy Syndromu CAN Vágnerová (2008) neuvádí. Šikanu dokonce řadí mezi poruchy chování v dětském věku a dospívání. Na rozdíl od klasifikace Zdravotní Komise jí vnímá spíše ze strany šikanujícího než ze strany šikanovaného. To, že Vágnerová jiné formy Syndromu CAN neuvádí je v souladu s její definicí, která zasazuje Syndrom CAN pouze do rodinného prostředí.

Dunovský (1995) jako formy Syndromu CAN uvádí tělesné týrání, zneužívání a zanedbávání; duševní a citové týrání, zneužívání a zanedbávání; sexuální zneužívání a zvláštní formy Syndromu CAN. Mezi zvláštní formy Syndromu CAN řadí Münchhausenův syndrom v zastoupení, systémové týrání a zneužívání, organizované týrání a zneužívání, rituální týrání a zneužívání.

Klasifikace podle Dunovského (1995) zahrnuje všechny možné formy Syndromu CAN a výstižně uvádí týrání, zneužívání a zanedbávání jak tělesné, tak duševní. Sexuální zneužívání řadí zvlášť. Mezi zvláštními formami Syndromu CAN chybí šikana. Klasifikace Syndromu CAN podle Dunovského (1995) je v souladu s jeho definicí Syndromu CAN. Šikana řadí pod psychické týrání.

Mufsonová a Kranzová (1996) ve své knize píší o fyzickém týrání a zanedbávání, emocionálním – psychickém týrání a zanedbávání a sexuálním zneužívání. Nezmiňují zvláštní formy Syndromu CAN ani fyzickém a psychickém zneužívání.

Lucká a Koblíková (2002; cit. in Vodáčková, 2002) nemluví ve svém textu přímo o Syndromu CAN, ale celkově o problematice týrání a zneužívání. Rozlišují několik druhů týrání a zneužívání: Fyzické týrání a zneužití, kruté a neadekvátní trestání, emoční zanedbávání a zneužívání, psychické týrání, zanedbávání, sexuální zneužití dítěte.

Toto rozdělení je nepřehledné a nesystematické. Autoři uvádějí, že rozlišují druhy týrání a zneužívání, v textu přitom jako jeden z druhů uvádí zanedbávání. Zanedbávání neřadíme mezi týrání a zneužívání, protože se jedná o odlišnou a samostatnou kategorii. Kruté a neadekvátní trestání spadá pod fyzické týrání a zneužívání nebo pod psychické týrání a zneužívání, nestojí samostatně jako druh týrání a zneužívání. Sexuální zneužívání jako druh zneužívání určitě platí, pokud však mluví autoři o týrání a zneužívání obecně bez ohledu na věkové kategorie, nemohou uvést, že je druhem týrání a zneužívání sexuální zneužívání dětí. Jako samostatný druh by mělo být uvedeno pouze sexuální zneužívání bez uvedení postižené věkové kategorie. Autoři uvádějí oba druhy týrání – fyzické a psychické, tři druhy zneužívání – fyzické, emoční a sexuální (uvádějí je na rozdíl od ostatních autorů), uvedení zanedbávání je však neucelené. Zanedbávání zmiňují Lucká a Koblíková (2002; cit. in Vodáčková, 2002) jako obecnou kategorii, zároveň však uvádí i konkrétní druh zanedbávání – emoční zanedbávání. Pokud by autoři chtěli druhy zanedbávání jmenovat, museli by uvést všechny, ne pouze jeden. Tato klasifikace tedy opět nesplňuje potřebnou ucelenost, protože některé kategorie uvádí obecně, u některých jmenuje konkrétní poddruhy.

Krejčířová (2007) uvádí pouze tři základní formy ohrožení dítěte: Týrání, zneužívání a zanedbávání. Její klasifikace tedy splňuje zachování obecných, blíže nespecifikovaných kategorií. Tyto základní formy jsou dále v textu přiblíženy. Pod týrání zařazuje autorka tělesné týrání, psychické týrání, zvláštní formy týrání (Münchhausenův syndrom by proxy), poškozování dítěte různými opatřeními či zákroky, které byly původně určeny k jeho prospěchu (autorka neuvádí přímo pojem sekundární viktimizace, ale nepochybně se o ní jedná), organizované týrání dětí a šikanu. Pod kategorií zneužívání nalezneme zneužívání dětí k práci nepřiměřené jejich věku, sexuální zneužívání, emoční či psychické zneužívání. V poslední kategorii zanedbávání autorka uvádí tělesné zanedbávání a psychickou deprivaci.

Je sporné, zda se dají jiné formy Syndromu CAN (Münchhausenův syndrom by proxy, sekundární viktimizace, organizované týrání, šikana) zařadit pod týrání. Týrání je definováno jako tělesné či duševní ublížení dítěti nebo vědomé odmítnutí zabránit takovému ublížení. Podle této definice jiné formy Syndromu CAN pod týrání spadají, může se však stát, že spadají také pod zneužívání. Zneužívání je využívání druhého člověka k uspokojení vlastních potřeb. Tedy např. Münchhausenův syndrom by proxy můžeme zařazovat pod zneužívání, jelikož matka zneužívá své dítě k uspokojení vlastní potřeby. Proto je vhodnější jiné formy Syndromu CAN (Münchhausenův syndrom by proxy, sekundární viktimizace, organizované týrání dětí a šikana) řadit samostatně a ne jako podkategorie týrání a zneužívání, jelikož mohou spadat pod obě skupiny. Autorka podobně jako jiní chápe sexuální zneužívání stejně jako fyzické zneužívání.

Vaničková, Hadj – Moussová a Provazníková (1995) hovoří ve své knize těchto kategoriích Syndromu CAN: Tělesné týrání, sexuální zneužívání, citové týrání, zanedbávání a systémové týrání. Tato klasifikace vychází z klasifikace Zdravotní Komise Rady Evropy, liší se však v tom, že z jiných forem Syndromu CAN uvádí pouze systémové týrání.

Stejnou klasifikaci uvádějí také Gjuričová, Kocourková a Koutek (2000).

Dušková (2004) uvádí, že Syndrom CAN zahrnuje: fyzické týrání, psychické týrání, sexuální zneužívání, rozvodové spory o dítě, ohrožující prostředí, zanedbávání, systémové týrání, sekundární viktimizaci a Münchhausenův syndrom by proxy.

Autorka stejně jako mnozí jiní nedodrжуje obecné kategorie. Jako obecnou kategorii stanovuje pouze zanedbávání, u týrání a zneužívání jsou opět konkrétnější podoby. U zneužívání navíc chybí fyzické a psychické zneužívání. Na rozdíl od ostatních autorů uvádí Dušková rozvodové spory o dítě a ohrožující prostředí. Je jen věcí názorů, zda tyto formy řadit zvlášť nebo je uvést jako kategorie spadající např. pod týrání (např. rozvodové spory o dítě pod psychické týrání) či zanedbávání. Autorka pod Syndrom CAN neřadí šikanu.

Příloha 2: Odpovědi učitelů na otázku č.1

Otázka č. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání u dětí?

Odpovědi učitelů:

A. Obecný popis

Obecný popis využilo 15 učitelů ZŠ.

A1: Učitelé, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí

Učitelka 8 popisuje psychické týrání jako nátlak, kterého se oběť bojí. Tento popis je tak obecný, že bychom si pod ním mohli představit jakékoli jednání a nejen psychické týrání.

Učitelka 11 uvádí, že psychické týrání poškozuje vývoj dítěte v psychické oblasti. Popis je soustředěn na důsledky psychického týrání, což se u ostatních neobjevuje. Důsledkem psychického týrání je podle ní poškození, nebere v potaz, zda aktuální či potencionální.

Učitelka 17 říká, že psychické týrání dětí způsobuje „bolest“ psychickou. Tedy pocity nejistoty, bázně, neklidu, dítě se cítí být ohroženo. Následkem psychického týrání mohou vznikat u dětí neurózy, psychózy a v nejhorších případech i psychiatrické poruchy. V závorce uvádí, že někdy dochází u dětí z těchto důsledků k sebepoškozování, pomočování, sebevraždám, únikům k partě, atd...). Popis učitelky 17 zahrnuje, jak obecný popis psychického týrání, tak možné následky psychického týrání. Popis na rozdíl od většiny ostatních není zaměřen na jednání poškozujícího, ale je zaměřen přímo na dítě.

Učitelka 18 popisuje psychické týrání jako takové jednání s dítětem, které dítěti bere přirozenou radost ze života. Popis patří mezi tak obecné, že jim lze popsat jakékoli chování a nevymezuje pojem psychické týrání.

Učitelka 19 uvádí, že psychické týrání dítěte je nepřiměřený nátlak na jeho psychiku, „vydírání“ a nerespektování hranic, možností a představ dítěte. V popisu je zmíněna nepřiměřenost jednání. Učitelka 19 tedy bere v potaz různou míru nátlaku na psychiku dítěte, ví že někdy může být tento nátlak přiměřený.

Učitelka 20 říká, že psychické týrání je takové zacházení s dítětem, které nerespektuje práva dítěte na důstojnost, osobnost, individualitu a deformuje tak vývoj člověka. Popis je zaměřen na jednání poškozujícího, zmiňuje však také důsledky u dítěte.

Učitelka 24 říká, že psychické týrání je zneužíváním vztahu dítěte k nějaké osobě nebo věci za účelem vlastního prospěchu. V tomto popisu nejsou uváděny následky pro dítě, ale je plně soustředěn na jednání týrajícího.

Učitel 26 uvádí, že psychické týrání je nepřiměřený soustavný dlouhodobý nátlak na cílovou osobu. Popis klade důraz na jednání týrajícího, nepřiměřenost, soustavnost a dlouhodobost tohoto jednání.

Učitelka 33 popisuje psychické týrání jako nepřiměřený tlak na psychiku dítěte, který vede k porušení pocitu bezpečí, poškození psychicky dítěte. Popis bere v potaz, jak nepřiměřenost jednání týrajícího, tak poškození – důsledek - dítěte.

Učitel 34 popisuje psychické týrání jako pocit absolutního nezájmu, dítě je bez jakéhokoli omezení, cíle. Dále uvádí neadekvátní komunikaci navzájem.

A2: Učitelé, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním u dětí

Učitelka 1 říká, že psychické týrání je neuspokojení citových, psychických potřeb dítěte. Neuvádí, zda je neuspokojení citových, psychických potřeb způsobeno nedostatkem či přebytkem uspokojování. Popis se soustřeďuje na jednání týrajícího – „neuspokojuje“.

Učitelka 5 uvádí, že psychické týrání je cílené potlačování osobnosti a vyvolávání představy méněcennosti člověka. V popisu je uvedeno, že psychické týrání je cílené, tedy úmyslné.

Učitelka 16 považuje psychické týrání za ovlivňování dítěte dospělou osobou z pozice síly a moci. Tento popis je opět až tak obecný, že psychickému týrání nestanovuje hranice. U ovlivňování dítěte dospělou osobou z pozice síly a moci učitelka 16 neuvádí negativitu tohoto ovlivňování a dopadu. Mezi ovlivňování dítěte dospělou osobou z pozice síly a moci bychom mohli zařadit běžnou výchovu, tento popis psychické týrání nevymezuje. Učitelka 16 ve svém popisu klade důraz na věk „týrající“ osoby – dospělá osoba. Dále zmiňuje vztah síly a moci ve vztahu dospělá osoba dítě.

Učitel 23 popisuje psychické týrání jako chování, které má špatný vliv na chování dítěte. Opět se jedná o popis tak obecný, že bychom do něj mohli zařadit mnoho forem chování, které nejsou psychickým týráním.

Učitel 25 popisuje psychické týrání jako citový, psychický nátlak na dítě, bez fyzického kontaktu. Podle tohoto popis bychom pod psychické týrání mohli opět zařadit mnoho forem chování, pojem psychické týrání nevymezuje.

B. Popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání

Popis pomocí uvedení konkrétních příkladů využilo 13 učitelů ZŠ.

B1: Učitelé, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí

Učitelé 2, 10, 21 a 32 uvedli ponižování. Učitelé 2 a 10 uvedli slovní urážení. Učitelé 29 a 31 uvedli nedostatek zájmu. Učitelé 29 a 31 uvedli strach z rodičů. Učitelka 2 uvedla vyhrožování, slovní napadání a zneužívání. Učitelka 10 uvedla vydírání a snižování sebevědomí. Učitelka 21 uvedla zadávání nezvladatelných a nepřiměřených úkolů, zneužívání a manipulaci. Učitelka 27 uvedla tresty za nesplnění nezvladatelných úkolů. Učitel 32 uvedl neprojevení lásky a odmítání. Učitelka 32 uvedla přísnost rodičů.

B2: Učitelé, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním u dětí

Učitelé 3, 4 a 9 uvedli slovní napadání. Učitelé 3 a 9 uvedli ponižování. Učitelé 3 a 4 uvedli slovní urážení. Učitelé 3 a 30 uvedli vyhrožování. Učitelé 9 a 22 uvedli zadávání nezvladatelných a nepřiměřených úkolů. Učitelé 9 a 14 uvedli neprojevení lásky a odmítání. Učitelé 14 a 22 uvedli vydírání. Učitelka 9 uvedla nadávání. Učitelka 14 uvedla nedostatek zájmu a tresty za nesplnění nezvladatelných úkolů. Učitelka 22 uvedla nevhodné vzory (ve smyslu srovnávání). Učitelka 30 uvedla tlak rodičů.

C. Kombinace obecného popisu a popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání

Kombinaci obou druhů popisů využilo 6 učitelů ZŠ.

C1: Učitelé, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí

Učitel 6 začíná konkrétním popisem forem týrání – psychické týrání je vyhrožování, soustavné ponižování, šikana, ze strany rodičů naprosté přehlížení, nezájem. Pak navazuje obecným popisem, že psychické týrání je jednání, které dítěti působí psychickou bolest a která mohou ovlivnit jeho vztah k lidem, vrstevníkům, dospělým i působit strach.

Učitelka 7 začíná obecným popisem, že psychické týrání je jednání vyvolávající strach, obavy, úzkost dítěte. Navazuje plynule konkrétními formami psychického týrání – citové vydírání a manipulace spojené s rozvodem, ponižování, zesměšňování, přetěžování dítěte ambiciózními rodiči.

Učitelka 28 uvádí, že psychické týrání je nepřiměřeným chováním k dítěti. Pak uvádí konkrétní příklady – zanedbávání, přílišná péče, neprojevení lásky a náklonnosti, odmítání ze strany rodičů, ostatních dětí i dospělých, chování podobné šikaně, slovní napadání...

C2: Učitelé, kteří se ve své praxi nesetkali s psychickým týráním u dětí

Učitel 12 říká, že obsah pojmu psychické týrání u dětí považuje nedostatečné uspokojování a rozvoj psychických vlastností, kterými dítě trpí a strádá. Poté říká, že pod psychické týrání patří ignorování dítěte, nadměrné nároky na dítě, apod.

Učitelka 13 obecně popisuje psychické týrání jako situaci, kdy dítě trpí. Následně uvádí příklady – velké nároky na dítě, posmívání dětí, vyhrožování.

Učitelka 15 uvádí konkrétní formy psychického týrání – vyhrožování, nadávání, nepřiměřené nároky rodičů na dítě a pak obecně shrnuje psychické týrání jako ztrátu jistoty a pocitu bezpečí dítětem.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena?

Odpovědi učitelů:

7A: Učitelé, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí

Učitelka 2 uvádí: „Řešena snad částečně.“ Z odpovědi nelze příliš vyčíst.

Učitelka 7 uvádí: „ Pokusy teprve v poslední době.“. Učitelka se zřejmě mluví o pokusech o řešení psychického týrání. Upozorňuje na to, že problematice je věnovaná pozornost teprve krátce.

Učitelka 8 uvádí: „ Podle mě vše stojí na osobě pedagoga.“. Učitelka 8 zdůrazňuje roli pedagoga v řešení psychického týrání.

Učitelka 10 uvádí: „ Ne, není jí věnována dostatečná péče. Často se raději přehlíží, protože řešení přináší potíže a práci navíc (školy).“. Učitelka nezmiňuje problém s rozpoznáváním psychického týrání, ale problém s jeho řešením.

Učitelka 11 uvádí: „ Je obtížně viditelná → vzniká problém řešení.“. Učitelka 11 upozorňuje na obtížnost řešení psychického týrání kvůli problému s rozpoznáním psychického týrání. Názor učitelky 11 by se dal zařadit do třetí skupiny učitelů, kteří uvedli, že problematika je nepřiměřeně řešena.

Učitelka 17 uvádí: „ Určitě není!! Neustále se řeší fyzické týrání, šikana, ale psychické týrání je „stranou“. V mnohých případech je daleko závažnější než fyz. týrání. Je také hůře rozpoznatelné.“. Učitelka cítí nutnost zmínit nevyrovnanost řešení jednotlivých forem Syndromu CAN. Zmiňuje problém v rozpoznávání psychického týrání.

Učitelka 18 uvádí: „ Ne. Rodiče jsou dnes ve výchově často bezradní. A buď přepracovaní nebo nezaměstnaní a obojí je špatně!“. Učitelka neuvádí důvod proč si myslí, že je psychické týrání u nás nepřiměřeně řešeno. Zaměřuje se na obhajobu rodičů (není jasné, zda týrajících).

Učitelka 19 uvádí: „ Pokud zasáhne „škola“, pak částečně krátkodobě ano.“. Z odpovědi není zcela proč si učitelka myslí, že je problematika psychického týrání řešena částečně přiměřeně jen při zásahu školy. Učitelka uvedla svou zkušenost s psychickým týráním u dětí během své praxe. Tuto situaci řešila sama, proto možná zdůrazňuje významnost zásahu školy.

Učitelka 21 uvádí: „ Je nejspíše málo odhalována.“. I učitelka 21 ve své odpovědi zmiňuje problém s rozpoznáním psychického týrání (mohla by patřit do třetí skupiny učitelů, kteří uvedli, že je problematika nepřiměřeně řešena).

Učitelka 24 uvádí: „ Zejména v rodinách je přehlížena, a přitom dle mého názoru právě tam vzniká základ pro to, aby týrané dítě přeneslo týrání na někoho jiného.“. Učitelka nehovoří o řešení problematiky psychického týrání, ale o jeho přehlížení. Zdůrazňuje význam rodiny pro budoucí chování dítěte.

Učitel 26 uvádí: „ Ne – jako všude chybí odbornost a politická vůle.“. Z odpovědi není jasné u koho chybí odbornost. U učitelů v rozpoznávání? Nebo u odborníků, kteří psychické týrání řeší?

Učitel 34 uvádí: „ Ne. Myslím, že to ani řešit nelze, pouze odchodem do jiného prostředí.“. Učitel zvažuje celkovou řešitelnost psychického týrání.

7B: Učitelé, kteří se ve své praxi neseťkali s psychickým týráním u dětí

Učitelka 5 uvádí: „ Jde o zdlouhavý proces (podle mne); kdy třeba viník není ani potrestán.“ Učitelka nemluví konkrétně o přiměřenosti/nepřiměřenosti řešení problematiky psychického týrání, ale vyjadřuje se celkově k obtížnosti řešení psychického týrání. Problém vidí v dlouhotrvajícím řešení a dokázání viny.

Učitelka 9 uvádí: „ Ne, jelikož je těžko prokazatelná.“. Učitelka mluví o obtížnosti prokázání psychického týrání.

Učitel 12 uvádí: „ Ne, myslím že není.“.

Učitelka 14 uvádí: „ Nejspíš ne. Pokud se dítě nesvěří někomu dospělému, situaci nelze často rozpoznat.“. Učitelka se není zcela jistá, zda je u nás problematika psychického týrání přiměřeně řešena. V předchozích otázkách uvádí, že se ve své praxi s psychickým týráním neseťkala, je tedy možné, že neví zcela jistě, jak široce se u nás touto problematikou zabývá. Jako potíže v řešení problematiky vidí učitelka 14 obtížnost rozpoznání psychického týrání. Zmiňuje důležitost svěření se dítěte někomu dospělému.

Učitelka 16 uvádí: „ Ne. Spousta lidí neví, co je psychické týrání.“. Učitelka zmiňuje problém řešení kvůli špatnému rozpoznávání psychického týrání.

Učitel 25 uvádí: „ Ne. Špatná práce – spolupráce – soudů a soc. odborů.“. Učitel vidí důvod nepřiměřenosti řešení problematiky psychického týrání ve spolupráci soudů a soc. odborů.

Příloha 4: Odpovědi učitelů na dodatkovou výzvu v dotazníku

Napadá – li Vás ještě něco, co byste k tématu chtěli říct, budu velmi vděčná

Odpovědi učitelů:

Učitelé, kteří se ve své praxi setkali s psychickým týráním u dětí

Učitelka 8 uvádí: „ Ve společnosti je málo lásky.“

Učitelka 10 uvádí: „ Více se věnovat tomuto tématu. Spolupráce a chuť institucí tuto problematiku řešit! A dotáhnout až do konce – nepřehazovat na ostatní.“. Reakce učitelky odpovídá jejímu názoru, že problematika psychického týráním u nás není přiměřeně řešena (viz otázka č.7) a je to způsobeno nezájmem škol a ostatních institucí.

Učitelka 18 uvádí: „ Umožnit vyučujícím, zejména ŠVP a VP⁷, aby měli lepší možnosti se dětem v tomto ohledu věnovat. Netýrat dívky módou → anorexie. Zabývat se genderem – ve školách.“. Učitelka by uvítala větší kompetence a prostor školních výchovných poradců a výchovných poradců pro práci s týranými dětmi. Učitelka 18 již v otázce č. 8 uvedla týraní masmédií, které nerespektují dětské potřeby, nyní se uvádí k týraní dívek módou.

Učitelka 20 uvádí: „ Místo peněz na novou maturitu – věnovat peníze na výchovu dětí a na jejich ochranu.“. Učitelka si myslí, že problematika psychického týráním u nás není přiměřeně řešena. Jako řešení vidí přesun peněz k jinému využití.

Učitel 26 uvádí: „ Skutečný problém vidím v nefunkční ústavní výchově dětí a mládeže u nás v ČR, např. v diagnostických ústavech neprobíhá práce s rodinami ani diagnostika → dávno přežitá zařízení! Proč tolik dětských domovů a tak složitá adopce?“. Učitel 26 se vyjadřuje k nepřiměřenému řešení psychického týráním. Ústavní výchova podle něj nesplňuje diagnostickou a terapeutickou funkci.

Učitelka 27 uvádí: „ Je potřeba více tomuto tématu (Syndromu CAN) věnovat více pozornosti, např. seznamovat s problematikou i děti ve škole větší působnost sociálního odboru, větší pravomoci.“. Učitelka nevidí problematiku Syndromu CAN jako dostatečně řešenu. Mezery vidí v prevenci (seznámení dětí s problematikou) a také v intervenci (malá působnost sociálního odboru).

Učitelka 28 uvádí: „ V poslední době se dle mého názoru zvyšuje zaměstnanost obou rodičů. Špatné nastavení společnosti se projevuje v tom, že děti vyrůstají bez lásky, citově

⁷ ŠVP = Školní výchovný poradce; VP = Výchovný poradce

frustrované. Rodiče dávají děti na výchovu až do škol. zařízení.“.Učitelka připisuje psychické týrání u dětí špatnému nastavení společnosti a výchově rodičů.

Učitelka 29 uvádí: „ Bohužel je to časté, chybí osvěta ve společnosti a výchova k rodičovství. Ocenění role matky, přílišná pracovní vytíženost rodičů.“. Učitelka vidí nedostatky v prevenci (osvěta ve společnosti a výchova k rodičovství). Stejně jako učitelka 28 zmiňuje pracovní vytíženost rodičů.

Učitel 34 uvádí: „, Není důležité co se žáci učí ani jak se to učí, důležité je jak se při tom cítí. A také to si pamatují. Pokud nefunguje rodina, je to osud a dítě má smůlu. Musí si ledacos vytrpět.“. Učitel se vyjadřuje, jak k psychickému týrání ve škole, tak v rodině. K psychickému týrání v rodině přistupuje se značnou pasivitou.

Učitelé, kteří se ve své praxi nesešli s psychickým týráním u dětí

Učitelka 5 uvádí: „, V rodině – rodiče ps. týrají dítě, manžel manželku (i obráceně); ve škole – žáci; zaměstnání – zaměstnanci jsou týráni i svým nadřízeným.“. Učitelka cítila potřebu popsat, kde všude se můžeme setkat s psychickým týráním. Nezaměřuje se jen na psychické týrání u dětí, protože uvádí také psychické týrání na pracovišti.

Učitelka 14 uvádí: „, Myslím, že samo dítě mnohdy ani netuší, že je psych. týráním vystaveno.“. Učitelka upozorňuje na fakt, že pokud dítě žije v rodině, kde je psychicky týráno, je často zvyklé na toto jednání a nepřipadá mu nepřiměřené. Bez kontextu však netuším jakou reakci to u učitelky 14 vyvolává. Jedná se jí o to, že pokud dítě cítí psychické týrání jako normu nemá se zasahovat? Nebo naopak jen upozorňuje na z toho vyplývající reakce dítěte?

Učitel 25 uvádí: „, Učitelé nejsou připraveni.“. Učitel cítí potřebu vyjádřit se k nepřipravenosti učitelů co se týče psychického týrání u dětí.

Otázka č. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání u dětí?

Odpovědi sociálních pracovníků:

A. Obecný popis

Obecný popis využilo šest sociálních pracovníků.

A1: Sociální pracovníci, kteří se během své praxe setkali s psychickým týráním u dětí

Sociální pracovnice A říká, že psychické týrání je ubližování rodiče či jiné osoby a má negativní vliv na citový i osobnostní vývoj dítěte. Soc. pracovnice se zaměřuje na jednání týrající osoby. Uvádí sice, že jednání má negativní vliv na citový i osobnostní vývoj dítěte, ale nezmiňuje důsledky u dítěte.

Sociální pracovnice D uvádí, že psychické týrání je ubližování dítěti dospělým – opakované, často úmyslné. Popis je soustředěn na jednání týrajícího. Soc. pracovnice vymezuje věk týrajícího (dospělý). Navíc uvádí bližší popis týrajícího jednání – opakované, často úmyslné.

Sociální pracovnice E říká, že psychické týrání je ubližování dítěti ze strany rodiče či jiné osoby. Popis je podobný jako u soc. pracovnice A, chybí však zmínění negativního vlivu na dítě.

Sociální pracovnice F uvádí, že psychické týrání je takové chování rodičů nebo jiných vychovatelů, které poškozuje vývoj dítěte a zhoršuje jeho psychický stav. Popis je zaměřen na jednání týrajícího. Je zde uveden vliv tohoto jednání – poškozuje a zhoršuje.

Sociální pracovnice G říká, že se jedná o ubližování dítěti, které má závažný dopad na život a vývoj dítěte, včetně jeho společenského začlenění. Soc. pracovnice opět popisuje jednání týrající osoby. Zmiňuje také závažný dopad na dítě – není uvedeno jaký dopad (negativní/pozitivní), ze slova ubližování však vyplývá, že se jedná o negativní dopad na dítě.

Sociální pracovnice K uvádí: „ Nejčastěji dochází k psychickému týráním ze strany blízkého člověka dítěte (rodič, příbuzní, vychovatelé apod.). Do psychického týrání patří vše, co dítěti vnitřně ubližuje, co dítě nemůže zpracovat a nese si dlouhodobé následky těchto jednání ve své mysli.“. Soc. pracovnice bere částečně v potaz subjektivní vnímání a cítění dítěte. Navíc zdůrazňuje, že následky týrajícího jednání jsou dlouhodobé.

B. Popis pomoci uvedení konkrétních forem psychického týrání

Popis pomoci uvedení konkrétních forem psychického týrání využilo pět sociálních pracovníků.

B1: Sociální pracovníci, kteří se během své praxe nesetkali s psychickým týráním u dětí

Sociální pracovníci B, H, CH a I uvedli ponižování. Sociální pracovnice B a Ch uvedly zesměšňování. Sociální pracovníci H, Ch a I uvedli vulgarismy používané vůči nezletilému dítěti. Sociální pracovníci Ch a I uvedli velké a nepřiměřené nároky na dítě ze strany dospělé osoby. Dále se uvedené formy psychického týrání u každé sociální pracovnice liší.

Sociální pracovnice B uvedla kromě ponižování a zesměšňování, slovní útoky, omezování, zanedbávání, sociální izolaci a nedostatek podnětů v rodině. Sociální pracovnice tedy pod pojem psychické týrání řadí, jak aktivní, tak pasivní formy psychického týrání.

Sociální pracovnice C uvedla navádění dítěte proti druhému rodiči, podceňování dítěte, rozvod a odmítání dítěte. Sociální pracovnice C pod pojem psychické týrání řadí pasivní i aktivní formy psychického týrání.

Sociální pracovnice H uvedla osočování, zamezení styku s druhým rodičem, nezáměr o nezletilé dítě, upřednostňování sourozenců. Sociální pracovnice řadí pod pojem psychické týrání pasivní i aktivní formy psychického týrání.

Sociální pracovník I uvedl vyhrožování, nevhodné a nepřijatelné posluhování dospělým a soustavné snižování sebehodnocení.

Sociální pracovnice J odpověděla na otázku č. 1 způsobem, který nelze zařadit ani k jednomu z typů popisu. Uvedla: „Psychické týrání po všech stránkách“.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena?

Odpovědi sociálních pracovníků

7A: Sociální pracovníci, kteří se během své praxe setkali s psychickým týráním u dětí

Sociální pracovnice E uvádí: „Ano, ale stále je zapotřebí zlepšovat spolupráci všech složek, které se týráním zabývají, nebo se o něm dozví, zapotřebí víc odborníků zaměřených na tuto problematiku, jejich dostupnost – dlouhé čekací doby k objednání.“. Sociální pracovnice si myslí, že je u nás problematika psychického týrání přiměřeně řešena, je však na ní stále co zlepšovat. Klade důraz na spolupráci odborníků.

Sociální pracovnice D uvádí: „Ne – z části“. Sociální pracovnice se vyjádřila stručně a neuvedla důvod proč si myslí, že u nás není problematika psychického týrání přiměřeně řešena.

Sociální pracovník I uvádí: „Dle trestního zákona snad. Problém je s odhalováním těchto případů.“. Sociální pracovník upozorňuje na problém s odhalováním psychického týrání.

Sociální pracovnice F uvádí: „Ne, protože psychické týráním se špatně prokazuje. Je to mnohdy obtížně rozeznatelné, ale stejně, ne – li více závažné než fyzické týráním.“. Sociální pracovnice opět upozorňuje na obtížnost rozpoznání psychického týrání.

Sociální pracovnice H uvádí: „Psychické týráním dětí je často skryto a tím pádem neřešeno.“.

Sociální pracovnice Ch uvádí: „Některé případy se nedostanou „na povrch“ – jsou těžko odhalitelné.“.

7B: Sociální pracovníci, kteří se během své praxe nesetkali s psychickým týráním u dětí

Sociální pracovnice J uvádí: „Když je objevena, tak je přiměřeně řešena.“. Sociální pracovnice upozorňuje na problém s objevením psychického týrání.

Příloha 7: Odpovědi sociálních pracovníků na dodatkovou výzvu v dotazníku

Napadá – li Vás ještě něco, co byste k tématu chtěli říct, budu velmi vděčná.

Odpovědi sociálních pracovníků:

8A: Sociální pracovníci, kteří se během své praxe setkali s psychickým týráním u dětí

Sociální pracovnice A uvádí: „ Je nutná úzká spolupráce orgánu soc. právní ochrany se školou (zde je možné si nejlépe všimnout změn v chování dětí – signálů, že se něco s dítětem děje, že není doma vše v pořádku...), s PČR, soudy, psychology....Důležité je informovat i veřejnost, vždy však objektivně nepodávat informace vytržené z kontextu.“. Sociální pracovnice upozorňuje na nutnost mezioborové spolupráce při řešení psychického týrání.

Sociální pracovnice B uvádí: „ Týrání, zejména psychické je velmi těžko prokazatelné a ten, kdo se ho dopustí nebývá potrestán.“. Sociální pracovnice poukazuje na obtížnost v prokázání psychického týrání týrajícímu.

Sociální pracovnice F uvádí: „ Domnívám se, že u nás chybí kurzy přípravy k rodičovství. Na každou činnost se musíme náležitě připravit, jen dítě může porodit a vychovávat každý i nepřipraven. Přitom to, jak rodiče dítě vychovávají a připraví na život, je to nejdůležitější, co mu mohou dát.“. Sociální pracovnice hovoří o chybějící prevenci psychického týrání – přípravě rodičů.

Sociální pracovnice G uvádí: „ Velmi důležité je oznámení např. školy, lékaře, sousedů v domě, jiných příslušníků rodiny, že mají na týrání podezření → aby se situace co nejdříve řešila.“. Sociální pracovnice hovoří o nutnosti brzkého oznámení týrání kvůli včasnému řešení.

Sociální pracovnice H uvádí: „ Psychické týrání dětí je velkým celospolečenským problémem. Často slyším, jak matky hovoří již s dětmi ve velmi útlém věku, s dítětem nejednají s citem a pochopením, zcela jej přehlíží, neodpovídají na dětské zvědavé otázky, vysmívají se mu.“. Sociální pracovnice si myslí, že psychické týrání je rozsáhlý problém.

Sociální pracovnice Ch uvádí: „ Nutno okamžitě jednat – hlášení PČR.“. Sociální pracovnice hovoří o nutnosti rychlého řešení psychického týrání.

Sociální pracovnice K uvádí: „ Snad jen, že psychické týrání je stále podceňovaný problém.“.

Příloha 8: Odpovědi psychologů na otázku č.1

Otázka č. 1: Co považujete za obsah pojmu psychické týrání u dětí?

Odpovědi psychologů:

A. Obecný popis

Obecný popis využili dva psychologové.

A1: Psychologové, kteří se během své praxe setkali s psychickým týráním u dětí

Psycholog VI říká, že psychické týrání je bránění zdravému vývoji sebepojetí, motivace, sebevědomí a socializace psychicky podmíněnými neoprávněnými požadavky. Ve svém popisu psychického týrání se psycholog zaměřuje na týrající osobu – bránění, bere však v potaz také důsledky, které má toto jednání pro dítě (nevyvíjí se zdravě jeho sebepojetí, motivace, sebevědomí a socializace). Jednání je podle psychologa způsobeno neoprávněnými požadavky.

Psycholog VII uvádí, že psychické týrání je postupné deptání dítěte, vystavování ho situacím, na které není připraveno reagovat a ubližují mu. Psycholog uvádí, že dítěti je při psychickém týráním ubližováno (negativní dopad). Při svém popisu se však soustřeďuje na jednání týrajícího.

B. Popis pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání

Šest psychologů využilo popis pomocí konkrétních forem psychického týrání.

B1: Psychologové, kteří se během své praxe setkali s psychickým týráním u dětí

Psychologové I, III, IV, V, IX uvedli ponižování (5x). Psychologové I, IV a IX uvedli nezáměr (3x). Psychologové I a IV uvedli odmítání (2x) a manipulaci (2x). Psychologové V a IX uvedli vyhrožování (2x). Psycholožka I uvedla nadávání (1x). Psycholog II uvedl shazování (1x) a nekomunikaci (1x). Psycholožka III uvedla slovní agresi (1x) a nepřiměřené požadavky na dítě (1x). Psycholožka IV uvedla vydírání (1x), srážení sebevědomí (1x), přetahování se rodičů o dítě (1x), a nerespektování základních potřeb (1x). Psycholožka V uvedla verbální šikanu (1x), ignoraci ze strany dospělých (1x), slovní útoky na dítě, jeho rodinu, jeho schopnosti a slabiny (1x), urážky (1x), kritizování (1x) a devalvací osobnosti dítěte (1x). Psycholožka IX uvedla zesměšňování (1x), omezování (1x), šikanu (1x) a zanedbávání (1x).

B2: Psychologové, kteří se během své praxe nesetkali s psychickým týráním u dětí

Psycholog II uvedl ponižování (1x), nadávání (1x), vydírání (1x).

C. Kombinace obecného popisu a popisu pomocí uvedení konkrétních forem psychického týrání

Kombinaci obou druhů využila jedna psycholožka.

C2: Psychologové, kteří se během své praxe nesetkali s psychickým týráním u dětí

Psycholožka VIII uvádí: „Jedná se o chování dospělých osob vůči dítěti, které narušuje psychiku dítěte – např. verbální agrese vůči dítěti, nerespektování jeho vlastní hodnoty (ponižování, zesměšňování), nerespektování jeho možností (neúměrné přetěžování) a jeho potřeb (trestání místo podpory, nedostatek lásky...).“. Psycholožka ve svém popisu psychického týrání vymezuje týrající osobu – dospělá osoba. Zaměřuje se na jednání týrajícího. Kromě obecného popisu dodává příklady psychického týrání.

Otázka č. 7: Je podle Vás problematika psychického týrání u nás přiměřeně řešena?

Odpovědi psychologů

7A: Psychologové, kteří se během své praxe setkali s psychickým týráním u dětí

Psycholožka III uvádí: „ Spíše ne, protože se o ní odborníci moc nedozvědí – s tím se klienti sami neshvěří (obvykle).“.

Psycholožka IV uvádí: „ Neumím posoudit, obtížně se to klasifikuje a dokazuje.“.

Psycholožka V uvádí: „ Víc prevence a jasného rozpoznání psychického týrání dětí je vždy na místě, u profesionálu i laiků.“.

Psycholog VI uvádí: „ Jen v rámci možností legislativy.“.

Psycholožka IX uvádí: „ Ne. Problém psychické týrání rozpoznat. Když už rozpoznáno, práce s rodinou. Když je to však hodně vážné, týrajícímu těžko prokázat u soudu vinu.“.

7B: Psychologové, kteří se během své praxe nesečkali s psychickým týráním u dětí

Psycholog II uvádí: „ Není, vše je pouze na individuálním přístupu jednotlivců (př. Pedagogů), ale systémové řešení není prozatím dořešeno.“.

Psycholožka VIII uvádí: „ Záleží na tom, co je míněno pod pojmem přiměřeného řešení. Určitě se způsob a přiměřenost řešení bude lišit instituce od instituce. Domnívám se, že v současnosti se tato problematika dostává do popředí zájmu odborníků a že jsou k dispozici instituce, které se na psychické týrání dětí zaměřují a které jsou připraveny pomoci s jeho řešením – např. FOD⁸.“.

⁸ FOD = fond ohrožených dětí